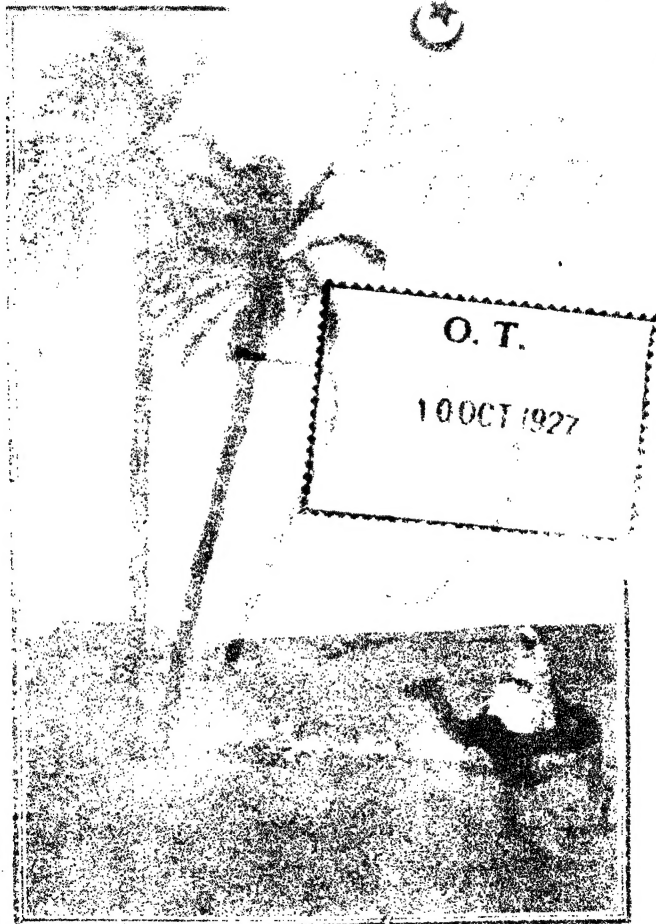

લયલાએ દમિશક

૩૬

સિ
રી
યા
ની
સું
દરી

૧૩૭૨૦

“ધન્સાક” કાર્યાલય

ગુજરાત વિગ્રાપાઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૭૨૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ લયલાલો દમિશુ જે
સિદ્ધિયાની સુંદરી

વિષય ૮૪૬૮:૩

લયલાએ દમિરક

યાને

સીરિયાની સુંદરી.

ઉદ્ભાં લખનાર :—

મવલાના અબદુલહલીમ “શરર”

અનુવાદ છપાવી પ્રગટ કરનાર

‘ઈન્સાફ’ ઓફીસ

ઈસ્લામપુરા મુંબઈ નં. ૪.

૧૩૪૫ હિજરી.

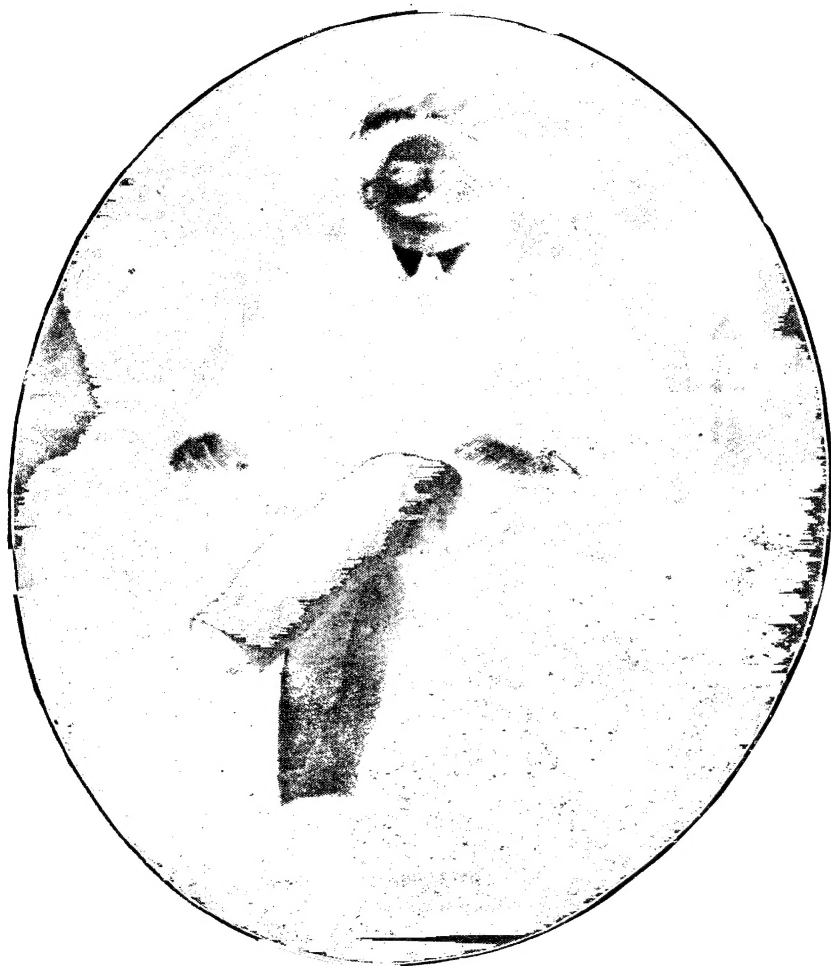
૧૯૨૭ ઇ. સ.

એક રૂપીયા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૭૨૦

આ પુસ્તક ઇસ્લામપુરામાં આવેલા ઇસ્લામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
મુનશી ફત્હેખાન અહમદખાને છાપ્યું છે અને ઇ-સાદ્ ઓપ્રીસ,
ઇસ્લામપુરા મુબઇ નાં. ૪ માંથી પ્રગટ કર્યું છે.

Mr. KASAMALI DAWOODBHROY

મીં કાસમખલી દાઉદભાઈ

તે

ખાન યુનનત જમાતની મેનેજિંગ કમીટીના પ્રેસીડેન્ટ,
ખાઈ જેનાખાઈ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટી, જમાત
સેનેટેરીયમના ઓ મેમ્બર

અર્પણ પત્રીકા.

મે. જનાબ કાસમઅલીભાઈ દાઉદભાઈ,
બોબ સુન્નતજમાતના મેનેજિંગ કમિટીના પ્રેસીડેન્ટ સાહેબ,
મુંબઈ.

તમારી મારા તરફની માયાળુવૃત્તિ તથા હમદરદી
તેમજ મારા દરેક કામમાં તમારે આપેલી
કિંમતી સલાહ મને હરહંમેશ ફાયદાકારક
નીવડી છે. તમારા દરેક અહેસાનો હું
વાળી શકું તેમ નથી.

મારા તરફથી હાલમાં પ્રગટ થતી

લયલાએ દમિરક

નામની ઇસ્લામી ઇતિહાસિક વાર્તા

તમારા નામે અર્પણ કરવા

મુનાસીબ ધારું છું તે

તમે મારા એક સાચા સ્નેહીભાઈ તરીકે તે
કબુલ ફરમાવશો.

ઇસ્લામપુરા, મુંબઈ જ. }
રમઝાન મુબારક
૧૩૪૫ હિજરી.

લી. તમારો,
મુનશી ફત્હેખાન
“દિલકશ.”

સીરીયાની સુંદરી

અથવા

લયલાયે દમિશક.

પ્રકરણ—૧ લું

દમીશકનો ઘેરો.

તોહીદ કે નારોંસે સોતોં કેા જગા દંગે,
ગફલત કે મરીઝોં કેા, એક દમમે શફા દંગે;
કાંધોં પે લીયે પરચમ, અદલાહુકી તાઅતકા,
યસરખસે વોહ નિકલે હેં; આલમકેા ધુમા દંગે.

હીજરી સન ૧૩ ના જમાદીઉલ અવ્વલની ૨૮ મી તારીખે આપણી નવલ કથાનો આરંભ થાય છે. એજ વર્ષમાં અસહાયે રસુલુલ્લાહે (સ.) અજનાદીનનો અજ્યેય ગઢ જીતી દમાસકસ તરફ લગામો ઉઠાવી હતી અને જમાદીઉલ આખરની શરૂઆતમાં ઇસ્લામી સેનાએ દમાસકસ ઉપર ઘેરો ઘાલ્યો છે. લશ્કરે ઇસ્લામના વડા સેનાપતી હઝરત આલીદ બીન વલીદ (૨) છે.

સીરીયાનું દમાસકસ શહેર જગવિખ્યાત શહેરોમાં અગ્ર સ્થાન ભોગવતું મુખ્ય શહેર છે. એલુલમુકદ્દસ જેસલેમથી ૧૨૦ માઇલના અંતરે ઈલિયુ દિસામાં આવેલી મજબુત કીલ્લે બંદીમાં આબાદ છે. એક ઝમાનામાં જમી ઇસરાઇલોની સીજથી ધબ્બ ઉડતી હતી, પરંતુ કાળની કાંતી અને જમાનાની અલદાખલદીએ બની ઇસરાઇલોને પાયમાલ કર્યા ત્યારે આ

અમાનત કુદરતે હઝરત ઇસા (અ.) ના અનુયાયીઓના હાથમાં સોંપી અત્યારે પણ આ શહેર ઉપર રોમન શહનશાહ હરકુલની સત્તા ચાલે છે. શહેરની વસ્તીનો મોટો ભાગ ઇસાઈઓથી વસાએલો છે. પરંતુ થોડાક કમનમીય યહુદીઓ પુરાતન બની ઇસરાયેલોના રમરણ સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે. રાજ્ય વહીવટમાં તેમની કશી પ્રતિષ્ઠા નથી, કારણકે આ સમયના વહીવટદારોની રાજ્યનીતી અતીશય ધર્ષાભરી અને આપ અખત્યારી સ્વતંત્રતા ઉપર રચાયેલી છે. ઇસાઈઓના અંતરપટ ઉપરથી યહુદીઓના અત્યાચારોની વાર્તાઓ હજુ નાશ પામી નથી. હઝરત ઇસા (અ.) ને સુળીએ ચઢાવ્યાના બનાવને જો કે સાદી જ સદીઓ વીતી ગઈ છે અને શહનશાહ પલાતોસના રાજ્ય અમલ દરમિયાન જે અપરાધી કુટુંબોના હાથે માસુમ નખીના ખુને નાહકના લોહીથી રંગાયા હતા તે અત્યાર વેરનાં નાણુદ થઈ નાશ પામ્યાં છે છતાં દીને મસીહીના અનુયાયીઓની રચના એવા સંજોગો વચ્ચે થઈ છે કે આ ખુને નાહકની યાદ તેમના અંતઃકરણમાં દુનિયામાંથી યહુદી જાતિનો લોપ કરતી પળો લગી ચાલુ રહેશે. કારણ કે ઇસાઈ આલમે સુળીના ચિન્હને એટલા માટે હમયાનો હાર બનાવી તેની પ્રાર્થનાને મુક્તિનું સાધન ઠરાવી રાખ્યું છે કે બની ઇસરાયેલોના અત્યાચારોની યાદ સિપાહોના મન ઉપરથી ભુંસાઈ ભુલાઈ જકે નહી અને તે કાળા કેર તરફથી કોઈ ગાફેલ થાય નહી.

બની ઇસરાયેલોના જીવન માટે અત્યારે કોઈ જોખમદાર નથી. જ્યાં પણ જાય છે ઇસાઈ વહીવટદારોના પંજમાં શિકારી જનવરો માફક સંપાદિત નાશ પામે છે. દમાસકસમાં જો કે થોડાક યહુદીઓ છે, પરંતુ દરેક પળ તેમના જનમાલ જોખમમાં જ છે. જ્યારે પણ સરકારને જાન અથવા માલની જરૂર પડે છે ત્યારે પ્રથમ યહુદી ઘેટાંની જીન ઉતારવામાં આવે છે. આજના ઇસલામી બયની ઘડીએ સીરીયાની સરકારને ભારે બયમાં નાખી છે. દમાસકસનો ગવરનર તુમા છે. તે રોમન શહનશાહ હરકુલનો જમાઇ છે. રાહત અને દીવસ એશઆરામ અને રાહતની ચિંતા રહિત મદિરામાં મસ્ત રહેનારા શહનશાહના આ જમાઇને પણ કપ્પા ઉપર શરીર નાંખ્યાને બમે દીવસ વીતી જતા. લશ્કરની તાબયારી માટે જાત જાતના પ્રયત્નો કરવા પડે છે. સ્વાભાવિક કાયરતાના સળગે યહુદી પ્રજા ઉપર ખેવડો કરતો ભાર નાંખવામાં આવ્યો છે. આટલું જ્યાં પછી

પણ તુમની સરકારે ચઢીઓમાંથી એક લશ્કરી ટુકડી ઉભી કરી છે. અને મોરચામાં બેસી દુશ્મનો ઉપર તીર અને પથરા વરસાવવાનું કામ તેમને સોંપવામાં આવ્યું છે. શહેરને ફરતા કોટ ઉપર આ લોકોને બેસાડવામાં આવ્યા છે. શહેરના બારણાં અંદરથી બંધ કરી દુશ્મનોને પરાસ્ત કરવાની ઇચ્છા છે.

મુસલમાનોએ બહાદુરી સાથે શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો છે. બાબુલ સગીર ઉપર યઝીદ ખીન અથુ શુદ્ધિયાન પાંચ હજાર મુળહીદો સાથે, બાબે તુમા ઉપર હઝરત સરજલ ખીન હસના—કાતિબે વહી પુરતા સિપાહો સાથે, બાબુલ ફિરદોસ તરફ ઉમર ખીન આસ પોતાના લશ્કર સાથે, બાબે કાસાન તરફ ઇબ્ને કયશ અને તેમનું લશ્કર, બાબે મરકસ બંધ હતો તે તરફથી લડાઈનો ભય નહોતો, એટલે તકેદારીની કશી જરૂર નહતી. તેથીજ દમાસકસ જીનાયા પછી આ દરવાજાનું નામ અરબોએ બાબુલ સલામત પાડ્યું હતું. બાબે શરકી ઉપર સેનાપતિ ખાલિદ પોતે ડોરો નાંખ્યો હતો અને બાબે જરીયા સન્નુખ અથુ ઉબયદા ખીન જરાંહ હતા. બે હજાર સવારો સાથે દરાર ખીન અઝોરને પહોરો બરવા માટે નિમવામાં આવ્યા હતા.

ઇસ્લામી સેનાપતિની ઝોઠવણી જોઈએ શહેરીઓ છુટાપણા માટે સાવ નિરાશ થયા હતા. તેઓએ મજબુત ઠરાવ કર્યો હતો કે ગુલામીની જાંદગીમાં રહેવા કરતાં લડાઈમાં બહાદુરી સાથે કપાઇ મરવું હજારગણું બેહતર છે. તેઓ જીવપર આવ્યા હતા અને ઠરાવ કર્યો હતો કે અમારી જાંદગીમાં દુશ્મન ધન, દોલત અને પરિવાર ઉપર કબજો કરે, ધાર્મિક આચરણને બ્રષ્ટ કરે, જન્મ ભુમિને અપવિત્ર કરે એ અશક્ય છે. આ તેજ પવિત્ર લાગણીઓ અને ઇચ્છાઓ છે જેને અંતરપટ ઉપર કોતરી રાખવાનો દુનિયાની સ્વર્ણી પ્રજાઓને કુદરતે સમાન હક બદલ્યો છે. પરંતુ લાગણીઓ ને માત્ર અપીલ કરવાથી કાંઈ વળતું નથી. નિર્જળમાં નિર્જળ પ્રજા પણ પોતાની સ્વતંત્રતાનો લોપ થતી વેળા ક્રોધાવમાન થતી જોવામાં આવી છે. છતાં સખળ સત્તા સાથે અથડાણોમાં આવતાં પ્રાણ જેવી વહાલી વસ્તુની પણ દરકાર નહીં કરતી એ સાચા અને શુદ્ધ જાતિ પ્રેમિ થોતું કર્તવ્ય છે. રોમન પ્રજા અને દમાસકસના શહેરીઓ, ઉભય ઉપર સ્વતંત્રતા દેવાની રાખવાની વીજળીક અસર થઇ છે. મરવા અને મારવાના

છેવટ ઉપર આવ્યા છે, છતાં શહેરના કીલ્લાની બાહર પગ મુકવાની હિમ્મત નથી અથવા અનુકુળ સંજોગોના અભાવે શહેરના કીલ્લા ઉપરથી તીરો વરસાવી મુકાબલો કરી રહ્યા છે. એમ કહો કે મુસલમાનોના વિજયી ધસારા ઉપર ધુળ ઉડાવવામાં આવે છે અથવા હુદયની બળતરા કાઢવામાં આવે છે. પરંતુ આવી રીતની લડાઇમાં નુકસાનીનું પ્રમાણ મુસલમાનોને વધુ સોસવું પડે છે. જો રોમનો દશ ટકા મરાતા તો મુસલમાનોમાંથી ૨૦ કે ૨૫ ટકા ધાયલ અને શહીદ થતા. આફતાબ આકાશની મધ્ય રેખા ઉપર હોતો. એવા મધ્યાન્હ કાળે ખલીફા અબુઅકરે સિદીકના કાસદ અબદુલ રહેમાન, બાએ શરકી આગળ પહોંચ્યા. ખલીફાનો પત્ર હઝરત ખલીફના હાથમાં મુકી, મદીના વાસીઓની ખેરીયત અને મદદ માટે વધુ લશ્કર આવવાની મુસલમાનોને ખુશ ખબર આપી. ખાલીફ ખીન વલીદે ખીલાફતનો પત્ર વાંચી શબ્દે શબ્દ સીપાહોને સલામોળ્યો અને જુદી જુદા મથકે ફેલાયેલા સીપાહોને સંબળાવવા ખીલાફતનો પત્ર આખી સેનામાં ફેરવવામાં આવ્યો. પત્રમાં લખ્યું હતું કે—

“રસુલુલ્લાહ (સ.) ના ખલીફા અબુઅકર (સિદીક) તરફથી ખાલીફ ખીન વલીદ અને તેમના સોબતીયો જોગ. પ્રથમ અલ્લાહ પાકનાં વખાણ કરવાં સત્ય છે. તે વગર કોઈ માયુદ નથી અને દરદ મોકલું છું અલ્લાહના નખી મોહમ્મદ (સ.) ઉપર. તે પછી તમને ફરમાવવામાં આવે છે કે ખુદાની ખલીફ રાખજો, પરહેઝગાર રહેજો, મુસલમાનો સાથે નરમાસથી વર્તજો, દરેક કામમાં મુસલમાનો સાથે મશવેરો કરતા રહેજો, મને આનંદ થાય છે કે ખુદાએ તમને ફતેહમંદ ક્યાં અને પોતાનો વાયદો કાફરોને હસવી તમે ઉપર પુરો કર્યો. આગળ વધો એટલી હદ સુધી કે ખુદાની નાફરમાન પ્રજાઓને વટાવી જાઓ. સીરીયાની ફળદાયક વાડીઓમાં જાઓ ખુદા તમને ફતેહ આપશે. તે પછી હમસ અને મોઅરાતની તરફ અને પછી અંતાકીયા જતી લ્યો ત્યાં સુધી સલામતી રહે તમારી અને તમારા સોબતી મુસલમાનોની.”

“તમે રાજ થશો કે યમનના બહાદુરો અને મક્કાના સરદારોને તમારી મદદ માટે મોકલવામાં આવ્યા છે તેઓ તમારી મદદ કરશે, ઉમર ખીન માદીકર્ણ અને માલીક અશ્શતર (૨). વીજેતા તરીકે તમે અંતાકીયા ઉપર પહોંચો ત્યારે યાદ રાખજો કે શહતશાહ હરકુલ ત્યાંજ રહે છે. જો

તે સુલેહની ઇચ્છા ખતાવે તો તમે પણ સુલેહ કરજો અને જો તે લડાઈ માંગે તો તમે નીડરપણે સામે થજો. પત્તોના શીખરો અને ખીણોના જોખમ ભર્યા રસ્તા વટાવતાં સાવચેતી રાખજો. લશ્કરને સંભાળ સાથે લઈ જજો. જો કોઈ નવી ઘટના જણાય તો મારી પાસેથી પરવાનગી મેળવજો. હું જાણું છું શહનશાહ હરકુલતું મોત નજીકમાં છે. “કુદસો નફ્સીન ઝાયકતુલ મોત.” ફક્ત સલામતી રહે તમારી.”

પત્ર સાંભળી સધળાને આનંદ થયો. વધુ લશ્કર આવ્યાના સમાચાર જાણી અરબોનાં વીર લોહીમાં ગરમાઈને ઉછાળો થયો. આખો દીવસ દુરની લડાઈ ચાલુ રહી. આફતાબ અસ્તાયજો જતાં બન્ને તરફનો મારો મોકુફ રહ્યો. સીપાહો છુટા પડ્યા. મુસલમાનો પોતાના તંબુઓ તરફ પાછા ફર્યા. દરાર ખીન અઝોરે રાત્રે કોટની ચોરમેર પહોરો દેવા માંડ્યો. ઇસ્લામી કેમ્પમાં તકબીરના અવાજો રાત આખી થતા રહ્યા રોમનો પણ ઉશ્કેરનારા ધાર્મિક અવાજોથી શહેરને ગમ્મવતા રહ્યા દેવજો ઘટ વાગતા રહ્યા. કોટ ઉપર મશાલો રોશન કરવામાં આવી. દમાસકસના વતનીઓ માટે આજની રાત ભય અને આશાની રાત હતી. આખા દીવસની ખુનખાર લડાઈ પછી પણ દુશ્મનનો ભય દુર કરી શક્યા નહી. વાળુથી પરવાર્યા પછી શહેરના આગેવાનો અને અકાબરો એક જગાએ એકત્ર થયા. વિચારોની અદલા બદલી અને દુશ્મનનો ભય દુર કરવાની યોજના ઘડવા માટે વાતચીત થવા માંડી. અકાબરો અને સમજુ શહેરીઓએ એક વૃદ્ધને સમાનો પ્રમુખ નેમ્યો. પ્રમુખે શહેરીઓ અને અકાબરોને સંબોધતાં કહેવા માંડ્યું.

“અરબો જેવી અતિ જડવાદ પ્રજાસાથે આજે આપણે કામ લેવાનું છે. મામલો કદંજો અને ચિંતાભર્યો છે. સંસ્કારી જગત જડવાદી અરબોને હલકી અને નહારી પ્રજા તરીકે ઓળખાવે છે. અસબ્યતાના આગેવાન ઉપાસકા તરીકે તેમને ઓળખાવવામાં આવે છે. તેથીજ તેમની તરફ કોઈની દ્રષ્ટિ ગઈ નથી. સીકંદરે આઝમે (અલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ) આ જંગલીઓ અને તેમની માતૃભૂમિને પોતાની સર્વ વ્યાપિ વિજયમાં શમેલ કરવાની જરૂર જાણી નહોતી. કારણ કે ત્યાં સંસ્કાર અને અસબ્યતાનો વિકાસ કરવો અશક્ય હતો. પરંતુ આજની આશ્ચર્યભરી હાલત આપણી આંખો જોઈ હેરતમાં પડી છે. જુન દીવસોનાં જંગલી અરબોનાં કામો, લડાયક જુસ્સો, એકસંખી અને હીમ્મત ભરી બહાદુરીએ દુનીયાના શહનશાહને વિચારમાં

નાંખ્યા છે. જ્યારથી આ જંગલી અને અસભ્ય પ્રજાએ વિજયક્ષેત્રમાં પગ મુક્યો છે ત્યારથી અત્યાર સુધી તમે નહીં સાંભળ્યું હોય કે કોઇ પણ મથેક તેમનો પરાજય થયો હોય. થોડા વખત માટે કદાચ માનવામાં આવે કે આપણે સાંભળેલી વાતો અતિશયોક્તિ વગરની નહોતી, છતાં પણ આપણી સામે ઉભી થયેલી રશીની તે જનાવોના ખરાપણાની સાક્ષી આપે છે. આપણા લશ્કરની તપાસ કરો અને તે અસિદ્ધ લડાઇઓનો અડસટો કાઢો જેમાં તમારા લાભ અને હિતના સંધળા સાધનો ઉપર તમારો કાચુ હતો. યારે આપણે નિર્જાળ રહ્યા એટલુંજ નહિ પણ આપણા સરદારો અને સીપાહોના હૃદયો ઉપર બહાદુર અરમોની વીર ઢાકલનો ભય છવાયેલો જેવામાં આવે છે.”

“કોણ કહી શકે છે કે ઘેરાની મુક્ત લંબાતાં પરીણામ આપણા લાભમાં આવશે. હાનીમાં કે ઘેરો પડ્યા પછી લડાયક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરતાં રપટ દેખાય છે કે ઘેરાયેલી અને ફસાઇ પડેલી લશ્કરી શક્તિ ભાગ્યેજ વિજયી નીવડે છે. સંજોગો રપટ રીતે બતાવે છે કે અરમો સાથે અત્યારે સુલેહ થવી જોઇએ અને આફતનાં જે વાદળે થોડા દીવસમાં આપણા માથા ઉપર પડવાનાં છે. તેને સુલેહના સંદેશા મારફતે રહેલાધથી દુર કરવાં જોઇએ.”

“હુ પુછવા અને જાણવા માગું છું કે મુસલમાનો જે શરતો ઉપર સુલેહ કરવા રાજી થાય તે આપણે કયુવ કરવી જોઇએ કે? કારણ કે તમારામાં લડવાની શક્તિ નથી, તેમ નથી તમે આજ નાદીન જેવા બહાદુર આપણું લશ્કર હરકલીયા, બતારીકા, અરાહા, અને કયાસરાના બહાદુર યોદ્ધાઓના બાહુબળ તળે જીવ ઉપર આવી લડ્યા છતાં મુસલમાનો સામે જીતી શક્યું નહીં. મુસલમાનોએ તે સંધળાને દળી નાંખ્યા.”

સલાજનનો તરફથી પ્રમુખનો ઉપકાર માની કહેવામાં આવ્યું.

“તમારી સલાહ માટે અમે મગફર છીએ. કોમના પ્રતિનિધિઓને કોમનું કેટલું દર્દ છે એ અમે જાણીએ છીએ, કોમના હિતેચ્છુઓજ કોમના હિત ઉપર નજર રાખે છે. છતાં ચોક્કસ રાજ્યદારી અને ધાર્મિક જરૂરીઆતો અને સંજોગો એવા પણ આવી પડે છે કે જેનો ફક્ત રાજ્યના વહીવટદારો અને ધર્મના આગેવાનોની સલાહ વગર શક્ય શકતો

નથી. અમે એવા અભિપ્રાય ઉપર આવ્યા છીએ કે આપણ સવળાએ ગવરનર તુમા અને નાયબ ગવરનર દરખીસની મુલાકાત લેવી જોઈએ અને તેની સાથે મથવરો કરવો જોઈએ. જે તે આપણી સહાયતાનું વચન આપે. તો ખેર, નહીતર સુલેહના દરવાજા દરવખત ખુલ્લા છે. અમે માનીએ છીએ કે તુમા અવશ્ય આપણી મદદ કરશે.”

રાતના ૧૨ વાગ્યા છે. ગવરનર તુમા શાહી મહેલમાં લડાઈની સ્થિતિ ઉપર ચીંતા ભરી આશ્વસન કરતો બેઠો હતો. માથું નમેલું છે. ટેબલ ઉપર ફાણીનો આશરો લઈ કપાળે હાથ ચોંટાલા છે. વચવચમાં તેના હાથ કંપી ઉઠે છે. ક્ષણે ક્ષણે રહેરાનો રંગ પલટાતો જાય છે. અંતરના ઉંડા શ્વાસ સાથે નીકળતા નિશ્વાસમાં હદ ઉપરની ગમગીની સ્પષ્ટ રીતે તરી આવે છે.

વખત વીત્યો સંત્રીએ મોગરી હાથમાં લીધી પીતલની લીકતી ઘડી યાળ સાથે અફાળી એક વાગ્યો. વિચાર તરંગમાં બેભાન બેઠેલો તુમા ચમક્યો. માથું ઉઠાવ્યું. આગસ મરડી, પોતાની સ્થિતિનું ખાન યથું. ખુરશી ઉપર ટટાર થઇને બેઠો. નીરાશાનો નિશ્વાસ નાખ્યો શબ્દ ધ્વની મ્હોંમાંથી નીકળ્યો અને હવા સાથે ભળી ગયો. તુમા ગંભીરપણે મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો.

વિચારોમાંજ રાતનો એક થયો. કશી પણ યુક્તિ ધ્યાનમાં જમતી નથી. કાલે તે જંગલી વરૂઆ સાથે કેવી રીતે પહોંચી શકાશે. આજની લડાઈમાં મારા ૫૦૦ માણસો માર્યા ગયા. મારા સીપાહો કીલ્લાની ઉપર હતા. ઘણી ઉચાઈથી તીર ચલાવવામાં આવ્યા હતા. છતાં મરણીઆ અરખાએ મચક આપી નહી. અત્યારે મારી પાસે દશ હજાર સીપાહો છે. જે ઘેરો લંબાય તો આખી પ્રજા અમારી વીરુદ્ધ જશે. સામાન્ય લોકો લડાઈનાં સંકટો ઝીલી શકે નહી આયાત નીકાસના દરવાજા બંધ છે. સઘળાં સઘળો ભાંગી પડ્યાં છે. સઘળો સંબંધ તુટી ગયો છે. જુદા જુદા મેદાનોમાં લડ્યા પછી થયેલી હારની ભરકર ઉપર નહારી અસર થઈ છે. સીપાહોનાં મન કચવાતાં જણાય છે. આજેજ શહેરની બાહર નીકળવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો પણ બાહર જવાની અને લડવાની એક પણ સીપાહીએ હીમ્મત બતાવી નહી. જે સ્થિતિ આવીજ રહે તો ઇસાઈ મઝહબની અને રોમન શહેનશાહતની જીંદગી બારે જોખમમાં આવી

પટે. જંગલી અને સખ્યતા વગરના અરખ વરજો અમને ફીદી નાંખજો
અફસોસ કેવા નહારા અને લયનક સંજોએ આવતા જાય છે.

ઓરડા તરફ આવતા માણસના પગનો અવાજ આવતાં તુમા ખુરશી
ઉપર ટટાર થયો. સામેના દરવાજાથી સંતરી અંદર દાખલ થયો. લશ્કરી
સલામ બજાવી ખુલ્લા આગળ ઉભો રહ્યો. તુમાએ ગંભીર સાદે પુછ્યું.

“કેમ ? શું કામ છે ?”

“અનદાતા” જમીન સરસો ધુંટણીએ પડતાં સીપાહી બોલ્યો.
શહેરના પ્રખિત આગેવાનો આટલી રાત્રે દરવાજા ઉપર ઉભા છે અને તમે
નામવરની હજુરમાં હાજર થવાની પરવાનગી માગે છે.

“વાર. આવવા દો” તુમાએ સીપાહને રજા આપી. સંત્રીએ
બાહર જઈ આવેલા માણસોને તુમાનો હુકમ સંભાળ્યો. દમારકસના અકા
બરો તુમા બેઠો હતો ત્યાં આવ્યા. સધળાએ વાંકા વળી સલામો કરી. તુમા
મનમાં સમજ્યો. મામલો ચીંતા લયો નથી. પ્રજાના અકાબરો બદલીલ
થયા જણાતા નથી. અકાબરોને બેસવાની પરવાનગી આપતાં તુમાએ કહ્યું.

“ઘાલા અને આબરદાર પ્રજાજનો ! આટલી રાત્રે તમારી હાજરી
ચીંતા વગરની હોય નહી. લડાઇના સંજોએમાં તમને વેઠવી પડતી હાડ
મારીઓ અને સંકટો તરફ મારી સંપૂર્ણ દિલસોજી છે.”

“માનવંત સરદાર ! બેશક અમારા સુખ દુઃખ અને હિતાહિતની
અમારા કરતાં તને વધારે ચિંતા છે. અમારી સ્થિતિ અમારા કરતાં વધારે
જાણ્યું છે. તારા બહાદુર જીવનમાં અમારા માટે ભારે દુઃખ છે. અમારા
સુખ દુઃખમાં તું બરોબરનો ભાગીદાર છે તેથી અમે માનપુર્વક વીનધીએ
છીએ કે તુ અમને રક્ષણ આપ. સંકટોના વરસાદ સામે અમારી રક્ષા કર.

માત્ર અમનેજ નહી પણ તને પોતાને પણ બચાવી લે. આ અર-
ખોએ તરવારના બળ વડે અમારાં સારાં સારાં શહેરો ઉપર કબજો કર્યો
છે. અમારામાં તેમની સામે થવા જેટલી શક્તિ નથી. અમે માત્ર તારી
દયા ઉપર છીએ અરખો સાથે સુલેહ કરવા જો તું આગળ થતો હોય તો
અમે તારી સાથે છીએ. અથવા અમારી મદદ માટે લશ્કર મોકલવા
શાહજાહને સમજાવ. શહનશાહ જગદે લશ્કરી આવી પડેલી આફત.

સામે અમારું રક્ષણ કરે. અમે હલાકીના કીનારે ઉભા છીએ. અમારી સંખુરી અને સંતોષ હવે ખુટી ગયાં છે.”

“દીલ્ગીર, અફસોસ!” તુમાએ મંદ હાસ્ય કરતાં કહેવા માંડ્યું. “લડ્યા પહેલાં નાસવાની યોજના કરવા તરફ ઢળી પડતી તમારાં જેવી કાયર પ્રજા ઉપર મને અફસોસ થાય છે. દુશ્મનના ખોળામાં બેસી આકાશે ઉડવા અને જીવતા રહેવાની ઇચ્છા કુદરતના નિયમ વિરૂદ્ધ નથી? બહાદુરી ભયાં વીર મૃત્યુએ રણમાં જીવ આપનારા રણશુરા જવાનોના જીવનને, તેમના વંશજોએ ગુલામીની નીચ વૃત્તિ ઉપર કુરખાન ન કર્યું હોત તો અત્યારે જંગલી અરબો આપણા ગુલે ગુલઝાર દેશને ઉજાડ વેરાન કરી શકત નહીં. શહનશાહના ચરણની સોગન ખામશ કે આપણી કોમની કાયરતા આપણા પરાજયનું કારણ છે. હું અભિમાન ભયાં દાવા સાથે કહી શકું છું કે આપણા કેળવાયલા અને સુધરેલા લશ્કર સામે ટકી રહેવા જેટલું જળ જંગલી અરબોમાં નથી. તેઓ એવી જગ્યાએ આવી ફસાયા છે કે જ્યાંથી તેઓ સલામત જઇ શકતા નથી. અમારી યુદ્ધ કળાની એક કુનેહ હતી કે વગર જરૂરના શહેર હાર જીતની રમત તરીકે અરબોને વ્યાપી તેમની વૃત્તિઓ અને ઇચ્છાઓને લાલચ અને હીંસ તરફ દોરી છે તેમને લાલચુ બનાવી અહીં સુધી ધસડી લાવ્યા છીએ. અરબો પોતાના મુખ્ય મથકથી વિખુટા પડી એટલી દુર આવ્યા છે કે તેમની તબાહી શામે દેખાય છે. કોઇ જાતની મદદ તેઓ મેળવી શકતા નથી. મને અભિમાન છે કે અત્યાર સુધી અમારી કુનેહ અરબો સમજી શક્યા નથી અને સમજી પણ શકશે નહીં, કારણ ખુદાવંદ યસુએ તેમની આંખો ઉપર મંદિલત્તો પરદો નાંખ્યો છે. પવિત્ર શક્તિઓ જે અમારી મદદ કરે તો અરબો જ્યાં આવ્યા છે એ તેમની છેલ્લી લડાઇ છે. તેઓ પોતાની જાંઘળના દીવસ ભગમ ગયલાજ નેશે. તેમનો કોઇ હુમલો અમારો વાળે વાંકો કરી શકશે નહીં અને કદાચ જીવ સાથે રમત કરી તેઓ અમારી નજીક આવશે તો તેમની લાશો લોહીમાં રગદોળાએલી તમે જોઇ બેશો. નિશ્ચિત થઇ તમે ધરમાં બેસો અને જ્યારે પ્રજા, દેશ તથા પવિત્ર ધર્મને તમારી મદદની જરૂર પડે ત્યારે બહાદુરી સાથે રણે ચડજો.”

“માનવંતા સરદાર!” પ્રમુખે અચકાતાં અચકાતાં કહેવા માંડ્યું. “તારી સહનશીબ અને કૃપાવંત વાતો અમે ધ્યાન પુર્વક સાંભળી.

મુસલમાનો વિષે તે' જે કહ્યું તે બધું રડતા બાળકને પઠાવી લેવા કરવામાં આવતી મીઠી મીઠી વાતો જેવું છે. તેમનો ગુણ જાણીજેઘને છુપાવી અને દોષ બતાવી અમારી હિમ્મત વધારવા કરેલો યત્ન અમે સમજી શકીએ છીએ. પરંતુ બધી બાબતો આક્રમણના પ્રકાશ જેવી રોશન છે, રેશમના પરદામાં એ બધું છુપાવવાનો યત્ન ફોકટ છે તેમનો નિર્બળ અને નાતવાન કહેવાતો અકેક માણસ અમારા દશ દશ લડાકેક સીપાહોને ભારે પડે એવો છે. કારણકે આપણે આરામમાં રહેવાને ટેવાયા છીએ અને મરવા માટે જીવતા રહેવા માગીએ છીએ. ત્યારે અરબોના નખીએ તેમને આપેલા શીક્ષણનો સહઆંશ પણ આપણામાં નથી. જે ખરેખરજ તું અમારો નીચેજાન હોય અને અમારી મલમતા તથા અમારા શહેરની રક્ષા કરવા માગતો હોય અને તારામાં શક્તિ હોય તોજ જોખમદારી ઉપાડ અને કાલે શહેરની બહાર નીકળી દુશ્મન સાથે મુકાબલો કરવા બહાર પડ અથવા દુશ્મન સાથે સુલેહ કરી અમને મોતના મ્હોંમાંથી ઉગાર.”

“સમજી અકાબરો” તુમાએ ખુરશી ઉપર ટટાર થતાં ગંભીર પછે ચલાવ્યું “તમને પોતાની શક્તિનું ખાન નથી. એટલે મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ આવતો નથી. હું તમને શુદ્ધ અંતઃકરણથી મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખવા અપીલ કરું છું. ચોક્કસ કાવત્રાંબાજો અને કોમ તથા દેશના દુશ્મનોએ અરબોની બહાદુરીની જે વાતો તમારા કાનમાં ડુંકી છે તેવા તેઓ બહાદુર નથી. શહનશાહની કૃપાથી જે સામાન અને કળા અમારી પાસે છે તે અરબોના સ્વપ્નામાં પણ આવી શકતું નથી. નાગા પગે અને ઉઘાડા ચરિરે ઉંટનાં ખવાએલાં હાડકાં સાથે લડનારી નાદાર પ્રજા છે.”

“માનવંત સરદાર” અકાબરોએ નિરાશા બરોં નિશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું “તારી વાતો ઉપર અમે કેવી રીતે વિશ્વાસ મુકીએ. જાણી જોઇને અમને જે સમજીતી તરફ લઇ જવાની કોશીશ શા માટે કરે છે. અમે જાણીએ છીએ કે મુસલમાનો પાસે લડાઇનાં હથિયાર કેવાં છે. છેલ્લી લડાઇમાં અમારી હાર પછી તેઓએ અમારી પાસેથી ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હથિયાર મેળવ્યાં છે. બસરા, બેતુલ, મીયાક, શેકુર અને અજનાદીનમાં રોપેસ, હાકુસ, એઝરા, બોલોસ, અને પીટર જેવા બહાદુર સેનાપતિઓને હરાવી એવું કે કહ્યું છે કે જેનો અડસટો અમે કાઢી શકતા નથી. અમને માત્ર ફરેબ દેવા અને ડગવા માટેજ તું કહે છે કે અરબોને કતલ

કરવા માટે દમીશકની દીવાલો તમે લાવવામાં આવ્યા છે. અરબ દેશ જીતવાની લાક્ષણિકતા અને આવ્યા નથી પણ પોતાના પેગમ્બરની ભવિષ્ય વાણીને ખરી કરવા આવ્યા છે. અને તેથી રોમન શહનશાહતની અચડા-મણમાં આવ્યા છે તેમના મન ઉપર સચોટ રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ખુદાના માર્ગમાં જે વ્યક્તિ કામ આવશે તેને સ્વર્ગ વારસામાં મળશે, એટલું જ નહીં પણ આખી દુન્યા ઉપર ભારી અને પ્રતિષ્ઠિત થઈને તેઓ રહેશે. આ કારણ છે કે તે લોકો મોત ઉપર મરે છે ત્યારે આપણે જીવન ઉપર મરીએ છીએ. દુશ્મનાર બાંધીને આપણી તરફથી કરવામાં આવતી લડાઈ તેમના ઉઘાડા પગ અને નાગા શરીરની લડાઈને પહોંચતી નથી.”

મુનહસીર મરનેપે હિંદા જસકી ઉમીદ,
ના ઉમીદી ઉસકી દુખા ચાહીયે.

“આ આધારે અમે કહીએ છીએ કે આવા મરણીઆઓ ઉપર જીત મેળવવી એ મનુષ્ય શક્તિની બાહર છે તારી સંધળી વાતો હવા ઉપર રેતના કિલ્લા બાંધવા જેવી છે.”

“કાયર કોમના કાયર અકાબરો!” તુમાએ અફઝારી ગેલમાં કહેવા માંડ્યું. “ઉડતી વાતો ઉપર વિશ્વાસ લાવવાના તમારા કલ્પિત વહેમના પરિણામો કદાચ તમને નહાણ દિવસો દેખાડે તો અજબ થવા જેવું નથી. ખરું પુછો તો તમારી કાયરતા એટલી બધી વધી ગઈ છે કે કદાચ અરબોથી નિર્જાળ અને નફારી પ્રજા પણ તમારી ઉપર ચઢી આવે તો તેના ચુલામ બનવા તમે તૈયાર થઈ જશો. જો તમે ખરી બહાદુરી અને દીવેરી સાથે લડ્યા હોત તો જીત તમારી હતી. કારણકે દરેક રીતે અરબો કરતાં તમે ભારે છો પરંતુ તમને તેની ખબર નથી.”

“માનવતા સરદાર!” અકાબરોએ આગળ ચલાવ્યું. “જો અમે અતિશયોક્તિ કરી હોય તો અમારા ઉપર આવી પડેલી આફત દુર કરી અમારી સમજણ સત્ય તરફ ફેરવી નાંખ. અમે તારી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવા માગતા નથી. પરંતુ તારે યાદ રાખવું જોઈએ કે જો દુશ્મનને પરાસ્ત કરવામાં ન આવ્યો, તો અમે શહેરના દરવાજા ઉઘાડી દબાવું અને સંજોગો જે રીતિ ઉભી કરશે તે આધારે સુલેહ કરી લઈશું.”

અકાબરોના છેલ્લા શબ્દોની તુમા ઉપર ભારે અસર થઈ તે વિચા-

રમાં પડ્યો. અને ટગર ટગર અટક કરીને અકાબરોને તપાસવા લાગ્યો. કેટલીક વાર સુધી ઓરડામાં શાંતિ પથરાઈ. આ દુઃખ ભરી શાંતિ તોડતાં તુમાએ કહ્યું “તમારી રક્ષા માટે હું જોખમદાર છું” એ વાતની તમારે ખાત્રી રાખવી જોઈએ. તાકીદેજ તમે જોઈ લેશો કે અરબોને કેવી રીતે મારી હઠાવવામાં આવે છે, અને પ્રજાની નુકસાનીનો બદલો તેમની પાસેમાં કેવી રીતે લેવામાં આવે છે. અત્યારે મારી વાતોમાં તમને અતિશયોક્તિ જણાતી હશે. પરંતુ આપણે સલાહ કરીએ છીએ અને તેના ખરાપણનો પુરાવો લગાઈના મેદાનમાં આપી શકાય છે. છતાં પ્રજાએ લશ્કરને પગલે ચાલી મારી મદદ કરવી જોઈએ. ત્યારેજ આપણી મુશ્કેલી રહેલાઈથી પુરી થશે.”

“માનવંત સરદાર” અકાબરોએ કોમની બાવનાઓ રળુ કરતાં કહ્યું “અમે સહજા તારી સાથે છીએ અને તારી તરફથી જે હુકમ મળશે તે આંખો વતી જળવી લાવીશું. અમારા કરારમાં, લોખંડી દીવાલથી અમે વધારે મજબુત પુરવાર થઈશું. એ મારામાંનો એક જીવ પણ બાકી રહેશે તો પોતાના લોહીનું છેવટનું ટીપું તારા ચરણો ઉપર કુરબાન કરશે.”

“બુદ્ધા તમને સહાય થાય” તુમાએ પ્રજાના અકાબરોને આશ્વાસન આપતાં કહેવા માંડ્યું “તમારા દ્રઢ નિશ્ચયને અંતની ઘડી સુધી ટકાવી રાખવાનું બુદ્ધા જળ આપે. તમારી સામે સવારે મેદાનની લડાઈ થશે. તમોએ આપેલા વચનને આધારે દેશ ઉપર મરી શીટવા માટે તમે દ્રઢ રહ્યા અને આ સખત કસોટીમાં મજબુત રહ્યા તો ખાત્રી પુવેક માનજો કે અરબોની એક પણ વ્યક્તિ પોતાનો જીવ સલામત લઈ, જઈ શકશે નહીં.

પ્રકરણ-૨ જી

સંકટમાં સ્નેહ.

હાથ આંધ જો રાહ આરજુકી,
મગિલ હુઈ ખતમ જીસ્તજીકી.

હીજરી સન ૧૩ ના જમાદીઉલ અવ્વલની ૧૬ મી તારીખનો દીવસ છે. આજનો દિવસ દમીશક નગરની દીવાલોમાં બયબયાં આશ્ચર્ય ચકિત ભણકારા કરતો દીવસ છે. આજુબાજુના સંખ્યાબંધ માણસો દમીશકમાં ચાલ્યા આવે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યની મુખ રેખામાં બય અને ચીંતાના ચીન્હો પ્રગટી રહ્યાં છે. જ્યાં સાંભળે ત્યાં અરબોની શુરાતન અને રોમનની હાર અને દેશની પાયમાલીના દુઃખ ભર્યા દારતાનો સંભળાય છે. એથી દમીશકવાસીઓની ચિંતામાં વધારો થાય છે અમીર અને ગરીબ દરેક પોતાની રક્ષાના યત્નમાં પડ્યા છે. પરંતુ આજુલ સિસાનની પાસેના બતારીકયે રમના પ્રખ્યાત દેવળ કીસાનીયામાં ઇદરીસની નવચોવન અને રૂપવંતી બેટી મરીયમના લગ્ન, જેસલેમના ઉમરાવજાદા યુનુસ સાથે આજે થવાના છે. યુનુસની વંશાવળી પણ બતારીકા કુંડુંબ અને રોમન શહનશાહે સાથે કેટલીક પેઢીએ જઈ મળે છે. લગ્નની ઘડીએ ગમે તેવા દુઃખીયારો પણ થેડા વખત સાડ ચિંતાઓ અને દુઃખો વિસરી જાય છે પરંતુ કામ અને દેશ બિપરજ નહીં બલકે મુખ્ય મથક બિપર ક્રાંતિનાં વાદળ ચઢી આવ્યાં હોય, ક્ષણે ક્ષણે દુઃખદાયક જનાવોની ખબરો મળતી હોય, એવા સમયે ગમે તેવા આનંદી અવસરો અને પ્રેમ ભરી પળો કાં ન હોય, છતાં અંતરને ગમતી નથી અને હૃદય તેમાં પરાવાતું નથી. યુનુસ અને મરીયમનો પ્રેમ સંબંધ જો કે ઘણો જીનો હતો, અને ઇશકો મહોળગતની અકચનીય કલ્પનાઓમાં તલલીન હતા. લગ્ન સંબંધ બંધાયાની ઘડીની વાટ આગર હૃદયે જેવામાં આવતી હતી. પરંતુ તેમની આજુબાજુથી દુઃખોના લાડકાની આવતી જળમાં આનંદ બીની કરમાએલી કળીઓ ખીલી શકતી નહોતી. મરીયમ જ્યારે માત પિતાની કરમાએલી મુદ્રા જોતી અને સ્વાભાવીક લગ્નની ખુશાલીનાં

કુદરતે બક્ષેલાં ચિન્હો ન દેખાતાં ત્યારે ઉમંગ બર્યો તેણીનો આનંદ, ચીંતા અને ઉદવેગમાં યદલાઇ જતે.

મધ્યાહનો સુર્ય ઢળ્યો છે, ત્રીજો પહોર વીતવા આવ્યો છે. શહેરના ચોક્કસ વિભાગોમાં સાધારણ દિવસો કરતાં અત્યારે વધારે આવ જા છે. ટાઢો પહોર થવાથી બજારોમાં લેવડ દેવડની ધમાલ ચાલી રહી છે. લોકોની મોટી ઠઠ છે. તત્ત્વ માત્રની પણ જગ્યા નથી. અરખોની ચઢાઇના ભયાનક સમાચાર સાંભળી ત્રીસ ત્રીસ અને ચળીશ ચળીશ કોસના માણસો રક્ષણ મેળવવા સાફ દેશમાં આવ્યા છે. શહેરની ગલીઓ અને શહેરના મેદાનો તથા ખંડીયરો પણ આજે માણસોથી ભરેલા છે. દુકાનો ઉપર ઠંઠ જમેલી છે. કોલાહલના સખખે કાન પડ્યો. અવાજ સંભળાતો નથી. રસ્તે ચાલવું કઠણ થઇ પડ્યું છે. રંગ ખેરંગી. દમામદાર, સ્વચ્છ અને મેલાં, ઉજળાં અને રંગીન વસ્ત્રો ધારણ કરેલાં માણસો જોતાં અમીરી અને ગરીબી આજે સમાન દરજે આવેલાં જણાય છે.

માથા ઉપર આવેલી આફતે ઉમરાવોમાં ચીંતા ઉભી કરી છે છતાં અત્યાર સુધી પ્રજાના ગરીબોનું તેમને ધ્યાન નથી. શહેરમાં પડેલા હજારો ગરીબોની હાલત દયામણી છે છતાં તેઓ ખેપરવા છે. કાંઈને તેમના બુખમરો અને નગ્નાવસ્થાનું જ્ઞાન નથી. જેમને માલમતા છે તેમને પોતાની જરૂરીઆતો માટે સવસ્થનું બળીદાન આપવાની ફરજ પડી છે.

શહેરના વેપારીઓએ તો આફતમાં સપડાયેલા પીડીતોનાં કપડાં વટીક પડાવી લેવાનો ઠરાવજ કરેલો દીસે છે. સરકારી અમલદારોની સખતાઇ આ સંઘળા દુઃખો ઉપરાંત દુઃખના દાવાનળ સમાન થઇ પડી છે. જેમ જેમ અરખો સાથની લડાઇમાં પરાજય થાય છે, તેમ તેમ ચીરડાયેલી બીલાડી માફક પ્રજા ઉપર ગુસ્સો ઉતારવામાં આવે છે. લશ્કરને ખગ્નનાની સલામતી માટે નાણાં મેળવવા, અધદીત, અને અત્યાચારી નીચમે ઘડવામાં આવ્યા છે. લશ્કરી કાયદાએ પ્રજાની દરેક વસ્તુને જોખમમાં મુકી છે. સરકારી અનુચરો પૈસા મેળવવા માટે પ્રજા ઉપર પ્રજાની મરજી વિરૂદ્ધ સખતમાં સખત જુલમાટ ગુજારે છે. જે લોકો દોલતમંદ અને જગીરદાર છે તેમની સ્થિતિ સારી છે. સરકારની સખતાઇઓ અને નોકરશાહીના અત્યાચારી પંજશી તેઓ બચેલા છે કારણકે તેઓ સરકારી અમલદારોની

હામાંહા મેળવે છે અને પોતાના બચાવ માટે ગરીબોની કુરબાનીઓ આપે છે. અત્યારની તેમની વળણ ઉપરથી બે પ્રકારના વિચારો ઉદ્ભવે છે. પહેલો એ કે કદાચ હાલની સરકાર ચાલુ રહે તો તેમની ખુશાલી અને આબાદીને નુકશાન થાય નહીં બલકે સરકારની ખેરબાકીમાં જે ઇંનામ મળે છે તે નફામાંથીજ એ કે કદાચ હાલની સરકારનો નાશ થવાનો છે તો માત્ર તેમની મદદથી સલામત રહી શકતી નથી લાખો પ્રજા ઉપર જીલ્લમટ થાય છે તેજ તેના નાશ કરશે. કારણકે મગરૂર બળવોનો નાશ કુદરત ગરીબો અને નિર્બળોના હાથેજ કરાવે છે. પ્રજાના ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના માણસોમાં સરકારની ખેરવાદ અને જીલ્લમટને સારી નજરે જોનારા લાખેજ મળી શકે. આજની અત્યાચારી સરકાર સામે દરેક જગ્યાએ ચીંતા ભર્યું વાતાવરણ ઉભું છે. કોઇ કોઇ જગ્યાએ રોમન અને સીરીયાના વંશ, રંગ અને પ્રજા તરીકેના સ્વાભાવિક ગુણો તરફ ભારે તીરસ્કાર બતાવવામાં આવે છે.

અજના દીન અને બસરા વગેરે તરફથી રથણ મેળવવા આવેલા માણસો ઉપર આજ મુકામાં આવે છે કે તેઓએજ દમિરક ઉપર આફતનાં અરથ વાદળો આણ્યાં છે, તેઓએજ અમોને પાયમાલ કર્યાં છે, સુન્નેદ શાંતિના વખતમાં પણ અમારી ઉપર તેમની તરફથી જીલ્લમટ ગુજરવામાં આવતો હતો અને લડાઈના વખતમાં પણ અમારાજ જાનમાલ જોખમમાં મુકાયા છે. પોતાના અંગત સ્વાર્થ ઉપર ગરીબોને કુરબાન કરનારા અમીર ઉમરાવોનો ખુદા નાશ કરે. અમલદારોને અત્યાચાર તરફ દોરનારા અને ખુશામત કરી પોતાનું ઘર ભરનારા તેજ અમીર ઉમરાવો છે. તે ખુશામતીવાનો સર્યાદ અને ઇમાનદારી સાથે સરકારના માર્ગદર્શકની ફરજ બજાવે તો સરકારનો નાશ થતો નથી કે નથી થતી પ્રજાની પાયમાલી. ખરી રીતે જોવામાં આવે તો જણાય છે કે જ્યારથી રોમનોના હાથનાં આ દેસનો કબજે આવ્યો છે ત્યારથી અત્યાર સુધી, ધિકકાર અને તિરસ્કાર સિવાય પ્રજાએ કશું જોયું નથી. રોમનોની મગરૂરી અને તકજુરીની અત્યારે તો સીમાજ નથી. સીરિયન હોય કે ઇરાકી, પેલેસ્ટાઈની હોય કે પારસી સવળા તેમની સામે તિરસ્કારાયેલા તુરુ છે. કમનસીબ રોમનોને પોતાના વડપણની ઘેલછા એટલી બધી થઇ ગઈ છે કે અદના સિપાહી પોતાને શહનશાહ હરકુલ સમજતો દેખાય છે. ન્યાયની નીતિ

તદન બદલાય ગયું છે. રોમન ઉપર ગમે તેવો સંગીન આરોપ હોય અને તેણે કરેલો યુનોહ નહીં માફ કરી શકાય એવો ગંભીર હોય, છતાં સાધારણ દંડ અને સુચના આપી છોડી મુકવામાં આવે છે, પરંતુ સીરિયનો અને ધરાકવાળાઓને અસહ્ય સજા કરવામાં આવે છે. કારણકે તેમનામાં રોમનોની બરોબરી કરવાની ભાવના જન્મ પામે છે.

સામાન્યના આવાજ વિચારો હતા. અને સરકારની પક્ષપાતી રાજ્ય-નીતિ સામે પ્રજાને બારે ફરયાદો હતી. પરંતુ તેની કશીએ દરકાર કરતી નહોતી. પુરાતન કારીગરીની મગફળી બતાવતાં મરયમના દેવળની ઉંચી અને શાનદાર ધમારત શહેરના મધ્યમાં ઉભી છે. વચ્ચે ત્રિશાળ હોલમાં પવિત્ર પુરુષોનાં મોટાં મોટાં ચિત્રો અનુક્રમે ગોઠવેલાં છે. ઇસા (અં) નું દુધમળ અવસ્થાનું ચિત્ર અને પાક બાનું મરયમે ખુજસુરત જમીની વિશેષતાં સાથે આકર્ષણ કરે છે. વાવવ્ય ખુણા તરફ દેવળના આ મોટા હોલમાં ઉંચી વેદી બનાવવામાં આવી છે. આ વેદી ઝમીનથી છ ફુટ ઉંચી છે. વેદી ઉપર જવા માટે સંજોમરમરનો નાનો નાજુક દાદર બાંધવામાં આવ્યો છે. મધ્ય ભાગમાં આ બનુસની ટેબલ મુકવામાં આવી છે અને તે ઉપર પવિત્ર ઇજ્જતની સોતેરી પેટી મુકેલી છે. કપુર અને મીઠુ-બત્તીઓ રોશન કરવામાં આવી છે. ધુપ અને લોખાનદાનીઓનો પમરાટ આખા દેવળમાં ફેલાય રહ્યો છે. બપ્તીસમાં લેનારાઓ માટે રાખવામાં આવેલા પવિત્ર પાણીથી ભરેલી હોઝ જોવામાં આવે છે. વેદીથી બે ફુટ ઉંચી પવિત્ર સલીય દિવાલ ઉપર ટાંગવામાં આવી છે. આ સલીય જો કે મીયતુનના લાકડાની બનાવેલી છે છતાં ઇસા. (અં)નાં શીષ્ય પોલો (સ.) રસુલના વખતની કહેવામાં આવે છે. આ પવિત્ર વસ્તુએ દેવળની પવિત્રતા અને અશ્વત્યતામાં બારે વધારો કર્યો છે. આ દેવળનો ધર્મગુરુ વૃદ્ધ અને આકાશી પુસ્તકોનો જ્ઞાતા (આલિમ) છે. દમિરકમાં જો કે ધર્મગુરુઓ અને ઉલમાઓની ખોટ નથી છતાં મરયમનાં દેવળને એથીએ ખ્યાતિ પ્રાપ્ત થઈ છે કે તેમાં પવિત્ર વસ્તુ છે અને ત્યાંનો ધર્મગુરુ સદાયારી, સમજી અને વૃદ્ધ ઉલમા છે.

દેવળની ધડીબળે પાંચ વગાડયા છે. ધડીબાળના અવાજ સાથે રાજદ્વાર તરફથી માથુસોના મોટા ટોળા સાથે ઘોડાગાડીઓમાં મેડેલા અને કીંમતી

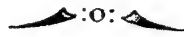
પોશાકોથી વિભુષિત અંખ્યાખંધ માણસો દેવળના ચોકમાં દાખલ થયા. શાંત, ચુપચાપ અને ગંભીરામ પૂર્વક અંદેક જામે કરી દેવળના તે મોટા હોલમાં આવવા શરૂ થયા. અંદર આવનારાઓ વેદી ઉપર ટાંગેલી સલીખને ચુપન દમ વચમાં પાથરેલા ગાલીચા ઉપર અનુક્રમે બેસવા લાગ્યા. આવનારા સંઘળાઓમાં ઇંદરીસની પરીજમાલ મરયમની ખુબસુરતી સંઘળાઓનું ધ્યાન ખેંચતી હતી. તેણીએ લગ્નનો કામતી પોષાક પહેર્યો હતો અને માથું નમાવી વેદી પાસે વચમાં બેસી હતી.

તેણી આંખાને લાગ્યેજ દશ મિનિટ વીતી હશે કે પશ્ચિમ દિશાએ આવેલા હોલનો એક દરવાજો ક્લિધડ્યો અને તેમાંથી લાંબા રેશમી ઝખ્યામાં છુપાએલો તુરાની સુરત અને લાંબી સફેદ દાઢીવાળો એક વૃદ્ધ યુગ્મુર્ગ હોલમાં દાખલ થયો. કમરમાં કાળો પટો, ગળામાં અકીકની કામતી માળા અને માળામા ન્હાતી સલીખ હતી. આવનાર વૃદ્ધની વય જ્ને કે ઘણી મોટી છે છતાં શરીરનું એક પણ અવયવ નિર્જાળ જણાતું નથી. તેનો રંગ રતાશ મિશ્રિત ગોરો ઉજળો છે. દાઢીના વાળ ઘણા લાંબા છે તેની સથેજ ઘણી લાંબી વયના હોવાથી સંઘળાજ ધોળા દેખાય છે. આ દેવળના આત્મા તરીકે ખ્યાતિ પામેલો તે વૃદ્ધ ધર્મગુરૂ હતો.

વૃદ્ધ ધર્મગુરૂ બારણામાંથી, આસ્તે આસ્તે વેદી ઉપર આંખેા. વેદી ઉપર ગોઠવેલી ટેબલ ઉપર મૂકેલી ઇંજીલને ચુપન કયું. ટેબલ ઉપર હાથ મૂક્યા. સમા તરફ જોવા માંડ્યું.

વૃદ્ધ ગુરૂ વેદી ઉપર વ્યઢયા પછી તેજ બારણામાંથી દશ બાર માણસો હોલમાં દાખલ થયા. તેમના આગળ યુનુસ હતો. આ સંઘળા માણસો નીચે બેઠા. વૃદ્ધ ગુરૂની ઇશારત થતાં યુનુસ અને મરયમ એક બીજાને હાથ પકડી વેદી ઉપર આંખેા. વૃદ્ધ ગુરૂએ જાનેને ઇસા (અ.) ના નામની જપ-ટીરમા આપી અને તે પછી લગ્નની ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવી. આ ક્રિયાઓમાં એક કલાક પસાર થયો પવિત્ર પ્યારનું આ જોડું હજી વેદી ઉપરથી નીચે ઉતર્યું નહોતું કે નહોતી શરૂ થઈ મુબારકબાદીની ક્રિયા, તેટલામાં બારણામાં ઉભા રહેલાં માણસોએ ગલરાયેલા અને ફંધાયેલા સાદે કહ્યું “હવે દમિશકની પણ ખેર નથી. દમિશક છતવાનો નિશ્ચય કરી અરખોનું લશકર એકદમ પાસે આવી ગયું છે.”

આ શબ્દોની સાંભળનારાઓ ઉપર નાદર્શ અસર થઈ અને જે જ્યાં
તથા જે સ્થિતિમાં હતાં ત્યાંજ હેરત ભર્યા દુઃખથી સ્તબ્ધ રહી ગયા.
રાત્રી અને ઉજળી મુખ કાંતીઓ પીળી પડી ગઈ, દેવળનો વિશાળ હોલ
ચિન્તા અને ભયથી ભરાઈ ગયો. ગભરાટ અને પરેશાનીનો વેગ એક તરફથી
બીજી તરફ સુધી ફેલાઈ ગયો. દરેક વ્યક્તિ દુઃખભર્યા દિલે હોલ છોડી
પોતાના ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યો. એકને બીજાનું ભાન નહોતું. નવયોવના
મરયમ અને તેણીની છવન નાવનો સુકાની યુનુસ, એશની દુઃખીઓને
દેવળ મૂકી, ચિન્તાભર્યા પોતાના ઘર તરફ જવા રવાના થયા.

પ્રકરણ-૩ જી

ધમસાણુ યુધ્ધ.

ધંધર ખંજર ખડે ચિતવન, ઉંધર નાવક ફિગન નહરે;
બુઝેલી નિશનગી કિસકિસકે, ખુંસે આજ મકતલમે.

કાળરાત્રિનો અંધકાર સીરિયાના આકાશ ઉપર ઝોછો થવા માંડ્યો, મનમોહક મોહીનીતા ઉજ્જવળ ત્રણાટ જેવો ધ્રુવનો તારો પ્રકાશ નાંખતો બહાર આવ્યો. આકાશના અંધકારમાંથી જગતને ઉજ્જવળ કરનારો નૂરની પ્રકાશ મંદ મંદ ગતિએ વિકાસ પામતો હતો જેવી રીતે ભુરખામાં છુપા-એલી નકાબ પોશ પરીજમાલ દુલ્હન નિંદ્રાનો ભંગ થતાં અસાવધાનીમાં દુનિયાને પોતાની અર્ધ ઉઘાડી મુખમુદ્રાથી ઉજ્જવળ કરે છે. આકાશના મહારાજની પધરામણીએ નિદ્રાવશ થયેલા જગતને પંપાળી પંપાળી જગૃત કરવા માંડ્યા છે. કુદરતની શાંત અને સુતી સીનેરીએ આનંદી દહેડી-ઓમાં ઉભરાતા તરંગો અવલોકન કરવાથી આંખોને વિજ્ઞાનિક શક્તિથી પોતાનાં તરફ ખેંચે છે. ઉત્તર દિશાએથી આવતી વાયુની દહેરો જડવક્ષો અને તરૂંઓમાં જીવનનો સંચાર કરતી. પક્ષીઓએ પરાદીયાના પ્રજાતિયાં લલકારવા માંડ્યાં છે. રેતમાં દટાયેલાં રજકણો, આકાશી અંધકારમાં અદ્રશ્ય થયાં હતાં તે સુરજના કિરણોનો સ્પર્શ થતાં ચળકી, પોતાના ચળકાટ તરફ લોભી જગતને લોભાવતાં હતાં.

દમિરકતા કીલ્લામાં ઘેરાએલા લોકો દુશ્મનના હુમલાની બહીકથી આખી રાત જગતાંજ ગુમ્મરી છે છતાં પ્રભાતના સમયે દેવળના ધંટ અને વાજીત્રના નાદોએ તેમને વધુ સાવચેત કરવા માંડ્યા છે. શહેરની બાહર પડેલા ધરલાગી લશ્કરમાં સવારની બાંગમાં અલ્લાહો અકબરના ગગનભેદી આજોએ મુસલમાનોને કર્તવ્ય બજાવી લાવવા તૈયાર કરવા માંડ્યા છે. અલ્લાહો અકબરના નાદોએ દેવળોમાં પૂર્ણ કરતી પ્રજાઓમાં ક્રોધમય વેરની વિજ્ઞાની ઉજાળવા માંડી છે. દરેક સરદારો પોતાની જગા-એજ પોતાના માણસો સાથે સવારની પ્રાર્થના બજાવી લાવ્યા છે.

ધરલામી લશ્કરના સેનાપતિ અબુ ઉબયદા બિનનરદિ (ર.) ગાયે

નાખીયાની આદરના મેદાનમાં બંદગી કરી. દુઆ વગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓથી પરવાયા પછી અણુ ઉત્પદ્યોને પોતાના સોખ્તોએને સંબોધી કહ્યું.

“ખુદાએ વાહિદ નામે ઉપર જાનમાલ કુરબાન કરનારાઓ! મને ખાતરી છે કે કાફરોની સખત ખુનામરફી સામે તમે શાંતિ અને ધીરજથી ટકી રહેશો. કારણ કે તમે ખુદાના કર્તવ્યવિપુષ, નાશુકર અને બેદીન મુશરિક માણસો માફક નાશ યશ થનારી જીંદગી અને તેની નાશકારક દહેજોતોની કદી પણ ધૂંછા રાખી નથી. ખુદા માટે આજે તમારામાંના જે માણસને સહન કરવું પડશે તેણે ખચીત યાદ રાખવું કે કાલે તેને જે સુખ મળશે તેની કલ્પના મનુષ્ય શક્તિથી કરી શકતી નથી. અને આજે જે કાયર બનશે તેને કદી સુખ મળવાનું નથી. આજે કુરબાની આપવાનો દિવસ છે. ખુદાના દુશમનોને તમારી બહાદુરીનાં જવહર બતાવો તમારા પગ જે ડગલુ ભરે તે આગળજ વધવું જોઈએ. પાછળ પગ મૂકવો એ અપશુકન અને નિર્જનતા છે. જતાં કુરબાનીઓ માટે પણ સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે. તમારા જીવ અસાવધાનીમાં બરબાદ થવા જોઈએ નહીં. કારણ કે તમે જે કરો છો તે તમારા પોતાના માટે નથી. બલકે તમારા કાદિર અને કમલુમ ખુદાપાકને રાજી રાખવા માટે કરો છો. જ્યાં તમારું કર્તવ્ય ઇસ્લામના દુશમનોના મનસુખા અને કાવતોના નાશ કરવાનું અને ખુદા પાકની સજ્જતનતમાં શાંતી અને સંપુર્ણ અંમન સ્થાપવાનું છે ત્યાંજ તમારા જીવની રક્ષા કરવાનું પણ તમારું કર્તવ્ય છે. કારણ કે દુશમનોના સધળા તીર વ્યર્થ નથી જતાં, તેમાંના ઘણા કામચાલ પણ થાય છે. દુશમન ઉંચા મોરચામાં છુપાઈ તમારી ઉપર હુમલો કરતો હોય ત્યાં તમે ઘોડા ઉપર ચઢી લડાઇ કરો એ યોગ્ય કહેવાય નહીં. કારણ કે દુશમનને તીર મારવાની સધળી જોગવાઈઓ છે એટલે તમારે પણ ચરો કે ઓઠામાં રહી હુમલો કરવાની જરૂર છે, આવી રીતે તમારે દુશમન તરફની પીડાઓ દુર કરવી જોઈએ. આ યોજના ઉપર કરી આસ્તે આસ્તે કીલ્લા ઉપર કબજો કરો. એક બીજાની બદલો પુરતો ખ્યાલ રાખો. વાઝ વિદા થાઓ ખુદા પાક તમને ફતેહમંદ અને કામચાલ કરે.”

આફતાબના ચળકતાં ફિરજોએ દમિસ્ક અને આઝુબાઝુમાં પોતાનો પ્રકાશ નાંખી જગતને ચળકાટમય બનાવ્યું છે. તેના સોનેરી ફિરજો તીર બની પૃથ્વીને ધાયલ કરે છે. ધ્રુપતી બહરાની ચાદર પર્વતોના શીખર,

ક્રીડલાના કંગુરા, ઉંચા લુવનોની અક્ષરીઓ અને દેવળોનાં કંગળોને સોનેરી રંગમાં રચી રહી છે. જેમ જેમ વખત વીતતો જાય છે તેમ તેમ તડકાના તાપમાં વધારો થવા સાથે શીતળ પવનમાં ઉખળતા આવતી જાય છે. આઠ વાગ્યા છે. ક્રીડલામાં બંધ પડેલી દમિરકના પંજમાં છુટાપણાની ઇચ્છાઓ તિવ્ર થતી જાય છે. ગદ્ય રાત્રે મળેલી સભા અને તુમાએ અભ્યેક્ષા આશ્વાસનની પ્રજા ઉપર કંઈક સારી અસર થયેલી જણાય છે સીપાહેા અને શહેરીઓમાં દીને મસીહની રક્ષાનો અસ્થાયી જીરુસો ઉભરાયો છે. દરેક નાના મોટા મરવા અને મારવાના ઠરાવ ઉપર આવતા જાય છે અર-ઓની લુટ માર અને તેમના નવા ધર્મ ઇસ્લામ સંબંધી અનેક પ્રકારની વિચિત્ર વાતો ઇસાઈ પાદરીઓ અને ધર્મગુરુઓ મારફતે ફેલાવવામાં આવી છે. રસૂલે કરીમ (સ. અ. વ.) ના વખતમાં ખયખર અને યસરખ-માંથી દેશપાર કરવામાં ચાહુદીઓના નામે અરબો વિરુદ્ધ ચહુદીઓની લાગણીઓ ઉશ્કેરવામાં આવે છે. જાણે તુમાનું દ્રશ્ય અત્યારે જેવા લાયક છે. રોમનો અહીંયા શહેરનો અચાવ કરે છે. રોમના ક્રીડલા ઉપર ચઢેલા છે અને તીરો, જોડણો તથા આગ વરસાવનારી પિયકારીઓ મારફતે લશ્કરે ઇસ્લામ ઉપર આક્રમ વરસાવવામાં આવે છે. પરંતુ આ આક્રમો વચ્ચે મુસલમાનો બહાદુરી અને નિર્ભયપણે ઢોલા હાથમાં લઈ ક્રીડલાની તરફ કદમ કદમ આગળ વધતા ચાલ્યા આવે છે. આજની લડાઈમાં સવજીં લશ્કર પાયદળ છે. દરાર આઝેરની આગેવાનીમાં માત્ર ૨૦૦૦ ઘોડેસવારો શહેરને ફરતો પહેરો ભરે છે.

મરયમના દેવળનો પ્રખ્યાત, આબિદ, ઝાહિદ, બુધ્ધિમાન અને બહાદુર પાદરી જરજીસ પણ દીને મસીહની રક્ષાના દર્દથી દુઃખી થઈ સલીખનો ઝુંડો હાથમાં લઈ એકાંતવાસનો ત્યાગ કરી મેદાનમાં નીકળી પડ્યો છે અને શહેરી આગેવાન ઇદ્રીસને સાથે લઈ જાણે તુમાના ઉંચા યુરુજ ઉપર ઇસાઈ-પણાનો પ્રજાકીય ઝુંડો લઈ જઈ પહોંચ્યો છે. પવિત્ર ઇન્જિલના પુસ્તકને શુકન જેવા માર્ટે હાથમાં લઈ તુનાની સામે ધરે છે. તુમાએ આંખો બંધ કરી ઇન્જિલની એક પંકિત ઉપર આંગળી ધરતાં બુલંદ અવાજે કહ્યું.

“હે પવિત્ર અને સર્વ બાપી, મોટામાં મોટી લશ્કરી શક્તિના માલિક! અમારામાંના જે તારા ખરા માર્ગ ઉપર હોય તેને સહાય થા, અમને ફતેહમંદી સાથે કામચાલ કર, અમારા દુશ્મનોના હાથમાં અમારું

જીવન સોંપીશ નહીં. પવિત્ર સહીય અને સહાયે મટેલા નીરપરાધી યસુ ખ્રીસ્તની ખાતર, અમારા પાપોના બદલામાં પોતાના આત્માનું બળિદાન આપનાર યસુની ખાતર, જેની મારફતે તારી પવિત્ર હસ્તીના પેગામ દુન્યાને પહોંચ્યા, તે સદાથી તારી સાથે છે અને તારીજ સાથે રહેશે. તારી શુનેહગાર પ્રજાની મુકિત માટે આવ્યો. પવિત્ર ઇજીપ્તમાં તારો પેગામ તેં તેનેજ આપ્યો. અમે સહજા તેનાજ પરસ્તાર અને ગુલામ છીએ, અમને સહાય થા. અમારા દુશ્મનો ઉપર જીત આપ, કારણકે ફતેહમંદી અને અધિકાર તારાજ હાથમાં છે.”

તુમાએ પ્રાર્થના પૂરી કરી અને સહજાએ આમીનના અવાજોથી વધાવી લાધી. જઈસ પાદરીએ લશ્કરને ઉશકેરી, જોમ અને જુસ્સો રેડનાર વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું.

“જતારીકા અને રાહીયાની બહાદુર પ્રજા! રોમ અને શામના વીર જવાનો! શું તમે સાખી શકશો કે તમારી પ્રજાકીય કોમી સહતનત અને તમારા પવિત્ર દીને મસીહનો અરજ જેવી ગુલામ કોમ આ દુનિયામાંથી નાશ કરે? તમે સદા માટે તેમના કેદી થઇને જીવન નિર્વાહ કરો? મને ખાતરી છે કે તમારામાંના કોઇ પણ આવું નિર્ભજ જીવન પસંદ કરશે નહીં. તમારી આજર અને સંસ્કૃતિ અજોડ છે, તમારો ધાર્મિક જુસ્સો તમને કહેતો હશે કે લોહીનું છેવટનું ખીંદુ પણ ધર્મ ઉપર કુરબાન કરવું જોઇએ. તમે બધારણુ યુકત ધર્મ અને કેળવણેલી સરકારના ઉપાસકો છો. તમારામાં શુરવીરતા, બહાદુરી, હિમ્મત, દ્રઢતા અને દેશભક્તિની ખામી નથી. હા, હા, તમારી નસોમાં માન અને આજરનું છળાછળ લોહી પ્રગતિ કરી રહ્યું છે. તમારી રવાબદાર કાંતિ અને ગઝબના સુખમુદરાએ જતાવે છે કે તમે આ નજવા-નમાલા અરબોને ફાણુમાત્રમાં નાબુદ કરી નાંખશો. તેમના જટ ભેજમાંથી ફતેહમંદીનો અર્થ વગરનો પવન કાઢી નાંખશો. બેશક તમેજ તે શુરવીર નરો છો, જે દીને મર્યમની વેદી ઉપર નીડરપણે પોતાના જીવનું બળિદાન આપવા હિમ્મત સાથે કમર કસી ખુતામરકી માટે મેદાનમાં આવ્યા છે. વધી, આગળ વધો! ખુદાવંદ મસીહ, પવિત્ર આપના પ્રેમભર્યા ખોળામાં બેસી તમારી શુરવીરતાની રમત જોઇ રહ્યો છે. તેજ તમારી મદદનો સર્વથી મોટો વસીલો છે, મારી પ્રાર્થના છે કે યસુ યસુ, મસીહ તરતે ફતેહમંદ કરશે.”

પાદરી મે જીરુમે ઉશકેરનારા શબ્દોનાળી પ્રાર્થના પૂરી કરી તુમાએ સતીંગતો જીડો ઇદરીમને સપુર્ણ કર્યો. તુમા આગળ થયો. શહેરનો દરવાજો ઉઘાડ્યો અને દુશમન અરબો ઉપર હુમલો કરવા લશ્કરે ખાહર આવવા માંડ્યું. કીલ્લા ઉપરના લશ્કરે મુસલમાનો ઉપર તીરોનો વરસાદ વરસાવવા માંડ્યો. મુસલમાનો હવે સંક્રામણમાં આવ્યા. હઝરત આઝાન બિન સાઅદબિન આસ (૨.) ઝેરી તીર લાગતાં ઘાયલ થયા. જખમકારી થયો. તીર પકડી શરીરમાંથી ખેંચી લીધું. પરંતુ ઝેરની અસર લોહીમાં ભળી શરીરમાં ફેલાવા માંડી. પધડીનો છેડો ફાડી જખમ ઉપર પાટો બાંધ્યો પણ વેદના વધતી ગઇ. મુસલમાનોએ ગંભીર હાલત જોઈ પાટો છોડ્યો. જખમ જીવલેણ હતો. અયવાની બારી નહોતી. છેવટનો શ્વાસ લેતાં આઝાને આકાશ તરફ હાથ ઉઠાવ્યા શહાદતનો કલ્મો પઢ્યો. અને શહાદતનો જન્મ પીતાં સ્વર્ગે સીધાવ્યા. અજનાદીનની લડાઈના દિવસે તેમના લગ્ન અકબા બિન રબીની પુત્રી સાથે થયાં હતાં. બાનુ આઝાન લશ્કરની સાથે હતાં. આ દુઃખદાયક ખચર તેમને પહોંચાડવામાં આવી. બાનુ આઝાન હથયાર બાંધી પતિની લાશ પાસે આવ્યાં અને દર્દીબયાં અવાજે કહેવા માંડ્યું.

“જવાંમદ” આબાન ! મનગમતી વસ્તુ ખુદા પાકે તમને આપી છે, તમે સ્વર્ગે સીધાયાં છો. જન્મતની દુરો તમારી સેવામાં હાજર છે. મને તમને પ્રેમભાવના સંબંધમાં એકત્ર ગાંઠે બાંધનાર ખુદાની કૃપા મુબારક ! તેજ ખુદાએ આપણને વિખુટા પાડ્યા એ પણ મુબારક ! તેજ પવિત્ર ખુદાના સોગન ખાઇ કરાર કરે છું કે હું જીહાદ કરીશ અને તમારાથી વિખુટી રહીશ નહીં. પવિત્ર ઇસ્લામો મેળવવા હું પણ શહીદ થઇ તમારી સાથે આવી મળવા પાછળ પાછળ આવું છું. તમે મારા છો અને મારી ઇસ્લામો તમારામાં છે. આ દુન્યામાં વધારે વખત આપણે સાથે રહીએ એ ખુદાને મજબૂર નહોતું. હું નામુરાદ રહી છું. તમારી પાછળ મને કોઇ પુરૂષ અડકે એ મેં હરામ કયું છે. ખુદાના માર્ગમાં જિહાદ કરી ખુદાને શરણે થવાનો મેં ઠરાવ કર્યો છે. ખાત્રી રાખો કે જન્મતમાં હું તમને આવી મળીશ. વખત નજીક આવતો જાય છે. હવે વધારે વખત લાગશે નહીં.”

ઉઝમે આબાને પતિની દફન ક્રિયા કરી. તંબુમાં પાછાં ફર્યા. રહેરા

ઉપર નકાબ નાંખી. ઘોડો તૈયાર કર્યો. હથ્થાર બાંધી અસ્વાર થયાં જિહાદ કરવા ઇસ્લામી લશ્કરમાં જમ્મ મળ્યાં. સિપાહોને પૂછવા માંડ્યું કે “મારા પતિને કોણે કંઈ જગ્યાએ શહીદ કર્યો હતો.” સિપાહોએ કહ્યું.

“દમિશ્કના હકીમ તુમાના ઝેરી તીરે બાબેનુમા આગળ આજ્ઞાને શહીદ કર્યા હતા.”

ઉમ્મે આજ્ઞાન આગળ વધ્યાં અને બાબે નુમા આગળ યુદ્ધ કરતા શરજીલ બિન હસનાના સિપાહો સાથે જમ્મ મળ્યાં. અહીંયાં સખત લડાઈ ચાલતી હતી. ઉમ્મે આજ્ઞાન લડાઈના મેદાનમાં જંગ કરવાની તાલીમ પામેલાં હતાં. એટલુંજ નહીં પણ તીર માગવામાં પણ સંપૂર્ણ યોગ્યતા મેળવી હતી. બહાદુરી સાથે રોમન તીરંદાજોને જવાબ આપતાં રહ્યાં. કીલ્લાની નીચે મુસલમાનો સાથે લડતા લશ્કરનો સરદાર તુમા ઉમ્મે હતો. લડાઈ જોરની હતી. ઇસામુઓનો ધસારો ઘણો પ્રચળ હતો. મુસલમાનોના કદમ પાછળ પડવાની અણી ઉપર હતા. ઉમ્મે આજ્ઞાને તીર મારવા માંડ્યાં. આ બહાદુર બાબુએ નિશાન બાંધી ઇસામુ જુગા ઉપર તીર ચલાવ્યું જંડો ઉપાડનાર ઝખમી થયો. જંડો ગતિમાં આવ્યો અને જોતજોતામાં જમીન સરસો થઈ નીચે પડ્યો. મુસલમાનોમાં જોમ વધ્યું. જંડો ઇંદરી-સના હાથમાં હતો. તે ધાવણ થઈ જમીન ઉપર પડ્યો હતો તેને ઉઠાવી શહેરમાં મોકલ્યો. આ પળે ઘણી બગાનક હતી. મુસલમાનો આગળ વધ્યા અને ઇસામુ જંડો ઉપર કબજો કર્યો ઇસામુ લશ્કરને હાથોનો ભ્રમ થયો. મેદાનમાંથી પગ ઉપાડ્યા, હિમ્મત તુટી અને પાછળ ચાલવા માંડ્યું. પરંતુ તુમા સાવચેત હતો. તેણે લશ્કરને હિમ્મત આપવા માંડી. પાછળ ફરતા સિપાહોને અટકાવ્યા. સિપાહોની બહાદુરીનાં વખાણ કરતાં અને ટપકા આપતાં કહ્યું.—

“બહાદુર જવાનો ! ખુદાવંદ યસુનો તમારા ઉપર હાથ છે. કાયર થાઓ નહીં, કાયરો ઉપર ખુદાવંદ યસુ મસીહનો કહેર ઉતરશે. મેદાનમાંથી નાસનારાઓને ખુદાવંદ યસુ આકાશ ઉપરથી આપ આપે છે. વળો ! વળો, જલદી પાછા વળો યાદ રાખો કે સલીમ આપણા હાથમાંથી દુશ્મનોએ ઝીલી લીધી છે પણ તે કંઈ આપણા દીનની તખાલીતું કારણ નથી. આપણે જીવના જોખમે તે પાછી લેવાની છે. સલીમ મેળવવા હજારો

અને લાખો જનોનું જળીદાન આપવાનું છે. દીને મસીહની લાજ રાખવામાં મારી સાથે આવનારાઓ ! બહાદુર વીર નરો ! શમસીર હાથમાં હ્યો અને આગળ વધો. જ્યો નીર્જળ બની પોતાનું અને દેશનું અપમાન સાંખી શકતા હોય, યસુ મસીહના શ્રાપની પરવા ન રાખતા હોય, દીનને વેચી ગુલામીની જાંદગી પસંદ કરતા હોય તેવા કાયરોનું મારી પાસે કામ નથી. તેવાઓએ ખુશીથી ચાલ્યા જવું અને ઘરમાં બેસી બારણાં બંધ કરી લેવાં. છેવટના શ્વાસ સુધી દીને મસીહની રક્ષા માટે હું મેદાનમાં લડતો રહીશ. ”

તુમાના આ શિક્ષા અને ટકારભર્યા શબ્દો સાંભળી કાયર રોમનોમાં કંઈક ઉત્સાહ આવ્યો. ઘણાઓ પાછા વળ્યા અને તુમા સાથે છેવટની ઘડી સુધી લડવાનો ઠરાવ કરી મુસલમાનો ઉપર તુટી પડ્યા. હાથે હાથની લડાઈ શરૂ થઈ કીલ્લા ઉપરથી મુસલમાનો ઉપર તીરોનો વરસાદ ચાલુ જ હતો. મુસલમાનો બરાબર ધાયલ થઈ રહ્યા હતા, પરંતું પોતાની જગાથી એક ડગલું પણ પાછળ ખસવાનો વિચાર સરખોએ નહોતા લાવતા. મેદાનમાં આવો કટોકટીનો મામલો જોઈ શરજીલ ખીન હસનાએ મુસલમાનોને લલકારીને કહ્યું.—

“ વીર મુજહીદો, રહેજ પાછળ દોઠો અને રોમનોની નીશાન બાબુ માંથી નાસી જાયો. તમારો કમનસીબ દુશ્મન ફતેહમંદીની ખુશાલીમાં તમારા મોરચા સુધી આવી પહોંચે ત્યાં સુધી પાછળ ખસતા ચાલ્યા આવો મોરચા પાસે આવતાં ચોમેરથી દુશ્મનને ઘેરી હલ્લો કરો. કાફરો હારશે અને તમે જીતશો. ખુદાની મદદ તમારી સાથે છે.”

મુસલમાનોએ આરતે આરતે પાછળ હઠવા માંડ્યું. રોમનો સમજ્યા કે મુસલમાનો હારી ગયા. પાછો પકડવાનો ઠરાવ કરી આગળ વધવા માંડ્યું લશ્કરની વચ્ચે તુમા હતો. પાછળ હઠવામાં મુસલમાનોના પગ અચળ રહેતા નહોતા. જીતના વીચારોએ રોમનોમાં નવું જોમ રેડ્યું હતું. બચાવના કશા પણ વિચાર વિનાહુમ્મો કરવામાં પડ્યા હતા. આ સખ્યે મુસલમાનોને વધારે સહન કરવું પડ્યું. આ સ્થિતિ જોઈ શરજીલે મુસલમાનોને વધારે જમાવ કરવાની આજ્ઞા કરતાં કહ્યું.

“ મુસલમાનો ! નીરાશ થતા નહી. લડાઈની મુસીબત અને મોતના

બયને હૃદયમાંથી કાઢી નાંખે. જીવના બદલામાં જીતની આશા રાખે. વિચાર કરે અને પુખ્ત વિચાર કરે કે દુનીયાની ફના થનારી જીંદગી યોગ્ય છે કે સદા રહેનારી આખિરતની જીંદગી. જન ફરોશીના તમારા જીહાદમાં અચળ બહાદુરી સાથે જીવ કુર્યાન કરી તમારા ખુદા અને રસુલને રાજ કરી દેવો. કારણ કે તમારો જીવ ખુદાના માર્ગમાં વેચાઈ ચુક્યો છે એટલે ખુદા તમારી હાર અને નાશ ભાગ કેવી રીતે પસંદ કરશે. વધો અને હુમલો કરો ખુદાના દુશ્મનો ઉપર તમારા હરીફ મુશરીફ છે, નિર્દય છે, મગર છે, નાલાયક છે અને સત્તા ભોગવવા આયોગ્ય છે. આ તેજ લોકો છે જે ખુદાના નખા ધસા (અ.) ઉપર અયોગ્ય અને અવ્યવહાર આક્રમણો કરી ખુદાની ખુદાઈમાં તેમને ભાગીયા બનાવે છે. જ્યારે નખી ધસાએ પોતે પાલન કરતાં અને ખુદા હોવાનું કામ દીવસે કહ્યું નથી. આદમ (અ.) માફક તેઓ પણ માટીમાંથી બન્યા છે, મર્યમના પેટે આવતયાં છે, ખુદાને મુનાસીબ લાગ્યું ત્યાં સુધી જીવતા રાખ્યા અને જ્યારે તેની ઈચ્છા થઈ ત્યારે બોલાવી લીધા. આ દુનીયા ઉપર દીનનો ભોગ આપનારા છે. યસુ મસીહને ખુદા જનાવી પોતાના આશ્રીય અને પ્રજાઓ પાસે બળજોરીથી તે માંસુમ નખીની પુજા કરાવે છે. ખુદા પાક એવા મુશરીફોને, તમારા હાથે નીર્જળ બનાવવા માગે છે જેઓ નીર્જળ પ્રજાને ચુનરાહી ત દ લખ જાય છે અને તે મહા શક્તિશાળી ખુદા પાક સાથે ગદ્દારી કરી દેશમાં બદઅમની અને શીસાદનો ફેલાવો કરવાનું કારણ થાય છે.”

“મુસલમાનો! બસ, હવે તમારું એક ડગલું પણ પાછળ ખસે નહિ જ્યાં છો ત્યાંજ લોખંડી દીવાલ જેમ સજ્જડ થઈ ઉભા રહો. ફતેહમંદીની લાલચમાં તમારા કદમોમાં આવી પડેલા દુશ્મનોને પાછા વળવાનો વખત આપતા નહીં. અલ્લાહ તમારો બેલી છે.”

શરજીવના ઉત્સાહ ભર્યા શબ્દોએ, સુખાં લાકડાંમાં અગ્ની જે કામ કરે તે કરી બતાવ્યું. મુસલમાનો લોખંડી દીવાલ પ્રમાણે ઉભા થઈ ગયા અને જીંદગીએલા સિંદ જેમ દુશ્મનોને કતલ કરવા માંડ્યા. કાણુ માત્રમાં સંખ્યા બંધ રોમનો બે જાન થઈ જમીન ઉપર પથરાયા અને ધાયલ થઈ તડકડવા લાગ્યા દુશ્મનો નાસ્ત્ર છુટવાની તક્યારીમાંજ હતા તેટલાં શહેરના લશ્કરની મદદ પાછળથી આવી લાગી. ઇંદરીસના હાથમાંથી સલીબ ગુમ થવાની અને મુસલમાનો પાછળ ખસવાની શહેરમાં ખચર પડતાં

શહેરની અંદરનું લશ્કર બહાર આવી મેદાનમાં લડવા તૈયાર થયું. મેદાનની આ લડાઈમાં રોમનોના પગ ઉખડ્યા ત્યારેજ આ નરી કુમક આવી પહોંચી. ઉખડેલાં કદમ પાછાં રિથર થયાં. તુમા રોમન સીપાહોને ઉશ્કેરતો પોતાની સલાબની શોધમાં મુસલમાનોના લશ્કર સુધી ધસી આવ્યો. તેણે શરજીલ ખીન હસનાને જોયા અને તેમના હાથમાં સત્રીય પણ ભાળી. તુમા તરવાર તાણી તેમની તરફ દોડ્યો. ઉદ્ધતાઈ સાથે સલાબની માગણી કરી શરજીલે વખત જોઈ સત્રીય ફેંકી, હાલ હાથમાં લીધી અને દુશ્મન ઉપર હુમલો કર્યો. શરજીલ એકલા હતા. અને સામે સંખ્યા બંધ રોમનો હતા શરજીલ જખમી થવાની ધડીઓ દેખાતી હતી. કીમતી રેશમી વસ્ત્રો પહેરી અલંકાર કરતા તુમા તરફ ધસારો કરી પુછ્યું.

“ભારે વસ્ત્રો પહેરી લડાઈમાં ઉતરેલો કાણ છે?”

પાછળથી મુસલમાનોએ જવાબ આપ્યો “આખાન (૨) નો કાતીલ અને રોમન શહનશાહ હરકલનો જમાઈ તુમા, એ પોતેજ છે.”

તુમાનું નામ સાંભળી ઉમ્મે આખાનનું લોહી ઉકળી આવ્યું. નિશાન તાકી તીર માયુ” તીર આખાદ તુમાની જમણી આંખમાં પડેવાયું. ખીન્નુ તીર માયુ” પરંતુ રોમનો તુમાની ચોમેર ફરી વળ્યા હતા. છતાં ઉમ્મે આજ દનના તીરોનો વરસાદ ચાલુ હતો. પતિની યાદમાં તે બહાદુર ખાનુના મ્હોંડામાં નીચેના શખ્દો હતા.

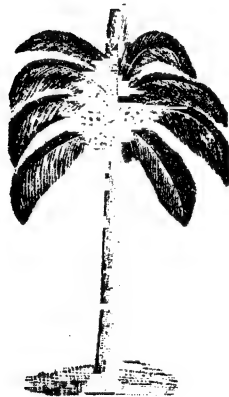
“ઉમ્મે આખાન, તારા દુશ્મને શોધી, તેને સખત સખત કરવા હુમલો કર. ખરેખર રોમનો તારા તીરો સામે ત્રાહે ત્રાહે પોકાર્યા, પરંતુ જીહાદ કરવાની મેં સોગન ખાધા છે. હે આખાન ! તને તજ્યા પછી હું દુનીયાની જીંદગી ભોગવીશ નહિ.”

ઉમ્મે આખાનના તીરોએ રોમનોને પાછળ હઠવાની ફરજ પાડી. ક્ષણ માત્રમાં લડાઈનો રંગ પલટાયો. નીરાશ થયેલો તુમા ૩૦૦ રોમનોની લાશો મેદાનમાં મુકી કીલ્લામાં જઈ બસાયો. શરજીલ ખીન હસનાએ શહેરના દરવાજા સુધી રોમનોની પુઠ પકડતાં કહ્યું.

“બહાદુર મુસલમાનો ! થોડી બહાદુરીનું કામ છે. જુઓ કાયલ

થયેલું તમારું શીકાર હાથમાંથી જવા પામે નહી. પોતાની ખોમાં પેદા અગાઉ તેનું કામ તમામ કરો.”

મુસલમાનો પાછળ દોડ્યા અને રોમનોને કતલ કરતા કીલ્લાની દીવાલો સુધી જઇ પહોંચ્યા. પાછળના રોમનો તરતજ શહેરની અંદર ભરાયા દરવાજો ખંધ કરવામાં આવ્યો અને કીલ્લાની દીવાલો ઉપર તીર તથા પથરાનો વરસાદ પાછો શરૂ થયો. મુસલમાનો પણ કેમ્પમાં પાછા ફર્યા. સુર્યનાં કીરણો અસ્તા ચળે જતાં અને રોમનોની બહાદુર કિર્તિને પણ પોતાની સાથેજ લેતાં ગયાં.

પ્રકરણ ૪ થું.

કરાર અને પ્રાર

બુએ ગુલ જાજાયે ગુલમેં નરહોગી બસકર,
ફરસેગુલ આયે તો બેરને ગુલિસ્તાં હોમી.

અંધારી રાતના જાગૃતા તારાએ વાદળી આકાશને દર્શનીય સ્વરૂપમાં ફેરવી રાખ્યો છે. રાત્રિના અંધકારમાં પ્રકાશને શોધતી આંખો આકાશે ચઢી જઈ પ્રકાશે ચળકતા તારા સાથે અથકાઈ ટાઢી પડે છે. નહાના નહાના તારાઓનાં નિર્જળ કારણો ઉદય સ્થળેથી ઉગી સ્વર્ગમાં એવાં લટકતાંજ રહી ગયો છે કે જાણે કોઈ બળવાન વિજેતાની વીજળી યુધ્ધ ક્ષેત્રના હરીફને પોતાની ગાએન લગભીત બતાવી દીધો છે.

મનુષ્ય રોખાની વિખરાએત્રી પરંતુ પ્રકાશત પંક્તિઓ આકાશમાં મધ્ય બિન્દુએ દોરાઈ જઈગીના જાણસુઓ ને પર લોકને માર્ગ બતાવી રહી છે. એકત્ર તારા મંડળ અરૂણા બળને ચંદ્રીકાના પ્રકાશથી વિહિન જોઈ મંદ ચળકાટના વ્યુહમાં તીરવ ગતિના વેગે વધી રહ્યા છે. વાદળના મોસત્રી ટુકડા વિસ્તૃત આકાશ ઉપર હલ્લો કરી ફેલાઈ જાય છે ત્યારે અર્થ વગરના તારા મંડળના પ્રકાશ દુનીયાની આંખોને નીરાશ કરે છે. તે વેળા આલોકની હસ્તી ઉપર લખાનક અંધકારનું બીજું એક જાડું પડ ચઢી જાય છે.

વીજલીનો જે ચળકાટ વાદળોમાંથી નીકળી અંધકાર પરસ્તક નજરોને ઉઠાવી જ્યા વારંવાર જમીનને આહ્વાન કરતાં ક્ષણ માત્રમાં અલોપ થઈ જાય છે. કોઈ વેળા વાયુના ઝપાટા ઝીણી ઝીણી ઝાકળને બગલમાં દબાવી બેઠો માંડે છે ત્યારે નિર્જળ જંતુઓ કંપી ઉઠે છે.

નવ ઉપર પંદર મીનીટ વીતી હશે દમીરકના મનુષ્ય પ્રાણીઓ, જેઓ એક સંગીન દીવાલમાં ઘેરાઈ જીવન ગાળે છે, અત્યાર સુધી જીવંત છે. શહેરનો ખુણે ખુણે અને ઘરે ઘર કોઈ લખાનક ક્રાંતિ અને અસહ્ય દુઃખદાયક ઘટનાની વાટ જીએ છે. જાણ માત્રના હૃદય ઉપર યુદ્ધનાં સંકે

ટાનું શીક્ષણ પ્રદર્શિત આજિખાયું છે. આ વખતે બાળકથી વધુ સુધ્ધાં બચતે ઓળખી ગયા છે. ઇદરીસનું ઘર અત્યારે શોકાગાર બનેલું છે. આજની લડાઈમાં ઇદરીસનાં હાથ માંથી સલીમ પડી જવું, ઇદરીસ પોતે ધાયલ થાય એ મોટામાં મોટા અપશકુન અને નહારા દીવસોની આગાહી છે.

ઇદરીસ પલંગ ઉપર પડ્યો છે. હાથમાં થએલા સખતજ ખજની વેદના દરેક શ્વાસ સાથે બાહર આવે છે. તીર કંઈ એવી કમાલનું બનેલું છે કે હજાર પ્રયત્નો થયા છતાં અત્યાર સુધી નીકળી શક્યું નથી. વિવશ થતાં તીરની પાંખડી કાપી નાંખી લોખંડનું ફળ જખમતી અંદરજ રાખવું પડ્યું છે. કાલે વાઢકાપ કરી કાઢવામાં આવશે. ઘરની પટરાણી ઇદરીસની અર્ધાંગના મૃત્યુ નમાવી પલંગને ઓશીંગે બેઠી છે.

મરીયમ અને તેની જીંદગીનો સોજતી, યુનસ પણ પલંગને એટલી બેઠા છે ધાયલ ઇદરીસના કબ્રની આલોચના કરી રહ્યા છે. આ દુર્ઘટનાથી દરેક માણસ દુઃખી છે, પરંતુ જે દુઃખ ઘરની પટરાણી સીરાહના હૃદયમાં છે તે કહી બતાવવું અશક્ય છે. ઓલાદની જગ્યાએ માત્ર એક મરીયમ છે તેણી પીતાના દુઃખે એટલીજ દુઃખી છે. જેટલી એક લાયક બેટી દુઃખી થવી જોઈએ. પરંતુ આ તેણીની ઉંમરનો ગુણ છે અથવા યુનસ સાથે આખી ઉમર માટે લગ્ન ગાંઠ બંધાયેલી અસર છે. જે એક આંખ આંસુની ધારા સેરવે છે તો બીજી આંખ જ્યારે યુનસના તેજસ્વી અને મનોહર મુખ મંડળ ઉપર કુરબાન થયા માટે દોડે છે ત્યારે એક હલકી આનંદની રાત્રી રેખા ચળકી ઉઠે છે. જેનો શ્વેત અર્થ એવો થાય છે કે મરીયમની જીંદગીનો ગાઠ સંજ્ઞા એક માત્ર પિતાનાં દમ કદમનો પરસ્તાર નથી રહ્યો બલકે આ ભક્તિનો ભાગીઓ યુનસ પણ છે. જે આખી ઉંમર માટે તેણીની નાઝ ખરદારી એનો ભાર પોતાની કાંધે ઉઠાવી ચુક્યો છે. એટલે પિતાના સુખ દુઃખની ખુશાલી કે ગમગીની મરીયમનો એક નૈતિક ગુણ છે. હવે તેના દુઃખી જીવનમાં સ્વાર્થ કે મતલબનો અંશ ઘણો ઓછો છે.

તેણીના અંતરનું દુઃખ સીમા ઓળંગે છે અને પિતાના કલપાંત ઉપર અણધારી આંસુની ધારા નહેવા માટે છે ત્યારે કાણ બધે તેણીના કાનમાં અશ્વાસનના શબ્દો કાણ રેડે છે કે “આ રહારોળ સાથે તારો સો

સંબંધ, તારો સરતાજ, જે ભાવિ જીંદગીમાં સદા તારો મદદગાર રહેશે તેના રક્ષણની પ્રાર્થના કર. ખુદા તેનો વાળ વાંકા ન કરે.” આ વિચાર આવતાં આસુ બીની તેણીની આંખો વરસાદમાં ઉભરાતાં પાણીનાં નાળાં ઉનાળાનો સમાગમ થતાં સુકાઈ જાય છે તેમ સુકાઈ જાય છે.

જમણા હાથમાં કાળો રેશમી રૂમાલ છે. રડતી આંખોની બીનાશ દૂર કરવા મુખ મુદ્રા ઉપર આવે છે અને નરગીસી આંખો તથા કુત્ર જેવા રૂખસારોને સાફ કરે છે. આ નાનકડું મંડળ અડધા કલાક સુધી ચુપ ચાપ બેઠું રહ્યું. ઇંદરીનના દુઃખની વડમાં વૃદ્ધિ ઉપર હતી. એ મીનીટ પણ તે એક બામુએ સુઈ શકતો નહી. ખુદા ખુદા કરીને હવે વેદના કંઈક ઓછી થઈ છે. યુનુસે પૂછ્યું.

“પિતાજી, વેદના કંઈક ઓછી છે ?

ઇંદરીસ—હા, જ્યારથી તમે શ્રીશીમાંની દવા ચોપડી છે. ત્યારથી વેદના ઓછી છે અને જન્મમાંથી બંધતું લોહી પણ બંધ થયું છે.”

યુનુસ—જી, એ દવાનો એવોજ તાત્કાળીક ગુણ છે. સખતમાં સખત જન્મને મીનીટમાં રૂંધે છે. અને વેદના તો પળોમાં દૂર થાય છે. આજે જે તીરનું ફળ નીકળી આવ્યું હોત તો રાતની રાતમાં જન્મમ રૂંધાઈ જત. પરંતુ વાઢકાપનું કામ સવાર ઉપર મુલતવી રાખવામાં બુલ થઈ એટલે આજે જેટલી વેદના સહન કરવી પડી છે, તેટલીજ વેદના કાલે સહન કરવાનું બાકી રાખ્યું છે.

ઇંદરીસ—પરંતુ દુઃખી પોતાના સંબંધમાં ક્યાંથી વીચાર કરી શકે. મારા તખીખી સલાહકારે તેમાંજ કંઈ લાભ જોયો હશે.

યુનુસ—વાઢ કાપનું કામ સવારે અનુકુળ ગણવામાં આવતું હશે, છતાં પણ મને એમ લાગે છે કે વખતે ઓપરેશન કરવામાં તમારા તખી-મતને કંઈ અડચણ હશે. જે હું તે વેળા હાજર હોત તો તેની આવી સલાહ કદી માનતો નહી કારણ કે હાથનો જન્મમ જેખમભર્યો ગણવામાં દરેક વખતે સ્હેલાઈથી કામ થઈ શકે છે. ખુદા ન કરે અને કદાચ તીરનું ફળ ઝેરીલું હોય તો સવાર સુધી જીંદગીની આશા ફાગટની છે. કેટલીક વેળા તખીખો પણ ઇચ્છો પૂર્વક આળસ અને એકાંકરી બતાવી ખીમારની

હાલત ગંભીર બનાવે છે. જ્યારે તખીબનો નૈતિક ધંધો આવાં લુલાં ખ્હાનાં ને કદી ટેકા આપતો નથી.

ઈદરીસ-મહોબ્બતના જોશમાં તમે જે સમજે તે કીક છે. પરંતુ જે ધવાનું હતું તે થઇ ગયું. સવાર કંઇ વેગળી નથી દીને મસીહની હીમાયતમાં જ્યાં આટલાં દુઃખો વેડ્યાં છે ત્યાં સવારનું દુઃખ પણ વેડીશ. યસુના દીનની સેવા કરતાં જીવ પણ ચાલ્યો જાય તો એ કંઇ મોટી વાત નથી.

યુનસ-તેમાં કંઇ સંદેહ નથી. દુનિયામાં મનુષ્યને ચાર વસ્તુઓ ધણી વ્હાલી હોય છે. જેમની રક્ષા માટે એક ખીજનો ઉપયોગ કરે છે. પોતાના સુખ અને આરામને ધનદોહત સંગ્રહ કરવામાં, દોહતને બાળગોપાળ અને માન, આગર ઉપર અને બાળગોપાળ તથા માન આગરને મજદુબની રક્ષા ઉપર કુરબાન કરે છે. કારણ કે મજદુબ સર્વ વસ્તુઓમાં ઉત્તમોત્તમ છે. આપણા પ્રાણ અને સર્વસ્વ મજદુબ માટેજ છે. છતાં પણ અરબ લોકો સખત જંગળ પ્રજા છે. આ તેજ લોકો છે જેને સુધરેલી દુનીયા, તુરુજ, ધીકકારપાત્ર અને અર્થ વગરની જંગલી પ્રજા તરીકે ગણી તેમની તરફ ધ્યાન વડીક પણ આપતી નહોતી. ત્યારે કેટલી અજાણખી અને હેર તની ખીના છે કે આ જંગલી પ્રજા, આપણી સુધરેલી અને સંસ્કૃત પ્રજા ના હાંત ખાટા કરી રહી છે. શહનશાહ તરફથી અરબોને કદી જાહેરવામાં આવ્યા નથી ત્યારે આ હુમલાનું મુળ કારણ શું હશે ! હું અત્યાર સુધી સમજી શક્યો નથી.

ઈદરીસ-અત્યારથી અડધી સદી ઉપર અરબોનો ખવાસ અને આવરણ તદ્દન દુરાચારી હતા. તેમની તરફ લક્ષ આપી શકાય એવી સ્થિતી નહોતી, તેઓ સુધરેલા નહોતા, નહોતી તેમનામાં સંસ્કૃતિ. તેમનો દેશ ક્ષણદૃષ્ટ અને રસાળ પણ હતો નહીં. છતાં પણ મોહમ્મદ(સ.) ખીન અબ્દુલ્લાહ ખીન મુસ્લીમના શિક્ષણે અરબના રજકણોમાં માત્ર ૧૩ વરસની નજવી મુદતમાં નુરાની પ્રકાશ નાખ્યો. આનુરાની પ્રકાશની છાયામાં આવતાં જે પ્રજા જંગલી હતી, પોતાના ઓળાથી લગતી હતી, તેમનું પોષણ માત્ર જંગલી જનાવરોના શીકાર ઉપરજ થતું, જેમનો ધર્મ પોતાના હાથે ઉભા કરેલા પથરા પુજવાનો હતો, તેઓ ચમત્કારીક રીતે એક નવી સંસ્કૃતિમાં રંગાઇ આપણા આપવિત્ર દેશ સુધી આવી લાગ્યા છે. તેઓ જે સંસ્કૃતિમાં લીન થઇ રહ્યા છે તેનો સ્પર્શ અત્યાર સુધી દુનીયાને થયો નથી.

ચાળીસ વર્ષ પહેલાંના બનાવો મને બરાબર યાદ છે. તે વેળા યુનાનના રાજ્યે અરબ ઉપર કબજો કરવાનો ઠરાવ કર્યો હતો અને ઉસમાન બીન હારીસ નામના શખ્સને પોતાના પ્રભાવમાં લઈ અરબમાં રાજ્યવધવારી કુનેહની જાળ બીછાવવા વિચાર કર્યો હતો. ઉસમાન હસાઈ થઈ ચુક્યો હતો. પરંતુ મોહમ્મદ બીન અબ્દુલ્લાહ (સ.) ધણે ચતુર હતો તે આ કુનેહને સમજી શક્યો અને યુનાની રાજાની ધત્તેણી પુરી થવા દીધી નહીં. જો કે તે બુદ્ધિ બળના ધણી અને રહેશના સાચા બકતે પરદેશીઓની ગુલામીમાંથી દેશને "ચાળ્યો" પરંતુ આઝાદીનો ઝુંડો હાથમાં લઈ અરબ કોમનો નખી જાહેર કરી પોતાની તાબેદારીનો પાઠ ભણાવ્યો. શરૂઆતમાં તેનો જબરો વિરોધ થયો પરંતુ તે બુદ્ધિમાન અને વ્યવસ્થાનીપુણ કુનેહવાળા પોતાના દાવાઓમાં અચળ રહ્યો અને અંતે અરબની આખી પ્રજા તેની નિતીના તાબામાં આવી અથવા એમ કહો જડવાદી અને જંગલી અરબોને જોર કરીનેજ તે ખેડો. આ તેનીજ કોશિશો અને શિક્ષણનું પરિણામ છે જે આપણી સામે છે. હું જાણું છું કે અરબો નીપુર અને જંગલી અવશ્ય છે છતાં એવા નહારા નથી કે તેમને છાંછે. ડાઘ વગર કોઈની ઉપર ચઢી આવે.

હવે તો આ સધળા પોતાને મુસલમાન કહે છે અને એક જુદોજ ધર્મ પાળે છે. મોહમ્મદ (સ.) કે જેને તેઓ પોતાનો પવિત્ર પયગમ્બર માને છે તેના હુકમોનું માન ધણી સાવચેતી સાથે જાળવે છે. તેમનોજ હુકમ છે કે લડાઈ અને ખુનામરફાની કદી તમારા તરફથી શરૂઆત થવી જોઈએ નહીં. કારણકે આ દુનીયામાં અમન અમાન અને સુલેહ શાંતિ ફેલાવવા માટે ખુદ તાલાએ તમને પસંદ કર્યા છે. અમે આ લડાઈઓમાં બરાબર જોઈ રહ્યા છીએ કે જ્યાં સુધી તેઓ ઉપર હુમલો થતો નથી ત્યાં સુધી તેઓ કદી પણ હુમલો કરતા નથી.

તમને વખતે નહીં બબર હોય કે પયગમ્બર મોહમ્મદ (સ.) સાહેબે મદીનામાં આવી રીસાલતમાં શીક્ષણનો ફેલાવો કરવા માંડ્યો ત્યારે પોતાની કોમ ઉપરાંત ધરાન, મીસર, રોમ, હબશાન વગેરેના રાજ્યોને કાગળો લખ્યા હતા. તેજ વખતે આપણા શહનશાહ હરકલને પણ એક કાગળો લખ્યો હતો જેમાં જણાવ્યું હતું કે:-

“અલ્લાહના રસુલ મોહમ્મદ (સ.) તરફથી કોન્સ્ટાન્ટીનોપલના રાજા

હરકલેને જાણાવવામાં આવે છે કે જો તોહીદે ઇલાહીને પોતાના આચાર વિચારમાં સ્થાન આપ્યું તે સદાની સલામતીમાં આવ્યો. હું તમને આ સત્ય દીન તરફ યોલાવું છું. જો તેનો તમે સ્વીકાર કરશો તો સલામતી મેળવશો, અને નહીં તો આખી કામ માટે જવાબદાર રહેશો. પરંતુ મોહમ્મદ પયગમ્બર (સ.) ના એકચી દારીસ ખીન ઉમેદ અઝવીને આ દમીસ્કની નજીક શરજીલ ખીન ઉમરે દોરડાથી બાંધી નીર્દયપણે કતલ કર્યો. તેને હાકીમ ગરસાન પાસે જવા દીધો નહિ. શરજીલની તે વસ્તણુંક અરખોના હુમલાનું કારણ થઈ છે. શરઆતમાં પોતાના એકચીના ખુનનો બદલો મેળવવા માટે અરખોએ ગરસાન ઉપર ચઢાઈ કરી. તે વેળા જો શહેનશાહ હરકલે નાખતી કરી હોત તો આજની સ્થિતિ ઉભી થઈ હોત નહી. પરંતુ શહેનશાહે ગરસાની માગણી પ્રમાણે મદદ માટે લશ્કર મોકલ્યું. આ લશ્કરનો મુતા મથક આગળ પરાજય થયો. આથી અરખોની હીમ્મત વધી ગઈ, વધારે શું પુછો છો, આ મુસીબતને આપણે પોતેજ યોલાવી છે અને ખબર નથી પડતી કે તેનું પરિણામ કેવું આવશે.

યુનુસ—તમે જાણો છો કે અરખોના પયગમ્બર મોહમ્મદે (સ.) સાહેબે કરેલો નયુવતનો દાવો આપણા આકાશી પુસ્તક ને કાં સુધી સાચો છે. પુર્વકાળના અખીકા સંબંધી તેઓ શું કહે છે ? શું તેઓ તે તે સંધળા નખીઓનો ઇનકાર કરે છે ?

ઇદરીસ—મોહમ્મદ (સ.) સાહેબે નયુવતનો કરેલો દાવો કયુલ રાખતાં મારે અટકવું જોઈએ. આપણાં પુસ્તકમાં આખરી નખી પેદા થવાની આગાહી છે જ્યારે તેમનું નામ મોહમ્મદ છે. આપણા ઉલમા કહે છે કે બાવી પયગમ્બર બની ઇસાઇલોમાં થશે જ્યારે મોહમ્મદ (સ.) ઇરવની ઇસરાઇલ નથી. છતાં પણ ઇબ્રાહીમ (અ.) નાં પડની હજારાથી અવતરેલા ઇસમાઇલના વંશજ અવશ્ય છે.

ખુદાવંદ મરયમને આપણે ખુદાનો પુત્ર કહીએ છીએ જ્યારે મે હ મ્મદ (સ.) માત્ર નખી તરીકે ઓળખાવે છે અને આદમ (અ.) જેવા બતાવે છે. જે મહા પુરૂષ બાપ વગર અવતર્યો હોય તે દુનીયાના સાધારણ માણસો જેવો કેવી રીતે ગણી શકાય. આવી રીતે આપણા પયગમ્બર નું ખુલ્લું અપમાન કરે છે. આપણને મુશ્કરીક કહે છે. બાકીના સંધળા નખીઓ માનું ખુલા દીલે કમુલ કરે છે.

યુનુસ—પરંતુ બાવી નખી જની ઇસરાઇલોમાંથી થશે અને તેનું નામ ફારકલીતજ રાખવામાં આવશે એનો શા પુરાવો છે? ખુદાવંદ મસ્તી-દના જન્મ પહેલાં યહૂદીઓને ઇલીયારા નખી વીધે ખખર આપવામાં આવી હતી. પરંતુ યોહાન ઇલીયાસની જગ્યાએ આવ્યો ત્યારે તેનો સ્વીકાર કર્યો નહી. વળી નામ ઉપરથી એટલી ગેરસમજાતી કેળી થઇ કે યેસુને પણ પયગમ્બર તરીકે કબુલ રાખ્યો નહી. આ સત્યએ તેને સુળી દેવામાં આવ્યો. પવિત્ર પુસ્તકમાં ફારકલીત વિષે કંઈ વધારે ખુલાસો છે ?”

ઇદરીસ—મારા વિચાર મુજબ તે અસ્પષ્ટ ખીતા છે પરંતુ ઉલમાએ કહે છે કે સધળા નખીઓ જની ઇસરાઇલમાંજ થવો જોઈએ. ઉલમાને મદાર આ એક દલીલ ઉપર છે. ખુદાતાલાએ પોતાની મહેરબાનીઓ જની ઇસરાઇલ ઉપર પુરી કરવાનું કહ્યું છે એટલે તેની મહેરબાનીઓ ત્યારેજ પુરી થયેલી ગણાશે કે જ્યારે છેવટનો પયગમ્બર જની ઇસરાઇલમાંથી થશે.”

યુનુસ—પરંતુ જે બાબતમાં આકાશી પુસ્તક ખુલાસો ન કરતું હોય ત્યાં ઉલમાની કલ્પનાઓ કામ આવે કે? જ્યારે ખુદાની મહેરબાનીઓને પયગમ્બરોની કલ્પ અને ખુદાવંદ યસુને સુળીએ ચઢાવ્યા હોય ત્યારે કોણ કહી શકે છે કે બગ્લ ઇસરાઇલો ખુદાની મહેરબાની મેળવવાને પાત્ર છે કે નહી. શું ગુનેહગારો પણ ખુદાની મહેરબાની ને પાત્ર ગણાશે? જ્યારે મનુષ્ય પોતાના અપરાધ ઓ ઉપર લાગી દયા જતાવતાં કાયર થઇ ગુસ્સો કરવા તમયાર થાય છે ત્યારે ખુદાપાકની ઝાત ઘણી મોટી અને ઘણા શક્તિ વાળી છે ખુદાવંદ મસ્તી કે કહ્યું છે કે મોતી સુસરની સામે ધરપા જોઇ એ નહી. ત્યારે જની ઇસરાઇલ જેવા અપરાધીઓમાં ફારકલીતને ખુદા કેવી રીતે પેદા કરી શકે? જો એવું થાય તો પણ જેવી રીતે યહૂદીઓએ યસુ મર મહને માન્યા નહી, તેમના દાનાને ભવિષ્યમાં આવનારા ઇલીયાસની ઇન્તે જારીમાં છે તે પોહાનના નામે આવી ગયા. પરંતુ તે લોકોએ શું આ સત્ય કબુલ રાખ્યું. ફારકલીદના દાવાને રદ કરવા તેમની પાસે તેજ દલીલો છે. તેઓ કહેશે કે ફારકલીદનાં જન્મ પહેલાં ઇલીયાસ અને યસુ મસ્તીદ આવવા જોઈએ. એટલે તેઓ ખુદાની મહેરબાની ઉપર કદી સંતોષ માનવાના નથી.

ઇદરીસ—ફારકલીદ સુસાના વંશમાં પેદા થવાની જરૂર શું છે? જો

તે યસુના અનુયાયીઓમાં પેદા થાય તો બધી ઇસાઇ કામ ઇમાન લાવશે.

યુનસ—પ્રથમ તમારો વાદ બની ઇસરાયેલો સામે હતો કે થોડા ઘણા યહુદીઓ ઇસાઇ થાય અને તેમની ઓલાદમાં ફારકલીત જન્મ લે તો તેથી મુસાની વંશનો જે કમયસુ મસીહ સુધી સીધો આવ્યો છે તે તુંટી જાય. કારણ કે કુટુંબીક બંધારણની રૂએ મસીહનો વંશમાં ફારકલીત થવો જોઈતો હતો, પરંતુ સંધળા જાણે છે કે પોતાની પાછળ કશો વંશ છોડ્યા વગર યસુ મસીહે સંનારનો ત્યાગ કર્યો છે.

ઈદરીસ—એટા આ સવાલના ઉંડાણમાં વધારે ઉતરવાની જરૂર નથી. આપણે ઉલ્લખાનથી તે ધર્મની વાતો ઉપર વાદવિવાદ કરી શકતો નથી. કારણકે ધર્મ અને બુદ્ધિ બન્ને પ્રતિયોગી વસ્તુ છે. એ ખરું શું કે ખુદા વંદ યસુ મસીહને સુણીએ ચઢાવવામાં આવ્યા અને બાળ ઇસરાયેલોએજ સુણી દીધી. પરંતુ તેમાં ખુદાની હીકમત હતી અને તે એકે યસુનું ખુન અમારા પાપોનો પ્રતિકાર થાય. ખુદાતાલાની ઇચ્છા પોતાના એકના એક પુત્રને બનીઇસરાયેલોના પવિત્ર હાથો વડે સુણીએ ચઢાવવાની હતી.

યુનસ—ચાલો થયું ! જો ધર્મના સવાલોમાં અકાસને અભરાઈએ મુકવાની જરૂર ગણાવવામાં આવે તો ઇસાઇ ધર્મનો ખુદાજ નીગેખાજ છે. છતાં પણ તમારી આજ્ઞાને આધીન થઈ આ ચર્ચા બંધ કરવીજ સારી છે. તોએ હાલની મુસીબતોમાંથી ઉગરવાની તદખીર કરવી જરૂરની છે.

ઈદરીસ—એટલે એ શું ?

યુનસ—કોણ જાણે છે કે કાલે અહીંયાં શું થવાનું છે. દુશ્મનની ચઢાઇ આપણા દરવાજા સુધી પહોંચી છે અરબોની વર્તણૂક સંધળા જાણે છે. જે શહેર તેઓ જીતે છે ત્યાંની પ્રજાને ગુલામો અને બાંદીઓ બનાવે છે. માલમના લુટી લઇ જગા જમીન તારાજ કરે છે. કદાચ કાલે આપણું શહેર પડ્યું તો શું તમે પસંદ કરશો કે તમારા સગાંધીઓ અરબોની ગુલામીમાં રહે અને સ્ત્રીઓની લાજ લુટવામાં આવે. હું આ દુઃખી સ્થિતિ જોવા તઇયાર નથી.

ઈદરીસ—એશક લજ્જા એનુંજ નામ છે. પરંતુ એટા એવી સ્થિતિમાં થઇજ શું શકે છે. જ્યારે દુશ્મને ચારે ગમથી ઘેરો નાખ્યો હોય ત્યારે

જીવ ખચાવવા નાસી છુટવાની સરકારના હેતુઓ અને કાયદાઓ પણ પરવાનગી આપતા ન હોય.

યુનુસ—ગમે ને હીકમતે કે યાલાકીએ દુશમનના ઘેરામાંથી છટકી જવું કંઈ વધારે કઠણ નથી. પરંતુ સાથે સરકારનો કોઈ કાયદો • શહેરી પ્રજાને પરાજીત થતા શહેરમાં રહેવાની અને વગર કારણે પાવમાત્ર થવાની ફરજ પાડતો નથી. અલગત દુશ્મન સાથની લડાઈમાં પુક નહીં દેખાડવાની લશ્કરી સીપાહોની ફરજ છે.

ઈદરીસ—આ તકરારનો મુળ ભાવાર્થ શું છે ?

યુનુસ—મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે સ્ત્રીઓને શહેરમાંથી ખસેડવા જોઈએ.

ઈદરીસ—વિશેષ પ્રકારે મરીયમને.

યુનુસ શરમાઈ ગયો. આખો નીચી કરી તેણે કહ્યું “હું કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ માટે કહેતો નથી. છતાં જો તમારા સંબંધીઓને છુટા કરવાની તમારી ઇચ્છા ન હોય તો ઝાઝુ નહીં તો તમારી આસા ઉપાડી લેવાની મારી ફરજ છે.

ઈદરીસ—અલગત. પરંતુ આવા નાજુક વખતમાં મારાં કાળજના કકડાને જુદી કરીશ નહીં. કારણ કે મરીયમના હીત અને બલાઈની મને જેટલાં શીકર છે તેટલી ભાગ્યેજ તમને હશે. એ ખરું છે કે દશ દીવસથી ધર્મના નીચમે તમને તેના દિતેચ્છુ, યોગ્ય રખેવાળ અને જીંદગીના સોજતી બનાવ્યા છે છતાં હું એનો બાપ છું. જેણે જનમ્યાની ઘડીથી ૧૮ વર્ષ સુધી આલાદની નજીવી તકલીફ ઉપર સર્વસ્વ કુરબાન કરવાનું પસંદ કર્યું હોય તેને સંપુર્ણ હક છે. મુસીબતના વખતે આલાદની મહોબત પોતાને માટે સુરક્ષીત રાખે.

યુનુસ—તમને તમારી બલી બેટી ઉપર સંપુર્ણ અધિકાર છે એટલું જ નહીં પણ મારી ઉપર પણ તેવાજ હક છે. હું ખરંજ કહુ છું કે મારો જીવ તેણીના ચરણ કમળ ઉપર કુરબાન થાય તો તેમનાં મારું ફર્યાલુ છે. પરંતુ સમય સુચકતા—”

“બસ ! બસ !! “ વચ્ચેજ ઈદરીસે કહેવા માંડ્યું ” તમારી લાયકાત તું મને બાન છે છતાં બાણી જોઇને ખના દરયામાં તમને

હડસેલી શકતો નથી. કોને ખબર છે કે શહેરમાંથી નીકળ્યા પછી તમને કેવા સંકેટો સહન કરવાં પડે. જે ભય જોઇને તમે નાસો છો તેજ તમારી સામે આવે. ”

યુનુસે માથુ નમાવી કહ્યું “ જોગ્ય છે. ”

અચ દેવળના ધડીયાળે બાર વગાડ્યા. ઇદરીસ વાતો કરતાં કરતાં સુષ ગયો. સારા પણ પોતાના પલંગ ઉપર સુષ ગયો. યુનુસ અને મરીયમના પોતાના સુવાના ઓરડામાં આવી ઇદરીસ સાથે થયેલી વાતો ઉપર વિચાર કરવા લાગ્યા પરંતુ કુદરતે બક્ષેલી પ્રેમની ઉછળતી લાગણી-ઓથી છળાછળ બરેલાં ઉભયનાં અંતઃકરણમાં ઇદરીસની સમજાવટ અર્થ વગરની નકામી અને ઘડપણની અહંકારી ભાવના કરતાં વધુ અસર કરી શકી નહીં.

યુનુસ પોતાની ખુરશી મરીયમની અડોઅડ મેળવે છે. મરીયમના પડખામાં ભેરી તેણીના નરમ અને નાનુક હાથ, પોતાના હાથમાં લઈ આસ્તે આસ્તે પંપાળી રહ્યો છે અને આવી રીતે પોતાના ઇસ્કની ઇચ્છા-ઓનો પ્રભાવ ઇશારા ઇશારામાં નાંખી અંતઃકરણના ઉભરાતા ઉમળકા બહાર લાવે છે. યુનુસે પોતાનો જમણો હાથ આગળ વધીને મરીયમના ગળામાં નાંખ્યો છે. પરંતુ મરીયમ હજુ સુધી તદ્દન ખામોશ અને શાંત બેઠી છે. તેણી જાણીજોઇને યુનુસની વર્તણૂક તરફ, નાંખતી કરે છે અથવા એવા ઉંડા વિચારમાં ગુંથાય છે કે તેણીને શુદ્ધિની શુદ્ધિવટીક પણ નથી. પરંતુ આ ચુપકીદી યુનુસની પ્રેમાળ હરકતોમાં વધારો કરે છે. યુનુસે હીમત સાથે માથુ નમાવી મરીયમનાં ગોરા ગોરા ગાલ ઉપર ચુંબન લીધું. મરીયમ હવે ઝબકી, ચમકી, તેના નારી ગુણનો દરીયા હવે છલકવા માંડ્યો. અંતઃકરણમાં છુપાઈ રહેલી પ્રેમાળ લાગણીઓનો પરદો ઉઘાડ્યો. મગજની માયા અને અંતરના આચાગ પ્રેમે તેણીને કંપાવી દીધી. ચુપકીદીમાં બંધ થયેલા હોઠો આ હાસ્યથી વીકર્યા. ઉમંગી યુનુસ તરફ ફેરવતાં મંજુર સ્વરે કહ્યું.

“ આ શી વર્તણૂક હતી ? ”

“ તમારાજ કાળજે હાત દઇ પુછો ” યુનુસે જવાબ આપ્યો.

“ તમારા અંતર લેખ મેં વાંચ્યા ! ” મરીયમે અટહાસ્ય કરતાં કહ્યું.

“ અવશ્ય ” યુતુસે જવાબ આપ્યો.

“ ખરેખરજ ” મરીયમે કહેવા માંડ્યું.

હાલે હીલ લાખ' જુપાયા લેકિન;
નિગાહે શોકને, ગમ્માઝી કી.”

“ પરંતુ આ મારી છેવટની વર્તણૂક હતી ” યુતુસે દીક્ષગીર થતાં કહ્યું.

મરીયમ—એટલે—ખુદાખાતર વીગતે સમજાવો ?

યુતુસ ઠંડાલી મરીયમ, હું હવે દમીરકમાં વધુ વખત રહીશ નહીં. કાલેજ વતન તરફ જવાનો વિચાર છે, પરંતુ મારી સાથે મોકલવા તમારા પિતાશ્રી રાહ નથી. જાંદગી બાકી રહી અને લડાઇનાં વાઙ્ગ્ય ટળી ગયાં તો ખુદા ફરી મેળવશે. નહીં તો સગર કરજો અને જીલ્લે ચુકે મારું સ્મરણ કરજો. આપણી સ્થિતિ તદન

ખિલકે ચુલ કુછતો બહારે, જાંદગી દિખલા ગયુ;
હુસરત ઉન ગુન્ગાંપેહુયે, જોખિન ખિલે મુઝાં ગયે.

ખિલેલાં પુષ્પો કોક આનંદી બહાર બતાવી ગયાં, પરંતુ જે કલીયો ખીલ્યાવિના કરમાઇ ગઇ તે ઉપર અફસોસ મારજ છે.

યુતુસના વિચાર જાણી મરીયમની આંખો ભરાઇ ગઇ તેણીએ કહ્યું ‘ તમે શું કહે છો ? હું હવે તમારી છું. પિતાની વાતો તરફ જોવાનું નથી. અત્યારે આવેલી ચેતરફની આફતોમાં તેઓ બે બાકળા જેવા બન્યા છે એથી તેઓ ઢંગ વગરની વાતો કરે છે. તેઓ સારી રીતે જાણે છે કે જવાન બેટીની ઉચ્છાઓ કેવી અને કઇ હોય છે. તેણીની રક્ષા માટે કાણ વધારે જોખમદાર છે અને તેની મહોબત નો અધિકાર કાણુને પહોંચે છે. ”

યુતુસ—પરંતુ તેમની વાતો ગાંડપણની વાતો કહેવાય નહીં તેમનો દરેક શબ્દ અંતઃકરણની શુદ્ધ ઇચ્છા એનો પડથો હતો.

મરીયમ—કદાચ એ ખરું પણ હોય છતાં તે સાથે તમારો શો સંબંધ તમને મારી સાથે કામ છે. તમારી દરેક ઇચ્છા અને અજ્ઞાને માત્ર આપવા હું તઈયાર છું.

યુનુસ—તમારા લાગણી બધાં શબ્દો ઉપર મારે વિશ્વાસ રાખવો ?

મરીયમ—એશક મરીયમ તમારા માટે છે. તેણી ઉપર માત્ર તમારી સત્તા ચાલી શકે છે.

યુનુમે તેણીનાં ગોરા ગાલ ઉપર મહોળ્લતનું ચુંબન લેતા કહ્યું
“ પ્યારી મરીયમના, આટલી મોટી સલતનતના ધણી શાહન શાહ દરકલે
જે નહોતુ મેળવ્યું તે આજે હું મેળવી શક્યો છું દારાની દુખનર શીર
યાતે મેળવ્યા પછી સીકંદરે આઝમને જે આનંદ થયો હશે એથી એ
વધારે આનંદ આજે મને થયો છે. સીકંદર મારા જેવો ભાગ્ય શાલી યમ
શકતો નથી. તેણે અસંખ્ય માણસોનું લોહી રેડી, દારાનો પરાજય કર્યો
દારાને કતલ કરવાનું કલંક લીધું, તેના દેશને પાયમાલ કર્યો અને તે પછી
તેની એડીને કાણુમાં કરી રાજ્ય સત્તાના દાખ તળે તેણી ઉપર કબજો
મેળવ્યો. જ્યારે માત્ર શુદ્ધ પ્રેમના ખદલામાં હું તને મેળવી શક્યો છું.
મારી પાસે રાજ સિંહાસન નથી કે નથી કોઈ જાતની રાજ્યસત્તા. એક
માત્ર ઇશક અને મહોળ્લતન શુદ્ધ દીલ છે તેની તહે કદર કરી છે. ”

મરીયમ—તમારા શુદ્ધ વિચારો અને ભક્તિ સદગુણો નો ખ્યાલ છે.
હું મલેકા શીરયા ક્યાંથી, મને મેળવવાની દરજીજ કોણે કરી હતી.
મારામાં કયું રૂપ કે કયો સદગુણ છે ? વિષાતાના લેખ ઉપર મને અબી
માન છે કે સીકંદર થી ધણો લાયક, ધણો કુળવાન, ધણો પ્રેમાળ અને
ધણો સદાચારી પુરૂષ મેળવવા ભાગ્ય શાળી યમ છું. હું કેવી છું એતો
હું પોતેજ જાણું છું.

યુનુસ—કહ્યું.

મઝા દિલકે તઅદલુકકપે, અગર મુઝા તો ખરાયે હસે;
મહોળ્લત યા અદાવત કુછલી હો, લેકીન ખરાખર હો.

પ્યારી ! ખરું કહું તો ખુદ તાલાએ પોતાની મેહેરખાનીઓનો વર
સાદ વરસાવી આપણુ બન્નેને ખુશ નશીબ કર્યા છે. તમારા મારી તરફ
જે ભલી વિચારો છે તેથી વધારે હું તમારા ઉપર અભીમાન કરું છું. તે
દીવસો હું નહીં વિચારી શકું, જે પળો દરમીયાન એનેઘલનાં ખાંડી પત્રોમાં
થયેલીજ નજરે મારી આંખોએ તમારી પસંદગી કરી હતી. તે પવિત્ર
બુમીને સદા હું સુખારક ગણુતો રહીશ, જ્યાં આજથી ચારવરસ પહેલાં

યાત્રાના દીવસે તમારી છાવણી હતી. આ ચારવરસના ગાળામાં જ્યારે હું તે તરફ ગયો ત્યારે તે નિર્જન સ્થાનને કલાકો સુધી પ્રેમ ભરી નજરે જોયા છતાં પણ ધરાયો નહિ. ફેટલાક લોકો મારી તે ખેતીન અવસ્થાને ખેત-પ્રસન્ની પુરાતન જાહેરલાલની હસરત ભરી યાદ તરીકે ઓળખાવતા હતા. પરંતુ તેમને ક્યાં ખબર હતી કે હું તે ધાર્મિક અંડિયરોના દીવાનો નહોતો ! પરંતુ એક દુર જેવી મરીયમની શોધમાં તે અંડિયરોનાં ખુણા ખુણાને પ્રેમાળ નજરે નીરખવા ટેવાયો હતો. આ ઉજ્જડ અંડિયરોમાં તેણીએ ખે રાતનો વિસામો લીધો હતો. વહાલી મરીયમ ! મારી છંદ-ગીના ચાર વર્ષ જે સ્થિતિમાં પ્રસાર થયાં છે તે શબ્દો દ્વારા બતાવવા અશક્ય છે. કદાચ એકાદ વખત ત્યાં આવી મારી ખેતીન અવસ્થા જોઈ હોત તો આજે કાંઈ સાક્ષીની જરૂર ન હોતી. આ ઇચ્છાને સદા મારા અંતઃકરણના પરદામાં છુપાવતો રહ્યો. જ્યારે ખુદાતાલા તમારી સાથે મેળવશે ત્યારે વતનના તે વેરાન પણ પવિત્ર અંડિયરોને તારા પ્રેમી હૃદયમાં રોનક દઈશ. મારી આ માનતાને તમે ટેકો આપશો ! વહાલી મરીયમ ! મારી આ શુદ્ધ ભાવના તને પસંદ પડશે ! ”

શરમાળ નગરે યુનુસ તરફ જોતાં મરીયમ કહ્યું “ તમારી દરેક ઇચ્છા પુરી કરવાની મારી ફરજ છે. પરંતુ ખેતે છલનાં અંડિયર અને આપણો સમાજન જરા વિચારો તો ખરા ! ”

યુનુસ—સમજ્યો ! પરંતુ મારી ઇચ્છા—મારી માનતા—શુદ્ધ ભાવનાઓમાં હ. દાઉદ (અ.) અને સુલેમાને (અ.) બનાવેલા અને અત્યારે વેરાન દશામાં આવી પડેલા, બની ઇસરાઈલોની ગેરવર્તણૂકને શ્રાપ દેતા—તે બરબાદ પણ પવિત્ર સ્થાનમાં એક રાત્રિ—માત્ર એકજ રાત્રિ ! આપણે ઇબ્રાહિમમાં એવી રીતે યુજારીયે કે સવારના સુર્યનાં તુરાની કીરણો સાથે ખુદાપાક આપણા અંતઃકરણમાં ખરા તુરાની કીરણોનો ફેલાવો કરે !

મરીયમ—માફ કરો ! હું કંઈ બીજું જ સમજી હતી. આ પવિત્ર ભાવના માટે પ્રાણના ભોગે તકયાર છું એક નહિ પણ બે રાત્રિઓ યુજારવામાં મને વાંધો નથી.

યુનુસ—પરંતુ મારી ઇચ્છા કાલેજ અહીંથી ઉપડી જવાની છે.

મરીયમ—કાલે નહીં તો પરમ દીવસે. પરંતુ અહીંથી નીકળવા

માટેની ગોઠવણે પ્રથમ થવી જોઈએ. પીતાળના કહેવા અનુસાર ધર તજતાંજ કોઈ નવી આશ્વિનો દુઃખદાયક પ્રસંગ ન લાવે

યુતુસ—ગોઠવણ અધીયે થઈ છે. જે બાકી હશે તે પણ થઈ જશે. પરંતુ તમારી સહાનુભૂતિની જરૂર છે.

મરીયમ—પ્રથમજ કહ્યું કે હું તમારી સાથે છું

યુતુસ—રાતની રાત વચમાં છે. કાલે અધુ ઠીક થઈ જશે.

મરીયમ—રાત ઘણી થઈ ગઈ છે. આરામ કરો કાલે જોશું.

જન્મે પ્રેમ બધાં પાશમાં શુદ્ધ ભાવનાએ પલંગ ઉપર પોઢી ગયાં.

પ્રકરણ ૫ મું

શબ ખુન

ગિરી બકે સો મર્તબા આશિયાંપર,
મગર કરસકી બાલ બીકા ન મેરા.

રાતના બે વાગ્યા હતા, ઇંદ્રીસની સંભાળ અને વેદનાવાસ તથા યુનસ, મરીયમના એકાંતવાસમાંથી આપણે છુટા પડ્યા હતા. પરાછા થયેલા જખમી તુમા—દમીરકના ગવરનરના રાજસુવન તરફ આપણે વળીશું. આલીશ્વાન મેહલના એક લગ્ન ઓરડામાં ગવરનર તુમા ચિંતાતુર દિશામાં વિચાર કરતો બેઠો છે. મહેલનો ખુલ્લો ખુલ્લો રોમન દોલતની ગેર વ્યસ્થાનો પુરાવો આપે છે. અહીંયાં એશ આરામનો જે સામાન દેખાય છે તે પ્રજ્ઞના પેટે પગ દબ મેળવેલી દોલતનું પરીણામ છે. પ્રજ્ઞના ગળા ઉપર મીઠી છરીઓ મુકી મેળવેલી દોલતને એશઆરામ પાછળ બેપરવાઈથી ઉડાવવામાં આવી છે. અહીંનો દરેક શણગાર ગુલ્લમ અને અત્યાચારનો જાહેર નમુનો છે. આ પ્રદર્શનમાં સાદાઈ પ્રેમ, લાતુભાવ, દયા, કૃપા કે સહાનુભૂતિની ગંધ માત્ર પણ આવતી નથી. અલગત, મકર, ફરેખ, બળબેરી, તકબુરી, અબીમાન, અહંકાર અને દંભ દરેક ઠેકાણે જાહેર રીતે દેખાવ દે છે. કીમતી ગાલીચા ઉપર મખમલ અને સુવર્ણ જડીત સોફા શણગારેલા દેખાય છે. અત્રે આટલી રાત્રે પણ અહંકારી અમલદારો અને અભિમાની સત્તાધીશોની મોટી હાજરી છે આંખના કારી જખમે તુમાને નિર્જાળ બનાવ્યો છે અત્યારે દુખમાં ઘટાડો થયો છે. દિવસની લડાઈમાં થયેલી હારને પરીણામે ગયેલી ખોટ ઉપર વિચાર ચલાવવામાં આવે છે. સલાજનોએ એકે અવાજે કબુલ્યું અને કહ્યું “ તમે નામવરનો જખમ દુઃખ ઉપજાવે છે. સાચેજ પવિત્ર સલીખ આપણા હાથમાંથી નીકળી દુશ્મનોના કબજામાં જવાથી ધર્મ અને કોમનું મોટું અપમાન થયું છે. આપણા કરતાં સેંકડો ગણ વધારે તુકસાન અમારા દુશ્મનને થયું છે. છતાં તેઓ હજુ સુધી લોખંડી દીવાલ જેમ ટકી રહ્યા છે. આ બતાવે છે કે તેમનો પરાજય થવો કઠણ છે. તેમની સામે ટકી રહેવું પણ તેટલુંજ

કહ્યું છે. તેથીજ અરખો સાથે સુલેહ કરવાની અમે સલાહ આપી હતી. તમોએ તેનો અનાદર કરી કામને મોતના મ્હેમાં જવાતું આમંત્રણ કર્યું. અત્યારના સંજોગો પણ સુલેહની જરૂર ઉભી કરે છે. કારણ કે સુલેહ માગનારા સાથે સુલેહ કરવાનો અને લડાઈ માગનારા સાથે લડવાનો પોતાનો ધર્મ અરખો ગણે છે. અરખો ઉચો સદાચારી ગુણ ધરાવે છે. વચન પાળવામાં ગમે તે ભોગે કદી પણ પાછળ પડતા નથી. અત્યારની દુઃખી ઘડીએ પણ જો અમારી અરજીની પરવા કરવામાં નહીં આવે તો કામની વધારે પાયમાલીમાં કશો સંદેહ નથી. એવો પ્રસંગ આવ્યાનો પણ લય રહે છે કે તમો નામવરની ઇચ્છા વીરહ કામ પોતે સુલેહ કરવાની અળવળ શરૂ કરે. ”

ગુરુસાથી તુમાની મુખમુદ્રા તમતમી આવી તેણે ગુરુસાના આવેશમાં કહેવા માંડ્યું “ તમારા કાયર વિચારો જોઈ મને દુઃખ થાય છે. મારે કહેવું જોઈએ કે અત્યાર સુધી આપણી કામને જે મુસીબતો વેઠતી પડી છે તે તમારા જેવા કાયર, નિર્મલ્ય અને નિર્જાળ વિચારોનું પરીણામ છે. આપણા સીપાહો માર્યા જાય, સત્તીજ ઉપર દુશ્મનનો કબજો થાય, અને મારી આંખ જોખમાય, એમાં કંઈ અરખોતી બહાદુરીનો સમાવેશ થતો નથી. પરંતુ અભાગી નીરાજનો, ધરમાંજ ખંજર ચલાવનારા કાયરો વિચાર કરો ! આ સધળા અપમાન અને સંકટો માટે તમેજ જોખમદાર છો. તમે મારા પડખામાં ઉભા નહીં રહેતાં, પાછળ પડી યાચના કરવામાં સલામતી અને અમન શોધો છો; પરંતુ તમારી ઇચ્છા પથરા ઉપરના પાયા સમાન છે. કારણકે વિજેતા પરાજીતોનો કદીપણ વિચાર કરતા નથી. છતાં પણ તમને ઈકીક લાગતી હોય તો ખુશીથી તમે ધરનાં ખારણાં વાસી અંદર જઈ બેસો. દુશ્મન સામે એકલા હાથે લડવા સાફ હજી હું જીવતો બેઠો છું. જીવતા જીવતા નીચ દુશ્મનને મારી આજર લુટવા દેશ નહીં. મારી નીરાશા, કાયરતા અને નમાલાપણાની શાહનશાહને ખજર થાય અને ઠપકો દેવા ગાંઠ દરખાસમાં બોલાવે તે દીવસ જોવા પહેલાં દુનિયામાંથી સદા માટે કુચ કરી જવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું. ”

“ મેદાન—અધમ અરખો સામે હું જીવંત સુધી લડતો રહીશ અને પવિત્ર સત્તીજને પાછી મેળવીશ અથવા મેદાને જંગમાં માર્યો જમ્મશ. મારી જીંદગી બાકી છે તો એક એક સીપાહીને બદલે દશ દશ અરખો

અને એક આંખને બદલે બે હાજર આંખો લાઇને રહીશ. અત્યારે લુટ ચલાવી તે લોકોએ મેળવેલો બધો માલ પાછો મેળવીશ. જો સમયે મારો હાથ પકડ્યો અને ખુદાવંદ ઇસુએ મદદ કરી તો મજબુત મરણીયા લશ્કર સાથે અરબોની પુઠ પકડી હીજ્જત સુધી જઈશ અને તેમના મોટા સરદાર અબુબકરને આપણા દેશ ઉપર ચઢાઈ મોકલવાનો સ્વાદ ચખાડીશ તેમની મસજીદો અને પાયતખતને સાવ પાલમાલ અને તારાજ કરીશ. તમે જોઈ લેશો કે ત્યાં જંગલી જનવરો શિવાય કદી મનુષ્યો હતા એવો ભાસ પણ થશે નહીં. જો તમને દીને મરીહ અને કોમી રાજ્યનો જરા સરખો પણ ખ્યાલ હોય તો આપણાં શહેરો પાલમાલ કરી આપણા દરવાજા સુધી આવી લાગેલી જાલીમ કોમનો સર્વનાશ કરો. અરબો કોઇ જાતની સરકરી પ્રજા કે શહેરી જીવો હોવાનો ખ્યાલ મનમાંથી કાઢી નાંખો. તેમનામાં મનુષ્યસ્વભાવ અને સદાચારનો ગુણ ક્યાં છે? કદાચ તેમની સાથે સુલેહ કરશો તો પાછળથી ઘણું પસતાવું પડશે. અમન અને શાંતિનું જીવન કાંઈસા કહાણીઓમાં રહી જશે. તમારી સ્ત્રીઓ અને બેટીઓને લુંડીઓ બનાવવામાં આવશે, તમને અને તમારાં છોકરાંને ગુલામ બનાવવામાં આવશે, તમારી માલમતા લુંડી લઈ મીઠકતોને નાબુદ કરવામાં આવશે. જો આ લુટ માર અને લુડી ગુલામપણાને અમન અને શાંતિના નામે ઓળખો તો એ તમારી નાદાની અને ભોળપણ છે.”

“અરબો આ દેશમાં વસવાટ કરવા માટે કુંટળીઓ સહીત આવ્યા છે તમને દેશ પાર કરવાનો તેઓએ ઠરાવ કર્યો છે. આ સત્ય બનાવો છે; તેનો પુરાવો ભાવી આપશે પણ તમારા વિચાર માટે સઘળી સ્ત્રીની તમારી સામે ધરવામાં આવી છે. હવે જે પોતાના ભુત કાળની જાહોજલાલી અને પુર્વજોની કીર્તિ, ભવિષ્યમાં પણ સજીવન રાખવા માગતા હોય તેઓએ મારી હિંમતવાલ અને ભોગમાં સંપૂર્ણ સહયોગ આપવાનો છે.”

તુમાનું લાંબું ભાષણ સાંભળ્યા પછી સરદારોએ કહ્યું “વિચારવાન સરદાર! ખુદાવંદ ઇસુ તારો કૃપાળ હાય ક્યાંમત સુધી અમારા શીર પર સલામત રાખે. તારી આજ્ઞાનો અનાદર કરવા માગતા નથી. પરંતુ અમે જોઈ રહ્યા છીએ કે મુસલમાનોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે અને મોટામાં મોટી તાકાત સાથે પણ આપણે તેમનો મુકાબલો કરી શકતા નથી. વારંવાર લડાઈ માટે અમને યોદ્ધાવે છે તે અમે ટાળી શકતા નથી.”

અમારામાંનો દરેક ભવિષ્યના દુઃખો કલ્પી શકે છે છતાં કદાચ લગાઇ લાંબાઈ અને મુસલમાનો એ બાબે તુમા ઉપર હલ્લો કરી અમને હરાવ્યા તો તે વેળા સુલેહ કરી જનમાન બચાવવાનો પ્રસંગ પણ રહેશે નહીં.”

“તારું લક્ષ માત્ર તારા પોતાનાજ મોરચા ઉપર છે. તારે જોવાનું છે કે તેમના મોટા સરદારો બાબે જાળીયા અને બાબે તરફી આગળ મોટા ભરંકર સાથે પડ્યા છે. હજુ સુધી માત્ર એકજ દરજાજની લગાઇ શરૂ થઇ છે. તારો દાંભ અને અભિમાન હવાના કીલ્લા જેવાં છે. અમે જાણીએ છીએ કે તારી આ નમ લી ફોજ લોખંડી દુશમનો સામા ટકી શકવાળી નથી. અમે તારા તાબેદાર છીએ. લગાઇ માટે તું નીકળશે તો અમે પણ તારી સાથે મેદાનમાં મરવા આવીશું. કીલ્લા ઉપરના હુમલામાં પણ અમે તારી સાથે છીએ છતાં પણ અનેક સંકટોમાં અને ભરપુર જોખમમાં ઉતર્યા પહેલાં ઉંચ નીચનો વિચાર કરવો એ બુદ્ધિમાન અને દાનેશમંદનું કર્તવ્ય છે.

તુમા—તમારી નીતીનીપુણ સલાહ, બહાદુરી, કોમી અને ધાર્મિક લાગણીઓ સાથે રાજ્યભક્તિના ઉદગારોનો ઉપકાર માનું છું. દીર્ઘદ્રષ્ટિએ તમોએ જે વિચાર કર્યો છે અને બતાવ્યો છે એ સઘળું મારા લક્ષમાં છે. પરંતુ તમે નથી જાણતા કે આ દુશમનો સાથે વેર લેવા માટે મેં કેવી યોજના ઘડી છે. તે યોજના તમને પસંદ પડે એવી મારી ખાત્રી છે. મારી તે યોજનાને તમો તરફથી ટેકા મળશે તો ખાત્રીથી માનજે કે આપણા ઇરાદા અને હિતજાઓમાં આપણે કામચાલ થઇ જશું.

સરદારો—તે યોજના જાણાવશે તો ઉપકાર થશે. જે યોજના ઉપર અમલ કરવાથી આપણા દુશમનો ઉપર ફટકો પડતો હોય તે યોજનામાં સહકાર કરવા અમે તૈયાર છીએ.

તુમા—મારો વિચાર આજ રાત્રે અંધારામાં ખુની હુમલો લઇ જવાનો છે. કારણ કે આખા દીવસની લગાઇથી થાકેલા અરબો બેખબર સુઇ ગયા હશે. આપણે સઘળા જાનામાના તેમની ગરદન ઉપર ચઢી જશું.

સરદારો—યોજના સારી છે. ખુદા યસુ આપણી મદદ કરે.

તુમાએ સઘળા લશ્કરી અમલદારોને બોલાવ્યા. તે સઘળા આવી ગયા પછી તુમાએ કહ્યું “આજે રાત્રે મુસલમાનો ઉપર અસાવધાનીમાં છાપો મારવાનો મારો વિચાર છે. આજની કાળી રાત ધણી બચાનક છે.” આપણા

દુશ્મનોને પાયમાલ થયેલા જોવાની ઇચ્છા રાખનારાઓ સત્વર તૈયાર થાય એવો મારો હુકમ છે. દરેકે પોતપોતાની દુકડીઓમાં ગોઠવાઈ શહેરના દરવાજા આગળ તરતજ એકઠા થવું જોઈએ. હું પણ તમયાર થઈને દરવાજા પાસે આવું છું. બુઝગલનો અવાજ સાંભળતાં તરતજ દરવાજા ખદાર નીકળી દુશ્મનો ઉપર તુડી પડવું અને કોઈને જીવતો જવા દેવો નહીં. જો ખુદાવંદ યસુની કૃપા થઈ તો આ યોજનાના આધારે આપણા દુશ્મનને ભગાવી દઈશું. અત્યાર સુધી આપણને જે સહન કરવું પડ્યું છે તે સધળાનો ખદસો આજ રાત્રે પુરો વાળી લઈશું. અરજ સરદારને કેદ કરી શહનશાહની હજીર મોકલીશું. પરંતુ આ છાપામાં ખદાર પડનારને પોતાના ખાલખરમાં કે ધનદોલતને જામો સરખો પણ ખ્યાલ આવતો જોઈએ નહીં. કારણ કે આવા સંજોગો ખદાદુરીને આડે આવે છે. તમારા સધળા દુશ્મનોનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી તમારામાંના કોઈએ પાછા આવવાનો વિચાર સરખો પણ કરવો જોઈએ નહીં. ”

સધળાએ માથું નમાવી કહ્યું “ખદાદુર અને ધર્મ પરાયણ સરદાર ! તારા હુકમનો અમે અનાદર કરતા નથી. ખુદાવંદ યસુ તારા દરેક કામમાં મદદ કરે. ”

તુમા—વાર. ત્યારે તમે જાઓ મારા નીકળવાની વાટ જુઓ. આ સધળી મસલહત થયા પછી ત્યાં હાજર થયેલાઓને પાંચ વિભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યા. ૧—ખાલુક તકાવીસ જયાં હ. ઉમર ખીન આસ પોતાના મુજાહીદો સાથે પડ્યા હતા. ૨—ખાલ જાખીયા ઉપર અબુ અખદુલ્લાહ ખીન જરાહના મુકાબલા માટે ૩—ખાખે કલેસા આગળ સંઘદ ખીન કયદ ખીન હમર અલ-અદવીના મુકાબલા માટે, ૪—ખાખે તુમા ઉપર તુમા પોતે શરજીલ ખીન હસનાના મુકાબલા માટે અને ૫—ખાખે શરકી ઉપર રાફેઅ ખીન ઉજ્યરાના મુકાબલા માટે લશ્કરો મોકલવાની ગોઠવણ થઈ. ખાખે તુમાના ખુદાવંદ ગગન ભેદી મીગારા ઉપર એક માણસને ચઢાવી ગવરતરનો હુકમ થતાં બુઝગલ બળવી સધળાને ખબર આપવાની સુચના દેવામાં આવી,

ચંદ્રમાસના છેવટના દિવસો હતા. ચંદ્રમા અસ્ત થયાને ચોવીસ કલાક વીતી ચુક્યા હતા. અંધારા કાળા વાદળે રાત્રીના અંધકારને ભયાનક

સ્વરૂપ આપવામાં ભારે મદદ આપી હતી. દમીસ્કની બાહર જો કે ઇસ્લામી જાવહરી મોટા વિસ્તારમાં ફેલાઈ હતી અને શહેર અને શહેરની બાહર ગોળાકારમાં પડેલા મુસલમાનોએ શહેરને ફરતું બીજી શહેર વસાવ્યું હોય એવો દેખાવ હતો પરંતુ આ નવા શહેરમાં કોઈ ખુશસુરત ઇમારત દેખાતી નહોતી. નજર પહોંચતી ત્યાં સુધી મેલા પુરાણા ચામડાના તંબુઓ તાણેલા દેખાતા અને આજી બાજી તરવારના ધણી મુસલમાનો સીવાય કશું દેખાતું ન હોતું. આ નાના પણ સાદા તંબુઓમાં શુશોભીત શણગારની વસ્તુઓ અને કીમતી બીજાણીની જગ્યાએ લગાડનાં બયાનક હથીયારો અને ખતુરની સાદકીઓ પાથરેલી હતી. ઢુંકાણુમાં એમ કહે કે તે એક નાનો હથીયારોનો ભંડાર હતો. તંબુઓની અંદર અરબ મુઝહીદો તરવારો અને જંબાજા બાંધી મીડીનીદ્રામાં પડ્યા હતા. જાવહરીની સંભાળ રાખતા સવારોની એક ઢુકડી રોન મારતી હતી.

કીલ્લાની નીચે સેંકડો લાશો પડી છે. જખમોમાંથી વહેતું લોહી સુકાઈ ગયું છે. લોહીના કીચડમાં ખડકેલી લાશો દુનીયાથી બેખર થઈ હૃદયની આંખો વાળાને બોધદાયક શીક્ષણ આપી રહી છે. આ બયાનક સ્થળથી થોડાક તકાવતે કેટલીક કબરો દેખાય છે અને તે આજેજ બાંધવામાં આવી હોય એમ લાગે છે. કબરોની સાદી બાંધણી જતાવે છે કે આ તે જનન કુરબાન કરનારા વીર મુઝહીદોની કબરો છે કે જેઓ દીનતું નામ ખુશદ કરવા જતાં શહાદતનો જામ પી સદા માટે દુનીયાને રૂખસત આપી મીડી નીદ્રામાં પડ્યા છે દીવસ આખાની લગાડથી થાકેલા અરબ મુઝહીદો નિર્ભય અને બેશીકરીની નીદરામાં ગાફલ પડ્યા છે જાણે તેમને દુશ્મનની રજ માત્ર પડીક સ્વપ્નામાં પણ નથી. કોઈ કોઈ તંબુમાંથી ધવાએલા મુઝહીદોની દુઃખી આવાજો કોઈક વેળા સંભાળાય છે ત્યારે ત્યાં કોઈ વસ્તુ હોવાનો બાસ થાય છે.

લશ્કરે ઇસ્લામમાં આવી રીતની બેશીકરી છે ત્યારે દુશ્મન તરફના સીપાહો હથીયારો બાંધી રહ્યા છે. બખતરવાલી ફોજ તકવાર થાય છે. વુમા તરવાર હાથમાં લઈ, શહનશાહ હરકલ તરફથી મોટા માન તરીકે મળેલો લોખંડી ખેદ (મુકર) માથા ઉપર મુઝી, આંખોને આંજી નાંખનારાં શત્રો સજી, સીપાહોને જુસ્સો અને જોમ ઉશ્કેરી રહેયો છે. વુમા પોતાના લશ્કરને સંબોધી કહે છે—

“અહાદૂરો અને શરવીર રોમનો ! દીને મરીહના રક્ષકો ! તમારી સરદારશીની આજે મેદાને જંગમાં પરીક્ષા છે. જો તમે તમારી વંશ પરંપરાની અહાદૂરી, શરવીરતા અને નિર્ભયપણાને ઉપયોગ કર્યો તો સર્વત્ર તમારો વિજય છે, અને તે પછી હુમેશ માટે, આ જંગલીઓની, સુરતો તમારા દેશની સરહદમાં દેખાશે નહીં. તમારે ચતુરાઇ, અહાદૂરી અને ઉતાવળે આગળ વધવાનું છે. દુશ્મન બેઠીલ થઇ સાવચેત થાય તે પહેલાં તમારે તુટી પડવાનું છે. હું તમને હુકમ આપું છું કે તમારી તરવારે કોઇને રક્ષણ આપવું નહીં. કોઇની ઉપર દયા બતાવવી નહીં અને કોઇને જીવતો જવા દેવો નહીં. જેના માથા ઉપર ઉચકવામાં આવે તેને અમાન મળવી જોઇએ નહીં. પરંતુ તે જંગલીઓના સરદારને જીવતો રાખો, તેને જીવતો કેદ કરો. તમારામાંનો જે માણસ પવિત્ર સતીય મેળવશે તે આપણા માનનો અને અભિમાનનો હકદાર બનશે, તે અતિશય મુશ્કારક વ્યક્તિ ઉપર દેશ અને કોમ આખી સદા અભીમાન કરશે”

સીપાહી--તમારી અને શનહશાહની ઇચ્છા પ્રમાણે દીનની રક્ષા માટે અમારો જીવ હાજર છે. તમે જોઇ લેશો કે અમારામાંનો દરેક સીપાહી શું કરે છે.

તુમા હરખાયો. તેણે લશ્કરનો ઉત્સાહ અને જુરસો જોઇ આનંદમાં કહ્યું. “અહાદૂરો શાઆસ ! તમારા વીર ગુણ ઉપર મને વિશ્વાસ છે. મને ખાત્રી છે કે તમે જે કહેા છો તેથી ધણું વધારે કરી બતાવશો. હવે આજસ કરી વખત ગુમાવવો જોઇએ નહીં ખુદાવંદે ઇસુ તમારા બળમાં મદદ કરે !”

તરતજ દરવાજે ઉઘાડવામાં આવ્યો. યુદ્ધ મીનારા ઉપરથી બ્યુગલ ફુંકવામાં આવી. પાંચે દરવાજામાંથી ખ્રીસ્તી લશ્કર બહાર નીકળ્યું. પરંતુ શાંત રાત્રીમાં ઉચી જગાથી બ્યુગલે ઉઘાવેલા ગંભીર સ્વરે મુસલમાનોને પણ બેદાર કર્યા. કારણ કે તહમુદની નમાઝ માટે મુસલમાનોનો મોટો ભાગ બેદાર થયો હતો ખીજાણામાંથી ઉઠી બંદગીની તૈયારીમાં હતા. પરંતુ ક્ષવખતે થયેલી બ્યુગલનો અવાજ સાંભળી મુસલમાનો અજાયબીમાં હતા. દરેક મુસલમાન બ્યુગલના કારણની શોધમાં હતો પરંતુ રોમનોના ધસારાએ અરબોને શંકા અને ભયમાં નાખ્યા. અસાવધાનીમાં મુસલમાનો

હથીયાર લઈ અવ્યવસ્થીત હાલતમાં વાઢકાપના મેદાનમાં કુદી પડ્યા. મુસ્લોમ સરદાર ખાલીદ ખીન વલીદ તહજુદની નમાઝમાં હતા. તરવારનો ઝણકાર, રોમનોતો અવાજ અને અલ્લાહો અકબરના જંગી અવાજો સાંભળી ખંદગી પુરી કરી, તંબુના બારણા આગળ આવી ગભરાટ ભરી દ્રષ્ટિએ જોવા લાગ્યા. મુસલમાની અવ્યવસ્થીત હાલતમાં થતું તુકસાન તેઓએ જોયું. આ દુઃખી દૃશ્ય જોઈ તેમની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું. આકાશ તરફ હાથ ઉઠાવી ખારીતાણાની દરગાહમાં પ્રાર્થના કરી—

“યા અલ્લાહ ! ઓ રખમે કાયા ફરીયાદ છે ! હે મોહમ્મદ (સ.) અમારી તરફ કૃપાની દૃષ્ટિ નાંખ ! ઇસ્લામનો વિજય કરી મુસલમાનોને સલામતી આપ !”

ખાલીદે તરતજ સાવચેતીનો ઉપાય લીધો, ફતહાન ખીન ઝેનતાઇ અને અદી ખીન હાતમતાઈને પોતાના લશ્કરના સરદાર નીમ્યા. તેઓએ કહ્યું “ભાઈ ફતહાન તમે મારી જગાએ સરદારી લ્યો. લશ્કરની સંભાળ રાખજો. આ રિયતિ મારાથી જોવાય તેમ નથી. મુસલમાનો આવી રીતે માર્યા જાય અને હું અહીયાં ખેસી સુખ ભોગવું એ મારાથી સહન થાય નહિ. રોમનોની ગદાર જોઈ મારું લોહી ઉકળી આવ્યું છે. મુદા જાણે અત્યાર સુધી કેટલા મુઝહીદોએ શહાદતનો જામ પીધો હશે. સાફ કરનાર ખુદા છે અને તેજ અમારી મદદ કરશે.”

ખાલીદ ખીન વલીદ ભલામણ કરતાં થોડા ઉપર સવાર થયા અને નીચેના અશઆર (ખેતો) કહેતા વાઢકાપના મેદાનમાં ચાલ્યા.

અશઆર.

હુજુમે ગમરો ઉરિયાં દીઢયે તર હો ગયા મેરા,
વકુરે હુજુન સે માતમસરા ઘર હો ગયા મેરા
સલામત રખ ઇલાહી ઇમ્તિહા કી સખા મંઝીલમે;
કે હાફીઝ હુયતુહી ઇસ્લામકા, હુનિયાકી મેહફીલકા.

રોફ ખીન અમાયા બાબે શુરકી આગળ, પોતાના થોડા માણસો સાથે બહાદુરી અને નિર્ભયપણે દુશ્મનોનો મુકાબલો કરી અટકાવી રહ્યા હતા. તરવારો અને ઢાલોની અથડામણની ભયાનક અવાજ યોમેરથી

આવતી હતી. રોમનોની મદદમાં કીલ્ડો ઉપરથી તીરનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. ઉશ્કેરણી ભયાં રોમન પરાક્રમે અને કીર્તિનાં ગુણગાન કરી પ્રસાદ્યોની હીમ્મત વધારવામાં આવતી હતી. મુસલમાનો અલ્લાહો અકબરના અવાજોથી આકાશ ગગનવત્તા હતા. અરબ બહાદુરીની છાપ દુશમનો ઉપર પાડવા મથી રહ્યા હતા. ખાલીદ ખીન વલીદ પાણ હવે પોતાના વ્યવસ્થીત સવારો સાથે મેદાનમાં આવી પહોંચ્યા હતા. ખાલીદે દુશમન ઉપર હુમલો કરતાં સધળા સાંભળી શકે એવા ઉંચાં અવાજો કહેવા માંડ્યું.

“મરલામના બહાદુર વીર નરો ! નીર્ભય રહો ! પરવરદેગારે તમારો મદદગાર મોકલી આપ્યો છે. ખુદાના અને સત્યના દુશમનોનો પાયમાલ કરનારો ખાલીદ તમારી વચ્ચે આવી પહોંચ્યો છે.”

ખાલીદ (૨)નો આ જુસ્સાદાર નાદ સાંભળી મુસલમાનોના શરીરમાં નવાં રક્તનો આત્મા પ્રજ્વલત થયો, તેમનું જોમ જમણા વેગે વધવા માંડ્યું. મરણીયા થઇ રોમનો ઉપર તુટી પડ્યા. ૪૦૦ સવારો સાથે બહાદુર સૈનાપતિએ ચલાવેલી કતલે રોમનોના હાંખ ગગડાવી દીધાં. રોમનોની આશા નિરાશામાં ફેરવાઇ ગઇ. હીમત હારેલા રોમનામાં ભંગાણુ પડ્યું. નાશભાગ શરૂ થઇ, સધળી ગોડવણો ધુળ ભેગી થઇ અને અવ્યવસ્થીત હાલતમાં નાસવા માંડ્યું. પરંતુ જાણે તુમા અગળ ગવરનર તુમા શરજીલ સાથે ધમસાણુ યુધ્ધમાં ગુથાએલો હતો રોમનોએ મરણીયા થઇ હુમલો કર્યો હતો. આ દરવાજા આગળ રોમનોની સ્થીતી બળવાન હતી. અરબ મુગ્ધહીદો ઉપર આકાશી આફત સમાન તુટી પડ્યા હતા. છતાં મુસલમાનો સજ્જીરી જળવી દ્રઢતા પુરવકે બચાવ કરી રહ્યા હતા. છંછેડાયલા સિંહ પ્રમાણે મરન અનેલો તુમા કહેતો હતો—

“અરબના જંગલી અને અસહ્ય વડ્ડો ! તમારા તે સરદારને બોલાવો જોણે મારી ઉપર તીરનો ધા કર્યો હતો અને પવિત્ર સલીમ કબજે કરી હતી. યાદ રાખો કે હું શહનશાહ હરકલનો જમાઇ અને શહનશાહતનો અગ્રગણ્ય છું. દીને મસીહ અને સલીમની રક્ષા કરવાની મારી ફરજ છે. જો તમારા જીવ બહાલ હોય તો સલીમ મને સોંપો એટલે લડાઇ મોકુફ રાખી હું પાછો ફરું છું” અને તમને તમારી હાલતમાંજ મુકી દઇશ નહીં તો આજે તમે સધળાને લોહીમાં રંગદેળી પરચેક પહોંચાડીશ,”

તુમાના તુમાખી અહંકારનો જવાબ વાળતાં શરણે સલાહકારીને કહ્યું
 “મુશરીક, બેદીન અને સલીખના પુજારી ! શુદ્ધિનો શ્વાસ લે. તારો દુશ્મન
 હું છું” અને તારા માથા ઉપર આવી પહોંચ્યા છું. દુશીયાર થા, સાવચેત
 થા, મોત તારા માથા ઉપર લમી રહી છે. તમારા જેવા નાપાકોનો નાશ
 કરી દુનીયાને પાક કરનારો, સલીખોને તોડનારો, રસુલુલ્લાહનો કાતિબે વહી
 શરણ લખીને મસના, તારી સામે છે. તારા દીક્ષના સધળા અરમાન પુરા
 કરી લે અમારો બેલી ખુદાપાક છે. બારીતાલા સિવાય આ જગતનો કોઈ
 મનુષ્ય અમને નાખુદ કરવા શક્તિવાન નથી. તેજ માણુદના હાથમાં સધ-
 ળાના જીવ છે. હું તારા શબ્દનશાહને અથવા તને કરી વલુત્રીમાં ગણતો
 નથી. ખજરદાર, સાવચેત થા ! તને મરણના પાંખમાંથી ઉઘારવા સલીખને
 બાલાવ ”

શરણ પોતાના અરખી ઘોડાને એડ મારી આગળ વધ્યા. અને બીજી
 જ ક્ષણે તરવાર તાણી તુમાના માથા ઉપર ઉમેલા દેખાયા. શરણે તર-
 વારનો ધા કરવા નિચાર કર્યો પરંતુ તુમા પેતરો બદલી ધા માંથી નીકળી
 ગયો. તુમાએ શરણજની સામે આવી કહેવા માંડ્યું

“શું તમેજ મુસલમાનોના સરદાર છો. બેશક મેં તમનેજ બોલાવ્યા હતા.

તરતજ શરણ અને તુમા વચ્ચે સામસામી લડાઈ થવા માંડી.
 શરણ જો કે બહાદુર અને દીલાવર સીપાહી હતા છતાં દુશ્મન તેમનાથી
 વધારે બળવાન હતો. યુદ્ધિ અને ચતુર્તાઈ સાથે દુશ્મનના ધા સામે બચાવ
 કર્યો છતાં પણ જખમી થયા, પરંતુ એક ડગલું પાછળ ખસ્યા નહી. આ
 લડાઈમાંજ પરાદીયું થવા આવ્યું. શરણે હાથ લાંબાવી તુમા ઉપર તર-
 વાર ચલાવી પરંતુ લોખંડી ટોપી ઉપર પડતાં તરવારના બે કકડા થઈ
 ગયા, શરણને દ્વિતીયાર વગરના જોઈ તુમાએ જીવતા પકડવાનો ધર દો
 કર્યો. તુમાના ધરાદા સાથે બાલીદ બીન વલીદે મોકલેલા અબદુર હમાન
 બીન અબુબકર (ર.) અને આબાન બીન ઉસમાન (ર.) શરણની પાસે
 પહોંચી ગયા. આ કટોકટીનો વખત જોઈ બન્નેએ એક સાથે તુમા ઉપર
 હુમલો કર્યો. બાજુ હાથથી નીકળી ગયેલા જોઈ તુમા લશ્કરમાં જઈ ભરાયો.

બાબે સગીર અથવા બાબે કરાદીસ અને બાબે કલેસા આગળ પણ
 લડાઈ આવી હતી. પરંતુ યત્નીદ બીન અબુ સુરીયાન અને ઉમર બીન

આસ જે દરવાજા આગળ હતા ત્યાં ભારે ધમસાણુ મેંદ્ધ અને ખુતા મર
કીતો મેદાન ગરમ હતો. અયુ ઉપયદા ખીન જરોહ તાકીદે સાવચેત થયા
હતા અને પોતાનાં બ્રશ્કર સાથે બામે કરાદીસ આગળ જંગમાં ઉતરી કેસ
રીયાં કરતા યજીદ ખીન અયુ સુશીયાનની મદદે જઈ પહોંચ્યા હતા. રોમન
સેનાપતી મરજનન યજીદની સામે હતો. અયુ ઉપદાએ આબુબાબુથી હુમલો
કરી રોમનોને ચિત્તભ્રમ જેવા બનાવી મુક્યા હતા. અરમોનીની અસાધારણ
ચપલતા જોઈ રોમનોની ધીરજ અને હીમત ખુટી ગઈ. તેઓએ નાસવા
માંડ્યું. મુસલમાનોએ પુઠ પકડી અને કીલ્લાની નીચે પહોંચતા રોમન
સેનાપતિને ઠાર કર્યો. બાકી રહેલા રોમનોએ ઉતારણે કીલ્લામાં દાખલ
થઈ દરવાજા બંધ કર્યો. મુસલમાનોની ફતેહ થઈ. અયુ ઉપદાએ જોયું
કે સામેથી દરાર ચાલ્યા આવે છે. તેઓ ત્યાં જ થોભી ગયા. દરાર પાસે
આવતાં પુછ્યું—“દરાર ! શું હાલત છે. ખુદા તમને સદા ખુશીમાં રાખે.”

દરાર—સરદાર અત્યાર સુધી જીવતો છું અને તમારી સેવામાં હાજર
છું. મને એક જખમ લાગ્યો છે છતાં દોહસો દુશ્મનોના જીવ લીધા છે.
મારા સાથ વાળાઓએ અસંખ્ય દુશ્મનોને કાપી નાંખ્યા છે. હું તેની
ગણતરી આપવા અશક્ત છું.

અયુ ઉપદા—અલહમદો ત્રિલ્લાહ ! ખુદાને તમારાં કામો પસંદ પડે.
અયુધઆસ સંબંધી કંઈ બાબતું હોય તો કહેા.

દરાર—ખુદાનો પાડ છે કે તેમના દુશ્મનોની પેણુ દાર થઈ છે.
મુસલમાનોને ખુદાપાકે ફતેહમંદી બક્ષી છે. ખીજા મયકોની હાલત પણ
એવીજ આનંદ આપનારી છે.

દરારને સાંભળી અયુ ઉપદા ખુશ થયા, અને પોતાના સીપાહો સાથે
બામે તુમા તરફ ચાલ્યા. શરજીલ ખીન હસનાને મળ્યા તેમની બહાદુરીનાં
વખાણુ કરી ઉપકાર માન્યો. શાખાશી આવી. થોડી વાર પછી બાલીદ
વલીદ પણ ત્યાંજ આવી પહોંચ્યા. હવે પરાદીયું થયું હતું એટલે સઘળા
સાથે મલી સવારની નમાઝની બંદગી બજાવી લાગ્યા.

પ્રકરણ-૬ કું.

જાળમાં સપડાયેલું પંખી.

ખુલ ખુલકો વજ્રે ગુલ ન સઝાવાર હોસકા,
રખતે હી સામે ગુલધે કદમ સયદ હો ગઈ.

ખુનની રાત વીતી ગઈ સવાર પડી, બપોર થઈ. સંધ્યા સમય થવા આંચો અને ગયો. અંધારું થયું. ૧૦ ૧૧ અને ૧૨ વાગ્યા. શહેર માં બધે બધ શાંતિ ફેલાઈ. લડતાં અને મરતા બચી ગયેલા રોમનો પોત પોતાના મથકે સાવચેતીથી પડ્યા છે. તેમની સંખ્યા હજારોથી ઘટીને હવે માત્ર સેંકડો ઉપર રહી ગઈ છે. કીલ્લા ઉપર પહોરો ભરનારા રોન મારી રહ્યા છે. દરવાજા સાવચેતી સાથે બંધ કરવામાં આવ્યા છે. દુશ્મન શહેરમાં દાખલ થવાની કશી ખટક નથી. શહેરની બહાર મુસલમાન ચોકી બાંને સંપૂર્ણ સાવધાન છે. શરજીલ ખીન હસના, પોતાના ચુનંદ સીપાહો સાથે બાંને સરકીથી આગળ વધી બાંને તુમા, બાંને સલામત, બાંને કરાદીસ, અને બાંને જાળીયાની તપાસ કરતાં અને અરબોની સ્થિતિ જોતાં બાંને કતીયાન સેધી જઈ પહોંચ્યા છે. દરવાજો સામેજ હતો અચાનક દરવાજો ઉઘડવાનો અવાજ સંભળાયો. શરજીલ અચકાયા અને સાવચેત થઈ ત્યાંજ ઉભા થઈ ગયા. તેઓ વાટ જોવા લાગ્યા કે પરદેયે ગેજથી શું જાહેરમાં આવે છે. પહેલીજ ઘડીએ દરવાજાનું કમાડ ઉઘડ્યું અને એક જવાન માણસ બહાર નીકળતો દેખાયો. મુસલમાનેએ તેને અટકાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો નહી. તે તદન પાસે આવી પહોંચતાં તરતજ પકડી લીધો અને એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યો તો તરત ચમદાર પહોંચાડવામાં આવશે. ભાગ્યેજ એ ત્રણ મીનીટ વીત્યા હશે કે દરવાજો પાછો ઉઘાડ્યો અને એ સવાર બહાર આવતા જણાયા. પરંતુ એ ત્રણ ડગલાં આગળ ચાલી અટકી ગયા. અને કોઈની સુચનાની વાટ જોતા દેખાયા. તે સવારોમાં એકે રોમન ભાંષામાં કંઈ કહ્યું. તરત દરવાજો બંધ થયો અને એ માણસો પાછા ચાલ્યા ગયા.

કેદ પકડેલા સવારને શરજીલ ખીન હસનાએ પુછ્યું—“આ એ સવારો કોણ છે. તેમને અહીંયાં આવવા બોલાવ. અને કંઈ વાત કરવા કહે.”

કેદ પકડાયેલા રોમને કહ્યું “પક્ષી જાળમાં ફસાઇ ગયું છે. તમે સાવચેત રહો.” ઉભેલા જન્ને સવારો કેદીની વાત સાંભળી કીલ્લામાં ચાલ્યા ગયા. દરવાજાના લોખંડી કમાડ બંધ કરવામાં આવ્યાં. અરબો સમજી ગયા કે કેદીએ તે જન્નેને ખજર આપી પાછા જવા કહ્યું. અરબો રોષે ભરાયા પરંતુ શરજીલ ખીન હસનાએ તેને મોતથી ઉગાર્યા શરજીલે અરબ સીપાહોને હુકમ કર્યો કે કેદીને સરદારની સામે હાજર કરો. તેમને જે મુતાસબ જણાશે તેવો હુકમ કરશે.

ચાર સવારના પહેરામાં કેદીને ખાલીદ ખીન વલીદ પાસે મોકલવામાં આવ્યો અને શરજીલ વધુ સાવચેતી સાથે આગળ વધ્યા.

ખાલીદ ખીન વલીદે કેદ પકડાઇ આવેલા રોમનને કહ્યું તમે કોણ છો?

કેદી—હું એક રોમન અને ખતારિકોના શાહી કુટુંબનો નબીરો છું.”

ખાલીદ—તમારું નામ ? દમીરકના વતની છો ?

કેદી—મારું નામ યુનુસ છે અને જેશસલેમનો વતની છું.”

ખાલીદ—દમીરકમાં ક્યારથી આવ્યા. અત્યારે કવખતે નીકળવાનું કારણ તું છે. તમારા સોબતી કોણ હતા અને કેમ પાછા ગયા.

કેદી—અરબ સરદાર ! સાંભળો ! મુસલમાનોએ ચઢાઇ કરી તેના એક બે દીવસ અગાઉ દમીરકના એક આગેદાર કુટુંબમાં મારાં લગ્ન થયાં હતાં. આ સ્ત્રી ઉપર મને ભારે પ્રેમ હતો. અને તેણીનું અથાગ હેતુ મારામાં હતું. મારા સસરાનું નામ ઇદરીસ છે. ચાર દીવસ ઉપર તેઓ જખમી થયા હતા અને અત્યારે પણ ખીજાણેજ પડ્યા છે. તેમના હાથમાંથી પવિત્ર સક્લીબ ગુમાઇ ગઇ છે. મેં સ્ત્રી સાથે વતન જવાની પરવાનગી માગી પણ તેણે સ્વીકાર કર્યો નહી, અમે જન્નેએ સગાંબહાલાને ખજર કર્યા વગર શહેર છોડી મુસલમાનોની નજર ચુકાવી નાસી છુટવાનો દરાવ કર્યો. આજે સાંજરે અમે મલ્યા રાત્રે ચાલવાની તકયારી થઇ ત્યાં એક ત્રાંજે માણસ પણ અમારી સાથે આવવા તકયાર થયાં. અમે ત્રણે દરવાજા પાસે આવ્યા. દરવાજે ઉઘડાવ્યો. હું પ્રથમ બહાર આવ્યો. મારો વિચાર અરબ પહેરોગીરોની ગેરહાજરીમાં છડકા જવાનો માર્ગ શોધવાનો હતો. પરંતુ દેવથેએ તમારા માણસોએ મને પકડી લીધો. મારા સોબતીએ

બહાર આવ્યા તેમને “પંખેડે જળમાં ફસાઇ ગયું” ની સંજ્ઞાથી મેં સાવચેત કર્યાં. તે લોકો કીલ્લામાં પાછા ગયા અને મને તમારી બજાર લાવવામાં આવ્યો.

ખાલીદ—હવે તમારા પોતાના સંબંધમાં શું વિચાર છે ?

યુનુસ—તમારા કહેવાનો હેતુ સમજાય તેમ નથી. જરા સપટ કરીને કહો તો જવાબ આપું.

ખાલીદ—મરવું પસંદ કરો છો કે મુસલમાન થવું.

યુનુસ—કેદી સદા પરવશ હોય છે. જીવન મરણ માટે હુકમ આપવો તેની શક્તિથી બહારનું કામ છે. વળી જે કેદી બળવાન શત્રૂના હાથમાં હોય તેના મરણ જીવનનો સંધ્યો મદાર હુસમનની જીભ ઉપર હોય છે. તેનીજ દયા અને કૃપાને આધીન હોય છે. મેં સાંભળ્યું છે કે કોઇની વ્યાજખી ઇચ્છાએને ઠોકર મારે એવા અરથો નિર્દય અને અત્યાચારી નથી. હું જાણું છું કે અરથ અત્યારે નવા સંસ્કારો અદાલત કરે છે. જો આ સંસ્કૃતિ કહેતી ખરી હોય કે કોઇ પરવશ અને નીરાધાર ખીન મુસ્લિમને ભય અને ત્રાસ દઇ મુસલમાન કરવામાં આવતો હોય તો—

‘સરે તસલીમ ખમ હય જો મિઝાજે યારમેં આયે’”

જીવ જવાની બ્લીકના સત્યએ હું કયુલ કશું છું કે મને મુસલમાન બનાવો. પરંતુ આવા નમાલા મુસલમાનો અરથને કંઈ પણ લાભ કર્તા પુરવાર થવાના નથી. કારણ કે ખરી શ્રદ્ધા તેજ કહેવાય છે અને તેજ ઇમાન પુષ્ટ ગણાય છે. જે કશી પણ લાલચ સ્વાર્થ, બળજોરી, બ્લીક કે નિરાશા વગર સ્વીકારવામાં આવ્યું હોય અને સન્નગડ પુરાવાએ પુર્વ મુસલમાન થનારાના મગજમાં જગ્યા લીધી હોય.”

ખાલીદ—અલગત મુસલમાનો સુસંસ્કારી અને સદગુણી પ્રજાના પ્રતિનિધિ છે અમારો ધર્મ બળજોરી અને સખતાઇ કરી કોઇ ખીન મુસ્લિમને મુસલમાન બનાવવાની મનાઇ કરે છે. જો તારી ઇચ્છા ઇસ્લામના શિક્ષણની દલીલોને પુરાવા બળજોરી હોય તો દરેક મુસલમાન તારી ઇચ્છા પુરી કરી શકે છે. તેને ગરદન મારવાના આવેલા હુકમ સાથે

મુસલમાન થયા કે નહીં થવાનો સંબંધ નથી, પરંતુ લડાઈના કાનુન આધારે કેદ પકડાયલા દુશ્મન તરફથી રક્ષણ માંગવાની ઇચ્છા જતાવવામાં ન આવે તો તેને ગરદન મારવાનો હુકમ છે. વળી આખા શહેરને જ્યારે ઘેરો નાંખવામાં આવ્યો છે ત્યારે તમે જસુસ નથી એમ ખાત્રી થવાનાં કશાં સાધનો નથી. અમારી સ્થિતિ તપાસ્યા પછી, કીલ્લામાં પાછા ગયા પછી અહીંની વાત કીલ્લાના સરદારને જણાવવામાં ન આવે એવી પણ કશી ખાત્રી નથી. પરંતુ હવે કેદ થયા પછી કદાચ સુલેહની ઇચ્છા હોય તો પણ તમે છુટી શકતા નથી. મુસલમાન થવાનું કહેવામાં આવે છે તે પણ મનુષ્ય જાતિના પ્રાણુની રક્ષા કરવાનો અમારો સંસ્કાર છે. દુશ્મનેને મોતના મ્હેમાંથી ઉગારવા માટે કહેવામાં આવે છે કારણકે આ શરતને આધીન નહીં થનારો કોઈ પણ દુશ્મન જીવતદાન મેળવી શકતો નથી. તે મુસલમાન થતાં સવળા મુસલમાનો જેવી છુટ ભોગવવાનો તેનો હક્ક થાય છે. ત્યારે સવળા મુસલમાન તેના ભાઈ અને તે મુસલમાનોનો ભાઈ થાય છે. મુસલમાનો તરફથી કશા પ્રપંચ કે કાચાદાવાની અમને ખબર રહેતી નથી. કારણકે અમારી નિતિ સ્પષ્ટ અને રોશન છે. તેવી નિતિ કોઈ ધર્મમાં મળતી નથી, જલ્દે અશક્ય છે. ગમે તેવો દુષ્ટ મનુષ્ય મુસલમાન થયા પછી, ઇસ્લામ સાથે દુઓ રમવાનો ઇરાદો કરે અને તે દુઓ પણ કરે તો ખુદાતઆલા તેના કરતુકોની સજા આપે છે. અમે જેયું છે કે મુશરિકોએ ઇસ્લામનું નહીં પણ પોતાનું જ અનિષ્ટ કર્યું છે. તમારી અંતરની શંકાઓ દુર કરી કંઈ ખાત્રી મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો સવાલ પુછવો જેમ્મએ અને તે ખુશીથી પૂછી શકો છો. હું જવાબ દઈ તમારી ખાત્રી કરી આપીશ. પરંતુ યાદ રાખવું જેમ્મએ કે શાસ્ત્રાર્થ કરનારો દરેક ધર્મમાં ધણા હોય છે અને તેમની સ્થિતિ સત્યાસત્યને પારખવાની જાગ્યેજ હોય છે. તેમનો હેતુ વકતૃત્વ શક્તિનું પ્રદર્શન કરવાનો હોય છે. વાક્યાતુરી જતાવી પોતાના અનુયાયીઓને વધારે ગુમરાહીમાં નાંખે છે. પ્રજાને સત્ય તરફ જતી અટકાવી પોતાની શ્રેષ્ઠતાનો સિક્કો જમાવે છે. કોઈપણ સાયન્સના અભ્યાસીએ પોતાની દલીલોના અહંકારમાં પોતાની નબળાઈ કમુત્રી નથી. પરંતુ એક સાચા સંશોધક ઉપર કશા પણ આડંબર વગર સાદા અને સરળ શીક્ષણની અસર થાય છે અને તરતજ તે સત્યને કબુલ કરે છે. જે સાયન્સ અને વકતૃત્વ શક્તિના આધારે હાર-

જીતની બાજુ લગાવવાની ધન્યજ્ઞ હોય તો તમારી જીવન તમને દેખાવાની નથી. અને તમે ખુદની વિજ્ઞાનીઓને નાખુદ કરવા એક પછી એક કરી સીમા વગરની દલીલો લાવતા રહેશો અને સત્યાસત્યને છુટાં પાડવા અશક્ત પુરવાર થશો.

યુનુસ—તમારે ખાત્રી રાખવી જોઈએ કે શાસ્ત્રાર્થ કે ધર્મની વાતોમાં જાણ કરનારા માણસોમાં તો નથી. અમારામાંનો દરેક માણસ ધર્મની વાતો નથી જાણતો. આ કામ ચોક્કસ પાદરીઓનેજ માત્ર સોંપવામાં આવ્યું છે. તેમની ઉપર પોપની સત્તા ચાલે છે. જતાં એક ઇસાઇ તરીકે મારા ધર્મે મને શીખવ્યું છે કે ધર્મ બદલવાને આટલો તો ઝડપ માહિતગાર છું કે ઇસાઇ ધર્મથી વેગળે થવા માટે માત્ર જીવનના ધારની પુરતી નથી. પરંતુ જો સત્યતાનું અજવાળું નહીં આવે તો હું રાહી ખુશીથી ઇસ્લામ સ્વિકાર કરી સકું છું.

ખાલિદ—ત્યારે, તમને ઇસ્લામ સંબંધી શું બહેમો છે ?

યુનુસ—મને બતાવવામાં આવ્યું જોઈએ કે તમારા નખીના નુખ-વતના દેખવાની શું દલીલ છે ? જ્યારે કે ઇસરાઇલમાં હજારો વર્ષથી નખુવતનો સંબંધ ચાલતો આવે છે અને અમારા આલિમોની માન્યતા છે કે તે છેલ્લા હતા, જેનો વચ્ચે કિતાબે મુકદ્દસમાં ખુદાવંદે કર્યો છે. અને હજરત મૂસાથી લઈને હજરત ઇસા સુધી બધાઓની શહાદત આપતા ચાલ્યા આવ્યા છે કે, તે પણ બની ઇસરાઇલના વંશમાંથી થશે.

ખાલિદ—તમને એ તો ખબર હશે કે યઅકૂબ (અ.) ના પ્લાતા દીકરા ઇસહાકની અવલાદ છે અને અમે અરબો. મુસાહીમ (અ.) ના મ્હોટા ફર્જન્દ ઇસમાઇલની અવલાદ છીએ. ખુદાવંદે મૂસા (અ.) ને નીચે મુજબ કહ્યું હતું: જેમકે કિતાબે મુકદ્દસમાં છે કે:—

“ખુદાવંદે (તે) મ્હારો ખુદા ત્હારા માટે ત્હારામાંથીજ ત્હારા લાઇઓમાંથી ત્હારીજ પેઠે એક નખી પયદા કરશે. તમે તેની તરફ કાન ધરો, તે બધાની માફક, જે તે ત્હારા ખુદાવંદથી જવાબમાં એકલા થવાના દહાડે માંગ્યો હતો, અને કહ્યું હતું કે એમ ન થાય કે ખીજી વખત ઝખ-રદરત આવાજ સાંભળું અને ઝખરદરત આગ જોડે કે જેથી હું મરી ન જાઉં.”

પ્રુદાવંદે મને કહ્યું કે હું તેમના વારતે તેમનાજ ભાષાઓમાંથી ત્હારા જેવો એક નખી પયદા કરીશ અને મારો કલામ તેના મ્હેંમાં મૂકીશ અને જે કાંઈ હું તેને ફરમાવીશ તે બધું તે તેમને કહેશે મ્હારા નામથી બધાને તે સાંભળાવશે જે નહીં સાંભળે તેના દિસાગ હું તેનાથી લઇશ.” (કિતાબ ઇસ્તરના. પ્રકરણ ૧૮ મું.)

હવે તમે વિચાર કરોકે બની ઇસરાઇલના ભાષા બની ઇસ્માઇલ છે કે નહીં? જ્યારે બની ઇસરાઇલે બેગા થવાના દિવસે પ્રુદાનો આવાજ બીજી વાર સાંભળવાથી અને બચંકર આગ સળગવાના ખવફથી અને મરણ પામવાના ભયથી ત્યાં જવાનો ઇન્કાર કર્યો ત્યારે એ કેમ બની સકે કે ઉલ્લા નખી જેના વતી પ્રુદાનો આવાજ દુન્યા બીજી વાર સાંભળનાર હતી અને તે જગી આગ જે આજે અમારા હાથેથી પ્રુદાના ઉપકારો નહીં માનનારા લોકો પૈકી લગાડવામાં આવે છે અને તેનાજ લડકામાં આજે દમિશક સંડોવાઇ ગયું છે; કેમકે પ્રુદાવંદે તો મૂસા (અ.) ની મઅરિફત તમને ચેતવણી આપતાં એમ ફરમાવ્યું હતું. “જે તમે ઇસરાઇલે પ્રુદાની આવાજ સાંભળવાથી ગભરાઓ છો, પણ જે ઉપર પયગમ્બરી ખતમ થનાર છે તે તમારા ભાષા બની ઇસ્માઇલમાંથી પયદા કરવામાં આવશે.” આ વચ્ચે હઝરત મુહંમદ (સ. અ. વ.) પર પૂરો થઇ ગયો. જેની ખુશ ખબરી તમારા પયગમ્બર હઝરત મૂસા (અ.) એ આપી હતી. તે પયગમ્બર અરબમાં પયદા થઈ ચુક્યા છે.

યુનુસ—એવું સાંભળવામાં આવ્યું છે કે તમારા નખી હઝરત ઇસાના માટે ધણુજ હલકા શબ્દો કહેતા હતા. શું એ ખરું છે ?

ખાન્નિદ—હડહડતું બુકું અને ખોટો આરોપ છે. યહૂદીઓએ હઝરત મૂસાની એ ઇઝઝતી કરી. પ્રુદા ન કરે એવી બીજી કોઇ કવમ પયગમ્બરને સહીય ઉપર ચઢવી નાહક ખુનો; ભાર પોતાની ગરદન પર લે. યહૂદીઓ પછી ઇસાઇઓ પોતેજ હઝરત મૂસાની એ ઇઝઝતી કરે છે. જે વાત હઝરત મૂસાએ પોતાના મ્હેંથી કહી નથી તે તેમના મ્હેંમાંથી નીકળવાનું બોલતાન મૂકે છે. હઝરત મૂસાને પ્રુદાનો ખોટો કહેવો તે હઝરત મૂસા ઉપર આરોપ નથી જલ્દે, પ્રુદાની એકત્રતા ઉપર હમલો કરવા બરાબર છે. આવા અકીદા ધરાવનારાઓને અમારા નખીએ મુશરિક કહીને

બોલાવ્યા છે, અને ખુદાવંદે પોતે પોતાના કલામમાં ફરમાવ્યું છે કે “તેવા લોકો મુશરિક છે.”

અમારા નખીનું શિક્ષણ એવું છે કે સર્વ નખીઓ અને રસલો બરહક છે. ખુદા તરફથી ગુમરાહોને હિદાયત કરવા અને ખુદાને રસ્તે દોરવા માટે પયદા થયા હતા અને તે અધા મનુષ્યોજ હતા. તેઓ પૈકી કોઇમાં ઇશ્વર અને પાલનદાર હોવાના ગુણો નહોતા. સર્વ મુસલમાને સન્ન્યામ અને નુખુન્નત ઉપર ઇમાન લાવનારા હોય છે. અમારા નખીએ હઝરત ઇસા સંબંધી એમ ઉચ્ચાર્યું હતું કે “હઝરત ઇસા મહારા ભાષ છે.” હવે મને કહો કે ઇસા (અ.) નું અપમાન શું થયું? આવી પાયા વગરની જુડી વાતો અને મુદ્દા વગરના આરોપો તમારા પાદરીઓ અમારા નખી ઉપર મૂકી તમોને ગુમરાહ કરી રહ્યા છે.

યુનુસ—શું મુસલમાનોમાં ઉંચ અને નીચનો ભેદ છે?

ખાલિદ—નહી, કદી નહીં. જે કોઇ કલમએ તવહીદ પડી લે છે તે મુસલમાન થઇ જાય છે અને તે દરેક મુસલમાનનો ભાષ જની જાય છે.

યુનુસ—શું નવ મુસ્લિમ, ભલે તે કોઈ પણ જાતનો હોય તે સર્વ મુસલમાનો સાથે એકજ ખુદાની બંદગી કરી સકે? તેના માટે કોઈ જુદી મસ્જિદ બનાવવામાં તો નથી આવતી?

ખાલિદ—કદી નહીં. તમો હમણાજ મુસલમાન થાઓ તો અમારા ખલા સાથે ખમો મેળવી દરેક ઇઆદત કે બંદગી ગુજારી સકો છો. મુસલમાનોમાં તે લોકો વધારે માનની નજરે જોવામાં આવે છે જેઓ ખુદાના હુકમોના આધીન રહે છે. અમારે ત્યાં દીનદારી કે ધાર્મિક ક્રિયા કરવા માટે કોઇ ખાસ જમાઅત નથી કેમકે, એવી જમાઅતો છેલ્લે આપ મુખ્યત્વાર જની જઈ કવમને ગુમરાહ કરે છે. ઇસ્લામમાં દરેક માણસને એ વાતની છુટ છે કે પોતાના વડા-ગુરૂને શરીઅત વિરુદ્ધ કામ કરતો જુદે તો તરત તેને રોકી સકે છે. તખ્ત ઉપર બેઠેલા ખલીફાનો દરજ્જો એક સામાન્ય મુસલમાન કરતાં કાંઈ મોટો નથી. અમારે ખલીફા તેજ થઇ સકે છે કે જે કવમની સેા કરતાં ઉત્તમ સેવા બજાવી સકે અહિંયાં દવલતની સત્તા નથી માત્ર અમલની હુકુમત છે

યુનુસ—આ હું શું સાંભળી રહ્યો છું. તમારી વાતોથી હું અજા-

યમ થઉં ગયો છું. મહેં મારી ઝિન્દગીમાં કદી એવી વાતો સાંભળી નથી. અમારે ત્યાં તો દરેક પંથ, ક્વમ અને દરેક કુળ જાતના જુદા જુદા દેવળો છે. વળી તેમાં પણ તવંગરો મોટે ધખાદતખાના જુદા તવંગરના ધખાદતખાનામાં ગરીબો જન્મ સકતા નથી. મુસલમાનોએ આ ભેદને બ્રાહ્મણે મૂકી શ્રીમંત અને ગરીબ, ઉંચ અને નીચ બધા એકજ સ્થળે ઉભા રહી સકે છે. ખરેખર, આ એક હિમ્મતવાળું અને તઅરીફ લાયક કામ છે જેનો દાખલો દુન્યામાં મલી સકતો નથી. વળી, તઅજ્જુબીની વાત છે કે એક ધર્મગુરુ ઉપર એક અદનો મુસલમાન પણ તુકતેચીની કરી સકે? હું આવા નિતિમાન ધર્મને સ્વકાર્યો વગર રહી સકતો નથી. મહેને કલમએ તવહીદ પઢાવી મુસલમાન બતાવો.

ખાલિદ—કહેા, અશહુદો અને લા ઈલાહા ઈલ્લિહલાહો વ અશહુદો અત્રા મુહમ્મદન અખદુહુ વ રસુલુહુ. (હું ગવાહી આપું છું કે અલ્લાહ એક છે તેનો કોઇ શરીક નથી, તે પાકઝાત છે. મુહમ્મદ (સ. અ. વ.) તેના ખંદા અને રસૂલ છે.) યુનુસે કલમએ તવહીદ પઢી મુસલમાન થયા પછી હાથમાં તલવાર લઇ જિહાદ કરવાની મરજી ઝાહિર કરી. ખાલિદ બિન વહીદે ખુશીના આવેશમાં તેને પોતાની જાતી સાથે દાખી તેને કહયું કે દમિશકે ફત્હ થાય તો ત્હારી મહબુબ તને અપાવવાની મ્હારી પહેલી ફર્જ સમજીશ. તને અને અમને તથા દરેક મુસલમાનને ખુદા પોતાની મહરબાનીથી સરદારાઝ કરે.

પ્રકરણ-૭ મું.

• તુમા અને કવમ વચ્ચે ઝગડો.

આજે સન ૧૩ ઢિજરીના માહે રજબની પહલી તારીખ છે. બપોરના બાર વાગ્યા છે. આકાશ તદ્દન સાફ છે. સૂર્યનો તડકો પથ્થર અને રેતાળ વાળી જગ્યાઓને તપાવી રહ્યો છે. પશુ, પંખીઓ ગરમીથી બચવાને ઝાડની તળે બેસી ગયા છે. જંગલી હરણો કુદકા મારવાનું ભૂલી જઇ દરિયા કાંઠે ઘીચ ઝાડીઓમાં વસામો લેતાં નહરે પડે છે. ખેડુતો ખેતીનું કામકાજ બંધ કરી આરામ કરવા બેઠા છે. ઉંટવાળાઓ રેતાળ મયદાનોમાં ગરમીને લીધે ધણું હથરાન થઇ ગયા છે. દમિશ્કના ગામગ્યો લગઈના અસરથી ઉજડ જેવા દેખાય છે.

દમિશ્કની બાહર ઇસ્લામી લશ્કર શાનો શવકતથી પડાવ નાંખી પડયું છે જે તરફ નહર કરવાથી તેનો રોજદાજ જલ્દા આવે છે ઇસ્લામી સૈન્યનો દરેક દરેક સરદાર એકજ રંગમાં રંગાયેલો દેખાય છે. એક સિપાહી જેવી જિન્દગી ગુઝારે છે તેવીજ જિન્દગીમાં સરદાર પણ જોવામાં આવે છે. કોઇને કોઇની ધારતી નથી. સરદારમાં સરદારીની મગરૂરી નથી તેમજ એક તાબેદાર સિપાઇને તે તુચ્છકારી સકતા નથી. બધા હળીમળીને જ જિન્દગી ગુઝારે છે અને સાથે મળીનેજ દુશ્મનો સાથે લડે છે, એક સાથે બંદગી કરે છે. તેઓનો ખાવાપીવાનો અને પહેરવાનો સામાન ઘણો સાદો છે. તેમના લગાઇના હથયારો અતિશય સ્વચ્છ અને સફાઇ સાથે સજ્જેલા દેખાય છે. આ વખત દુન્યા પરસ્તો માટે આરામ લેવાનો છે પરંતુ મુસલમાનો આવી ગઝનનાક ધુપમાં પણ પોતાના હથયારો સાફ કરી રહ્યા છે. લશ્કરના તમામ માણસો હસમુખા અને ખુશમિઝાજ છે. તેઓના ચહેરા ઉપર લગાઇની પરેશાની મુદ્દલ દેખાતી નથી. ઝખ્મી સિપાહીઓ વધારે ઝખ્મ ખાવા માટે આતુરતા દેખાડી પોતાના સાથીઓ જે શહીદ થઈ ગયા છે તેઓની પાસે જલ્દી પહોંચવાની ઉમ્મીદમાં તલપી રહ્યા છે. ઇસ્લામી લશ્કરમાં આવો રંગ જામેલો છે ત્યારે બીજા બાજુ દમિશ્કમાં બચી ગએલા રૂમી લોકો ક્ષેમકુશળતા ઉપર આનંદ મનાવે છે અને કેટલાકો મરનારા ઉપર વિલાપ કરી રહ્યા છે.

દમિશ્કના રહેવાસીઓ શહેરના ગવર્નર તુમાની મુખાંધ ઉપર દાંત ચાવી રહ્યા છે અને કહી રહ્યા છે કે આ કમનસીબની મુખાંધના લીધે કવમ ઉપર આક્રમણ આવી.

તુમાના મહલમાં આ વખતે લશ્કરી અમલદારો અને શહેરના અગ્રી રાતુ એક મોટું ટાળું ભેગું મળેલું છે. તુમા પોતાની દાર અને એમજા-જાતીથી મનમાં જશરમાં રહ્યો છે પણ, બહારથી દમિશ્કના રહેવાસીઓ ને આ લડાઈ સંબંધી ગુન્હેગાર ઠરાવ્યા છે તેણે હાજિર રહેલાઓ સામે મુસલમાનો સાથે લડવાનો પોતાનો મનસૂમો દેખાડ્યો.

તુમા—ગૃહસ્થો પરમ રાત્રીની દારતુ કારણ માત્ર કવમની નામરદી અથવા સત્તાએ મુકદ્દસની નારાઝીજ થઈ સકે છે કે જેના ઉપર નજર નાંખી સકાતી નથી. જે કવમના બહાદુરો થોડી વાર વધારે હિમ્મત અને મજબુતીથી કામ લેતા તો મેં મુસલમાનોના સરદારોને કબલ કરીજ લીધા હોત. પરંતુ, અફસોસ! એમ કરવામાં આવ્યું નથી. જે વચ્ચે તમે મારાથી ક્યોં હતો તેનો અણીના વખત ઉપર તમારી નીચ હિમ્મતે ભંગ કર્યો.

શહેરના અમીરો—(ગુસ્સે થઈને) “બસ, બસ, હવે અમે પોતાનું વધારે અપમાન કરાવવા ચાહતા નથી! દરેક વખતે પોતાની કમ ઝોરીનો આરોપ કવમના માથે લગાડવામાં આવે છે. તમારી વાતથી અમે તમારો મતલબ જરાજર સમજી ગયા છીએ. કેટલી બધી ગયર હંસારી છે કે સર્વેત્તમ મનુષ્યો તો ધુળ અને લોહીમાં ગારત થઈ ગયા તેમ છતાં કવમનેજ નાનરદ લેખવામાં આવે છે. શું આ ખોડ અને મહેલોનો હેતુ એ નથી કે જે લોકો જીવતા છે તેઓ પણ તમારા જેવા અભિમાની મનુષ્યો ના રક્ષણ માટે જીવ ખોધ બેસે! હવે એ થઈ સકવાનું નથી. વારંવાર કવમ જરબાદીમાં નથી નાંખી સકાતી. તમે યાદ કરો કે અમેએ તમેને મુસલમાનોથી સલાહ તરી લેવાની કેટલીએ વાર શિખામણ આપી પણ દરેક વખતે તમેએ અમારું કહ્યું માન્યું નહીં. આ માટે જે કંઈ સદમે તમારી ઝાત પર ગુજ્યો અને જે મુસીબતો શહેરવાસીઓને ભોગવવી પડી એ બધાના જીવમદાર અને જવાબદાર ફક્ત તમેજ છો. કવમે તો દરેક રીતે પોતાની ફરજો બજાવી દેખાડી આપ્યું છે. શું તમે હમણા લગી આવા ગર્વ અને અભિમાનના બચાંકર સ્વપનામાં ગુંચાયા છો કે જેની તઅખીર ફક્ત આ નિકળી કે અમારા શ્રેષ્ઠ લડવૈયાઓ હમેશને માટે અ-

મારાથી જુદા પડી ગયા અને કવમના હઝારો કુટુંબો અને લાખો ઘરોને ત્રિલાપ કરતા મૂડી ગયા છે. હવે અમે ચોકખા શબ્દોમાં ડર અને ભય વિના કહેવાના હકદાર છીએ કે હવે કવમ લોહીનું એક ટીપું પણ આ નાહકની લડાઇ માટે ભવિષ્યમાં રેડવા તૈયાર નથી. જે તમે તમારી સલામતી ઇચ્છતા હોવ તો એજ ઉત્તમ છે કે મુસલમાનોથી સલાહ કરી લો અને જે તમને સલાહ કરવાથી ઇન્કાર હોય તો અમે પોતે અમારા માટે સલાહ કરી લઇશું. તમે ખુદ મુખ્તિયાર છો જેમણે તો લડો અથવા સલાહ કરો.”

તુમા—(કવમના મજબુત ઇરાદાથી ડરીને) તમેએ જે કાંઇ કહ્યું તે મૂજબ વર્તવા હું તૈયાર છું. પરંતુ, એવી શરતથી કે મને થોડા દહાડાની મુદત મળવી જેમણે જેથી હું આ બનાવ વિષેના સમાચાર બાદશાહની હુકુમમાં પહોંચાડી જેખમદારીથી મુક્ત થઇ જાઉં. જે બાદશાહ અમારી મદદ કરશે તો અમે બરાબર લડતા રહીશું નહીં તો જેમ તમે કહેશો તે મૂજબ હું ચાલીશ.

શહેરના અમીરો—અમે ફરી તમારા વિચારને મત આપીએ છીએ. જે બાદશાહ બીજી લશ્કર મદદ માટે મોકલે તો તમેજ લડજો શહેરવાળા તમારી મદદ નહીં કરશે. કારણ કે હવે અમારામાં ઝરાએ બળ રહ્યું નથી. અમારી પાસે માણસો, પૃષ્ઠા કે ખાવાપીવા માટે પુરતું અનાજ પણ નથી.

તુમા—(બલસામાં હાજિર રહેલાઓ. ભણી નાસીપાસની નજરે જોતાં) વાહ, તમારી જેવી ઇચ્છા. હું ખાત્રી પૂર્વક કહું છું કે ભવિષ્યમાં તમને કોઈ પણ જાતની તકલીફ આપીશ નહીં. પરંતુ અફસોસ તો મને એતોજ થાય છે કે તમારા દીલોમાંથી જે ધાર્મિક લાગણી દૂર ન થવી જેઈએ તે થઇ ગઈ છે.

બલસામાં હાજિર રહેલાઓ—સાહબ, દરેક દુઃખ મજા પ્રમાણે સહી સકાય છે. અમારો ધાર્મિક જુસ્સો કદી ટાલો પડ્યો નથી. પરંતુ રાજ્યની અભિમાની પોલીસી અને અયોગ્ય લુટપોટના લીધેજ આ દિવસ આપ્યો છે કે આજે કવમનો કોઈ માણસ તમારી મદદ કરવા તૈયાર નથી. જે તેમને ધાર્મિક ગયરત આપવામાં આવે તો તેનું કાંઈપણ અસર થતું નથી. બલકે, તેઓ સાફ કહે છે કે ધર્મના એકા હેઠળ માત્ર થોડા સત્તાધીશોની

સલામતી માટે અમારી જરૂરનો ઉપર હમેસાં કાપ મુકવામાં આવે છે. જો હમણાં પણ તેઓ મલવા પામશે તો અમારા માટે તેજ માઠા દહાડા આવી ઉભા રહેશે.

તુમા-જો કવમમાં આવી બદલુમાની પ્રસરી નહિ હોત તો અરબ જેવી નબળી કવમની શું મળવલ હતી કે આપણને આમ મુશીબતમાં સપડાવી શકતે? કદી નહિ? જલસામાં હાજિર રહેલાઓ-(ચાલતા ચાલતા) પરંતુ કવમની બદલુમાની માત્ર કવમના હૃદયો પિગલાવી શકતી નથી. તેનો જવાબ તો માત્ર સતાધીશોની ચાલચલણમાંથીજ મળશે.

તુમા-તેનો સ્પષ્ટ અર્થ તો એજ થાય છે કે તમે લોકો રાજ્ય અને ધર્મ સાથે બંડ કરી રહ્યા છો ?

જલસામાં હાજિર રહેલાઓમાંથી છેલ્લો માણસ (જે રૂખસત થવામાં બાકી રહી ગયેલ છે) બેશક સન્તાથી તિરસ્કાર છે પરંતુ ધર્મ તો અમારામાંના દરેકને પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્રિય છે તેમાં કાંઈ કમી નથી

આમ કહી તે પણ તુમાની નજરથી દુર થઇ ગયો. હવે માત્ર તુમા અને તેનો ખાસ સલાહકાર એકલા રહી ગય છે જાને જાણીની સંમતિથી બાદશાહને નીચે મુજબ એક કાગલ લખી કાસીદ (પયગામ પહોચડનાર) સાથે રવાના કર્યો.

હરકલ ઉપર પત્ર.

માનવંતા સાહેબ,

રાજ્યના ચાકરોને અરબોએ કબલ કરી લીધા છે, અને અમારા ઉત્તમ લડવઘયાઓ રણસંગ્રામમાં માર્યા ગયા છે. અત્રે અમે બાકી રહેલા જુજ માણસો દમિસ્કની ચાર ભીંતોમાં કબલીઓની પેઠે ઝિન્દગી પસાર કરી રહ્યા છીએ. સ્વતંત્રતાના બધા રસ્તાઓ બંધ છે. શહેરવાળાઓ પણ અમારી મદદ કરવા બદલ બંડ કરવાની તૈયારીમાં છે. દુશ્મનના તીરથી મારી આંખ ઝખ્મી થઈ ગઈ છે. મુસલમાનોએ અમારી સલીએઅઅઝમ છીનવી લીધી છે અને તેનું

ધણું અપમાન કરવામાં આવ્યું છે. શામવાસીઓ પણ અમારું
અપમાન કરી રહ્યા છે અને એકમત થતને મોટા માણસોએ
મારા ઘરમાં ભેગા થઇ મને સલાહ આપવા દ્યાણુ કયું પણ મેં
તેજને આ સરતે રોકી રાખ્યા કે બાદશાહની મદદની વાટ જુઓ.
જો મદદ આવી પહોંચશે તો લડીશું! નહિ તો શહેરના દરવાજા
ઉઘાડી મુકવામાં આવશે જસ, તમે પોતે અહીં પધારો અથવા
કોઇ મોટા લશ્કરથી અમારી મદદ કરો અથવા અમને આરા
આપો કે કલમથી સલાહ કરી લઇએ એજ.

લી. આપને તાબેદાર સેવક

તુમા. દમિશ્કનો ગર્વનર.

પ્રકરણ આઠમું.

મરયમનું જોગણ બનવું.

ગુલે નવ રસ્તા કે ગુલ્શીને જો હંસકર તોડા,
ચમન દહસે જુલજુલને તઅદલુક છોડા.

જમાદીરસાનીની આઠમી તારીખ દમિરક વાસીઓ માટે લગ્ન-
યક મુસીબતોથી ભરપુર દેખાતી હતા. ઠંડી હવાએ અણુ-ખીતેલી
કળીયોને ખીલવવામાં તો ઇસાહ્યતનું ચમત્કાર બતાવ્યું પણ લગ્ન-
ઇના હલ્લાની દિલગીરીથી ચીમગાયલા દિલોને ખિલવવાને ફતેહમંદ
ન નીવડી. સુર્યાનાં મંદ મંદ કિરણો મરયમના મંદિરના સોનેરી
ધુમટથી મળી જઇ વિચિત્ર દિલ-ફંજ દેખાવ ઉત્પન્ન કરી રહ્યાં છે.
સલીખી વાવટો હવામાં ફરફરી તેના પુખ્તરીઓને ઇશારો કરી રહ્યા
છે કે આ દવર દમામ તો થોડા દિવસોનો મહેમાન છે; દિલાલના સાચા
તળે ઘસડાઇ જવામાં મારી સ્વતંત્રતાનું વાંક લેવાને માટે છેલ્લી
હલકાઇઓ લઇ રહી છે. હજુ સુધી મંદિરનો દરવાજો અને દીવાર
તો ખુદાવિન્દ ઇસને પરમેશ્વરનો પુત્ર થવાની મદદમાં ઉભા રહ્યા
છે, પરંતુ એ લોકોને ખબર હતી કે એકતાના આવાજોથી આ ઘર
પણ લાચારીથી ગુંજી ઉઠશે! અને ઇસનો ઇબ્તરીપણનો તખ્ત ઇ-
બ્તરી હુકમથી ઊંઘો થઇ જવાના વિચારમાં ફરજી રહ્યો છે. કય
સીન અને પાદરીઓની જમાઅત પોત પોતાના લવિશ્ય માટે ફિકર
મંદ છે. ખ્રિસ્ત ધર્મની ઉન્નતિ અને અરબોની બરબાદી માટે
બહુજ કાલાવાલા આન્જીથી પ્રાર્થનાઓ કરી રહ્યા છે. મંદિરનો
એક વૃદ્ધ પાદરી જ્યારથી સલીખે અઝમ ખોદને આગ્યો છે ત્યારથી
શોક-દર્શક વસ્ત્રો ઝડલુ કરી એક ખુણામાં સંતાઇ રહ્યો છે.
તેના માનનારાઓ અને શિષ્યોનું ટોળું કોટડીની આસપાસ જામેલું
છે, પણ કોટડીનો દરવાજો જ્યારથી બંદ થયો છે ત્યારથી ઉઘડવાની
ઘડી આવી નથી. મુલાકાતીઓને તેને જોવાની આતુરતા એ આકુળ

વ્યાકુળ કરી મેલ્યા છે. જે કે ઘણી દરખાસ્તો કરવામાં આવે છે કે વૃદ્ધ પાદરી કોઠડીથી બાહર આવે. પરંતુ ખાસ મિત્રો પણ આ તરફ કાલ્પદાની દિલાવરી દેખાડી ન શક્યા કે સંતાપ રહેલા પાદરીને બાહિર આવવાની યુક્તિ શોધી કાઢે. છેવટે તલવારની લડાઇના ધ્યાન અને ફિક્કરમાં પાદરી પોતેજ કોઠડીમાંથી બાહિર આવ્યો. સંદેશ અને લોખાનનો ધુમાડો જે કોઠડીની અંદર એક ચાંદીની લોખાનદાનીમાં સળગી રહ્યો છે. તે ભેગા થએલા માણસોના માથાં ઉપર બળિદાન થઇ હવામાં મળી ગયો. વૃદ્ધ પાદરી પ્રાર્થના કરી રહ્યા પછી ઉભો થયો અને પોતાના આહવાનાઓ ઉપર દયાની નજર નાંખતો દરવાજામાંથી બાહિર આવ્યો અને તેના ઉપર ખાસ ભરોસો રાખનારાઓ ખુશીની વ્યાકુળતામાં તેના ચરણોમાં પડ્યા લાગ્યા. મુલાકાતીઓએ તેના હાથોને ચુમ્મન કર્યું. આ દેખાવ હમણા પૂરો થયો ન હતો કે હું જેવી એક નવજવાન પરંતુ દુઃખી અને ઉદાસ વ્યક્તિએ પોતાના કમળ મુખને પરદામાં મંતાડી વૃદ્ધ પાદરી તરફ આવવા માંડ્યું ઉભા રહેલા માણસો આ રૂપવંતી કુમારિકાને આવતી જોઇ અદ્યથી બે સરખી હારોમાં ગોઠવાઇ જઇ તેને જવા માટે જગ્યા કરી આપી વૃદ્ધ પાદરીએ 'ધ્યાનથી જોયું' અને તે આવનાર નવી વ્યક્તિની પ્રશંસા કરી.

વૃદ્ધ પાદરી—“અરે મરયમ આજે તૂ અહિં ક્યાંથી ! શું હમણાં સુધી તું દમિરકમાંજ છે ! જેશ્સલમ નથી ગઈ ! શું મારાથી કંઈ અગત્યનું કામ છે ?”

મરયમ—“(ચરણોમાં પડીને) પવિત્ર પિતા ! આપની લોંડી હજી અહિંયાજ છે. જેશ્સલમ જવાનું મારા નસીયમાં નહોતું. હું તમને ફક્ત એટલુંજ કહું છું કે મને તમારી મુરીદીમાં શામિલ કરી, પાકદામન મરયમના નામ ઉપર સાધુપણાનું શિક્ષણ આપો મહેં દુન્યાના મોજ-શોખથી સંપૂર્ણ રીતે તિરસ્કારની તૈયારી કરી લીધી છે.”

વૃદ્ધ પાદરી—(દયાળુ હાથ તેના માથા ઉપર મૂકીને) પુત્રી ક્ષેમકુશળ તો છે ને ? લગ્ન ક્યાં પછી જોગણ કેવી રીતે થઇ શકે છે અહિં તો કુચારી છોકરીઓ અને છોકરાઓજ દાખિલ થઇ શકે છે. થોડાજ

દિવસો ઉપર મેં મારા હાથે તારા લગ્ન કરી આપ્યા છે અને હમણા તૂ દિલગીર થઈ સંસારને નિર્લાંગથી આપવા કેમ તપર થઈ છે? શું તારા ધણીએ વચનભંગ કર્યો? જો એમનું હોય તો હમણા વડા ધર્મગુરૂની હુજૂરમાં હું તારો દબવો કરી શકું છું.

મરયમ—(ગુટણ ઉપર ઉભી રહી હાથ જોડીને) હે પિતા! યુનુસે મહારાથી દગો કર્યો નથી કે મહેને હમણા લગી સ્પર્શીં પણ નથી બલ્કે હું તો બિલકુલ કુંવારીજ છું ફક્ત લગ્નકીયા કરવાનીજ ગુન્હગાર છું. અફસોસ! મહારી કિસ્મતે મહેને લુગ્નમાં નાંખી કે પુનુમ જેવા પ્રેમ અને વફાના પુતળાને મહેં મહારા હાથેજ ગુમાવ્યો છે અને હવે તે મહેને કાઢ કાળે પણ મળવાનો નથી. મહારી કથની તમે ન સાંભળો તો સારું કારણ કે તે બહુજ હૃદયભેદક છે અને હંકમાં હું એટલુંજ કહું છું કે મારા હૃદયને નારિતક અરખોએ વીંધી નાંખ્યું છે.

વૃદ્ધપાદરી—ખરેખર! અરખો તો એવા વાતકી અને પરમેશ્વરથી નિઠર છે પરંતુ એ તો બતલાવ કે યુનુસનું શું થયું ખુદા ન કરે કે તે માર્યો ગયો હોય અથવા ક્યાંક ગુમ થઈ ગયો હોય જો તે ઇસાઈ ધર્મનો બચાવ કરવામાં શહીદ થયો હોય ત્યારે તો તૂ ઇસ્લામ હકમાં મહાદી નસીબદાર અને તારો પતિ ઇર્ષાને કાનિલ હતો આ માટે ત્યારે દરખાસ્તને હું ધણીજ ખુશીથી સ્વિકારીશ.

મરયમ—પવિત્ર બાપ, યુનુસ પવિત્ર ધર્મના બચાવમાં તો શહીદ નથી થયો પરંતુ, મહારી મુહેબ્બતનો શહીદ અવશ્ય થયો હશે, કારણ કે તે મહારાપર ખરા અંતઃકરણથી દિદા થઈ ગયો હતો જ્યારથી અમારો નિકાહ થયો હતો ત્યારથી તેની એજ ઇચ્છા હતી કે તે કાઠપણ યુક્તિથી મહેને પોતાને ઘેર લઈ જાય અને સ્વતંત્રતાથી પોતાની ઇચ્છા પુરી કરે અને અમે ખુશીથી દિવસો પુરા કરીએ. જે દિવસથી સતીએ આજ્ઞમ ખોવાઈ ગઈ અને મહારા વૃદ્ધ પિતાશ્રી કે જેઓ ધાયલ હતા તેમણે મુવાનો પોશાક ધારણ કર્યો તેજ રાત્રે યુનુસે પિતાશ્રીને મહારી સ્વાનગીની દરખાસ્ત કરી, પરંતુ તેઓએ યોગ્ય ધારીને તેને કબુલ ન કરી. યુનુસ મુહેબ્બતની ગાંડપણના નિશામાં ભરપુર હતો તે આગળ પાછળનો વિચાર કર-

વાની સલાહને પસંદ કરવાને નિષ્ફળ નિવડ્યો અને મારાથી જુદી સલાહ કરી કે તમે મારી સાથે માયાપની આસા લીધા સિવાય ચાલી નીકળો કારણ કે હું તેની મુહુર્તનું સ્વાગત કરું છું, તેની આજ્ઞાને રદ કરી સફા નહિ અને ઘણી ખુશીથી તેની સાથે જવામાટે તૈયાર થઈ ગયો. હાથ ! પ્રેમના જોષમાં રાત્રે નવવાગે હું અને મારી એક લેદુ લોડીસખીયહ યુતુસ સાથે ઘોડાઓપર સ્વાર થઈ કનીસાના દરવાજાથી નીકળી જેસલમ લાણી રવાના થયા પહેલાં યુતુસ અરખોની હાલત માલુમ કરવા માટે શહેરથી નીકળ્યો અને અમે દરવાજા આગળ ઉભા રહી ગયા. કમનસીબે યુતુસ અરખ સ્વારોના હાથમાં ફસાઈ ગયાં કે વફાદાર યુતુસે અમેને પોતાના પકડાઈ જવા વિષે એમ બોલી ખબર આપી કે “ચકલી જળમાં સપડાઈ ગયો” આ વાક્ય સાંભળતાંજ અમે એક શહેરમાં પેસી ગયા. દરવાજા હંમેશ મુજબ બંધ કરવામાં આવ્યાં ત્યાર પછી અમને યુતુસ વિષે કાંઈ ખબર નથી કે મોહુર્તનના પુતળા યુતુસ પર શું ગુજર્યું. મને તો તેની જીંદગી વિષે તદ્દન નિરાશા ઉત્પન્ન થઈ છે તેથી હું સંસારના મોજશોખને યુતુસ વિના પોતાની ઉપર હરામ સમજું છું. જેમ તે મારી મોહુર્તનપર કુરબાન થયો છે તેમ હું પણ જીંદગી પર્યંત તેના નામપર હંસાઈ ધર્મની સેવા કરીશ. અને તેમાંજ પ્રાણ ગુમાવીશ.

પાદરી-તમારી કહાણી દુઃખ ઉપજાવનારી છે. તમે જે નિશ્ચય કર્યો છે તે એક વફાદાર છોકરી માટે બહુ મુશ્કારક છે. પરંતુ હું તમને ઉપદેશ કરું છું કે પાદરી થતાં પહેલાં પોતાની સ્થિતિ ઉપર

પાદરી-મારી તો આ ફરજ છે કે હું તમારા વડીલોને એ વિષે ખબર આપું કે તમે પાદરીઓની ટોળીમાં મળવા આહો છો.

અરયમ-પિતાશ્રી હું વિનય કરું છું કે મને તે ઘરમાં ફરી જવા માટે ફરજ નહિ પડે. જ્યાંથી એક વખત મારા અપવિત્ર પગલાં કાઢી ચુકી છું.

પાદરી-ભોળી બાળા, આ વિચારથી ચિંતાતુર ના થાઓ. હું તમને દેવળમાંથી બહાર જવાની તસ્દી આપતો નથી. બહાર, એક

પત્ર લખી તમારા પિતાને અહીં બોધાવી તમારા નિશ્ચયથી ખબર-
દાર કરીશ !

વિચાર કરો. પછીજ જીંદગી પકાંત સુધી અખત્યાર કરવાના કામ
માટે ફેસલો કરજો. કેમકે બ્રહ્મચાર થવું કાંઈ નજીવી વાત નથી.
તેની બધી શરતો મુજબ વર્તવુંજ પડશે.

મરયમ—પિતાશ્રી મેં ખુબ વિચાર કર્યો છે. હવે મને કોઈ એ
વિચારથી ડગાવી શકતો નથી.

પાદરી—શું તમારા માત પિતાની રજા લીધી છે ?

મરયમ—મારી હયા આ વાત પસંદ નથી કરતી કે તેમની
ખીદમતમાં જાઉં જ્યારે કે હું તેમની પરવાનગી વિના ઘરથી
નીકળીને પોતાના જીંદગીના મિત્રને બોધ બેઠી છું. જો હું તેના
મત સાથે મળતી નહીં થઈ હોત તો શતરૂંએના પંજામાં ફસી જતી
નહિ! મુજ અભાગણીના લીધે આ બધું થયું.

મરયમ—શું મને પણ પિતા સમક્ષ આવવું પડશે ?

પાદરી—હા, પણ તે તમને મારી સામે કાંઈ પણ બોલી શકશે
નહિં. અને દેવળના કાયદા મુજબ પણ તે તમને કાંઈ દોષ આપી
શકે નહિં, કેમકે તમારી અરજથી તમે દેવળના બની ગયા છો.
અત્યારે જો તમારો ધણી પણ જેને તમારી ઉપર સંસારી સરોપરી-
પણું છે તે પણ કદાચ આવી જાય તો તે પણ વડા પાદરીના હુકમ
વગર તમને બેઠી શકે નહિં.

મરયમ—આપની એવી ધૃત્તિ છે તો ભલે મારા માત પિતાને
મારા નિશ્ચયથી ખબરદાર કરો. મુશ્કેલીથી હું તેમની આંખો મેળવી
શકીશ.

પાદરી—આ સ્ત્રીજાત નીકમજેરી છે. નહિં તો તમે કોઈ એવો
શુનહો કર્યો નથી. તમે તમારા ધણીને પ્રિયતા માટે લાચાર હતા.
તમારા પિતાએ વીદાય કરવા માટે જે આનાકાની કરી હતી તે અચ-
કીત હઈ હતી. તમને શરમાવવું જોઈએ નહિં. અને મોં ન છુપાવતા
માઆપ સાથેની છેલ્લી મુલાકાત માટે તય્યાર થઈ જવું જોઈએ.

૯ વાગી ચુક્યા હતા. શહેરના રહેવાસીઓ ગલરાટમાં જોઈતી ચીજોના સંગ્રહ કરવાની શીકરમાં ગુંથાઈ ગયલા દેખાય છે. ઇદરીસના આવીશાન મહેલના મોટા દરવાજા પર આજે રીવાજ વિરૂધ કેટલાક અગ્રેસરો ખુરસીઓ પર માથું નમાવી ચિંતાતુર બેઠેલા દેખાય છે. ઇદરીસ તેઓની વચ્ચે બેઠેલો છે પણ ધણે શાંત અને તેના ચહેરાને રંગ ઘડી ઘડીએ બદલતો જાય છે. અને નખબાઈના લીધે શરીર પણ ધ્રુજી રહ્યું છે.

એક—મરયમની નાદાની પર અફસોસ છે. કે તેણીએ આવા ખારીક સમયમાં ધણીની પ્રીયતાની સામેતી અને માતૃપિતાને વિખુ ટાઇનું દાગ દીધું. ખુદ જાણે રાતથી હમણા સુધી એના પર શું વિત્યું હશે. સ્વતંત્રતાયા મુસાફરી કરે છે કે શત્રુના પંજમાં સપડાઈ ને આખર કોમ અને ધર્મને કલંક લગાડ્યું અથવા પ્રાણ ખોયા.

ખીજો માણસ—મરયમ આખર સ્ત્રીજ હતી. ! તે ધણી માટે હતી નહિ કે ધણી તેના માટે. આ ફરજ તો યુનુસની હતી કે તે પોતાના વિચારશીલ સાસરાના કહયા પ્રમાણે ચાલતે. અપ્રસોસ, કેટલાક વખત જુવાનીના જોશમાં કોમના લાયક પુરૂષો જાણી જોઈને રસ્તો ભટકી જાય છે.

ઈદરીસ—અહરથો, કાઇને દોષ દેવો નહિ. આ અમારી બદન-સીબી છે કે વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર્મના શતરૂઓના હાથે જખમી થયા. ધર્મનું અપમાન સહન કયું. ઓલાદે નાફરમાની કીધી હવે ખુદ જાણે ખીજું શું કલંક અમને લાગનારું છે.

આ પ્રમાણે ઇદરીસ ઉપરની વાત કરી રહ્યો હતો તે દરમ્યાન એક જુવાન પાદરી જેના દેખાવ પરથી તે વિધાથી માલુમ પડતો હતો ઇદરીસ વિશે પુછપરછ કરતો આવી પહોંચ્યો. અને ખીસામાંથી એક બંધ કવર કાઢી ઇદરીસના હાથમાં મુક્યો. તેણે તેને ઉખેલીને ધીમે વાંચ્યું પછી બુલંદ આવાજે બોલી ઉઠ્યો અહરથો મુબારક! મુબારક! મરયમ જીવતી છે. પોતાના ધણીને ગુમાવીને તે દેવળમાં પહોંચી છે. આ પત્ર પિતાશ્રી તરફથી આવ્યું છે. જેમાં લખેલું છે કે—

મારા બહાલા—

ખચ્ચીત તમે અત્યારે તમારી દીકરી મરયમના ગુમ થવાથી ચિંતા-
તુર હશો. હું તમને ખબર આપું છું કે પવિત્ર બાળા મારી પાસે પહોંચી
ગઈ છે. પણ અફસોસ તેના ધણી જ્યારે તમારી રજા લીધા વિના પોતાની
ધણીઆણીને લઈ જેડસડેમ જવા શહેરથી બહાર નીકળ્યો ત્યારે અરબોના
હાથમાં કેદ થઈ ગયો. મરયમે પોતાના ધણીથી વિખુટા પડી જવાના દુઃખમાં
પાદરી બનવાનું નિશ્ચય કર્યું છે. અને મારાથી વિનય કરે છે કે હું તેણીને
પાદરીઓના ટોળામાં દાખલ કરી ધાર્મિક સેવા કરવાની તાલીમ આપું.
તેના નિશ્ચયથી તમને વાકીફગાર કરવું એ મારી ફરજ હતી તેથી હું આ
કાગળ લખી તમને તરફી આપું છું કે જે તમારી દીકરી સાથે આખરી
મુલાકાત કરવા માંગતા હો તો તરત મંદીરમાં આવો.

લી૦

જરજસ પાદરી કનીસા મરીયમ.

હાજર લોકો—એહસાન છે મુદાનો કે, તેણે મરયમની સહી સલા-
મતીની ખુશ ખબરી સંભળાવી. પણ યુતુસના કાંઈ સમાચાર નથી.

ઇદરીસ—તેણે પોતાના હાથે મુસીબત વહોરી લીધી છે.

હાજર લોકો—શું અમે પણ તમારી સાથે ચાલી મરયમને
જોઈ શકશું ?

ઇદરીસ—હા મારો વિચાર છે કે મરયમની માને પણ સાથે
લઈ જઈએ.

હાજર લોકો—જર જર !!

ઇદરીસ ઘરમાં જાય છે. મરયમની માને પત્ર સંભળાવે છે જેને
સંભળી તે હરખાઈ જાય છે. અને દીકરીની મુલાકાત માટે ઇદરીસ સાથે
રવાના થાય છે. રસ્તામાં ઇદરીસના ધણા મિત્રો મળે છે. મરયમ વિષે
પુછપરછ કરે છે. ઇદરીસ સર્વ હકીકત કહી આગળ વધે છે. અને
તેઓમાના કેટલાક પાછા મળે છે અને કેટલાક પાછા જાય છે. એમ
કનીસા સુધી પહોંચ્યા લગી ૫૦ માણસોનું સંઘ થઈ જાય છે. કનીસહના
પાદરીની નજરમાં જ્યારે આ સંઘ આવે છે ત્યારે તે મરયમને માત

પિતાના આદરસત્કાર કરવા માટે આગળ વધવા કહે છે. મરચમ ૧૦-૧૨ ડગલા આગળ વધી માખાપને નમસ્કાર કરે છે. માખાપ હેતના લીધે તેને છાતી સાથે ચાંપી લઇ માથાનું ચુંબન કરે છે. માખાપ સાથે મરચમ વડા પાદરી પાસે આવે છે.

ઇદરીસ—(ચુંઠણીઓપર ઉભા રહી ધ્રુજતી અવાજમાં) પિતાશ્રી મને તમારો હુકમ પહોંચ્યો અને હું હાજર થયો છું.

પાદરી—ઇદરીસ. આ શું થયું? તમે ઘણા નયળા કેમ પડી ગયા? માત્ર એક દીકરીની ગમગીનીમાં આ દશા થઇ ગઇ. એશક, ઓલા-દની મોહબ્બત એવીજ હોય છે. જો એ ૧૧ કરતાં અરધું પ્યાર ધર્મ પ્રત્યે હોય તો ખચ્ચીત તે મોક્ષ પામનારો થાય.

ઇદરીસ—પિતાશ્રી, મારી દીકરીની ગમગીનીથી મારી આ હાલત થઇ નથી. બહે એ જખમી હાથના લીધે. ઇદરીસ પોતાનું હાથ દેખાડે છે. આ જખમ સલીખના વાસ્તે પહોંચ્યો હતો. એમાંથી એટલો લઘુ વહી ગયો હતો કે હું મહા મુશ્કેલીથી ચાલવા શક્તિવાન થયો હતો.

પાદરી—અરે-મને યાદ રહ્યું નહિં હા, તે દહાડે તમેજ સલીખ ઉડાવેલા હતા અને એક બાણુ લાગવાથી તમારો હાથ જખમી થઇ ગયો હતો, સાંભળાય છે કે બાણુ કોઇ એક અરખ સ્ત્રીએ માર્યો હતો.

ઇદરીસ—હા. મેં પણ એમજ સાંભળ્યું છે.

પાદરી—માલુમ થાય છે કે અરખની સ્ત્રીએ પણ લડવાના હુન્નરોની માહિતગાર હોય છે.

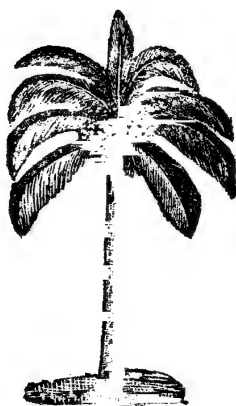
ઇદરીસ—હા અરખની બેરીઓ આજથી નહિં પરંતુ અવાંચીન સમયથી લડતાં ચાલી આવે છે. તેઓ તલવાર મારવામાં ઘણી કુશળ હોય છે.

પાદરી—કેવી શરમની વાત છે કે અરખ બેરી સરખુપણુ અમારા પુરૂષોમાં શુરાતન નથી આજ સુધી કેટલીક લડાઇઓ દમિશ્કમાં મારી સાથે થઇ છે. પણ દરેક વખતે રૂમીઓજ હાર ખાય છે. ખજર નથી ખુદાવંદ છસુને શું મંજુર છે.

હા મેં તમને આ વાસ્તે બોલાવ્યા છે કે શું તમારી આગા છે કે તમારી દીકરી પાદરી બની જાય !

ઈંદરીસ અને તેની ઈંદરી—મુકદ્દસ બાપ ખુદાવંદ ઇસુના નામે
એક મરયમ તો શું માલ છે, જો હઝાર મરયમ પણ ખુદા અમેને
આપતે તો ઇસુપર કુરબાન કરતે. અમે પણ તેના નામપર કુરબાન
થવા તૈયાર છીએ.

પાદરી—શાબાશ. શાબાશ. ખુદાવંદે ઇસુ નમારી નેક નીયતોમ
બરકત આપે. ધર્મિષ્ટ એવાજ સખી વજુદ હોય છે.

પ્રકરણ ૯ મું

દમિશ્ક સુલેહથી જીતવામાં આવ્યું.

ઈસ્લામના લડવૈયાઓએ સવારની નમાઝ પઢી. દમિશ્ક પર ઘેરો ઘાલવા માટે ખાલિદ બિન વલીદે સેનાના સરદારોના નામે એક દંડેરો બાહર પાડ્યો. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે “દરેક સરદારે નિર્માણ કરેલા સ્થાનપર પોતાના તાબાની ટુકડી સાથે શહેરને જીતવા માટે હલ્લો કરવો અને શત્રુઓ ઘેરામાંથી નાસી નહિં જાય એની સાવચેતી રાખવી.”

આ દંડેરો બાહર પડતાંજ ચારે તરફથી શહેરપર હલ્લો કરવામાં આવ્યો. શહેરની કિલ્લાબંધ ભીંતોપર જે રમી રક્ષકો ચોકી કરી રહ્યા હતા તેમના પર બાણો છોડી તેમનો જીવ લીધો. ફેટલાક રમીઓ જાખીઆ દરવાજામાંથી નીકળી મુસલમાનો સામે લડવા લાગ્યા. પણ અણુ ઉમેદદ બિન જરરાહે એમની સામે ટક્કર ઝીલી અને ખુબ શુરાતન દેખાડ્યું તેથી હલ્લો કરનારા રમીઓ દારી જંધ પાછા દરવાજામાં ધુસી જંધ દરવાજો બંધ કરી દીધો. બીજી તરફની રમી ફવજ પણ હિંમત દારી. તુમા અને હરબીઝીસ રમી સિપાઈઓને તેમનું પરાક્રમ દાખવવા જુસ્સાદાર ભાષણો કર્યા પણ રમીઓ આગળ વધવા હિંમત કરતા ન હતા.

ઘેરો ઘણો સખ્ત નાખવામાં આવેલો હોવાથી ખોરાક વગેરે પહોંચાડવાના સઘળા સાધનો પણ બંધ થઈ ગયા હતા. આ ઘેરો લાંબા વખત સુધી ચાલુ રહ્યો તેથી ખોરાક ઘટવા માંડ્યું. અને પ્રજા તથા લશ્કર એક બીજાને હીચકારાની નજરથી જોવા લાગી હતી. તેથી હરબીઝીસે મુસલમાનોના સેનાધિપતિ પાસે સુલેહનો સંદેશો કઢાવી મોકલાવ્યો. ખાલિદ બિન વલીદે પયગામમાં જણાવેલી અરજ સ્વિકારી નહિં. હલ્લો કરવાનું ચાલુજ રાખ્યું. એમ બે દહાડા વધુ વિતી ગયા. તુમાએ રમીઓને પ્રણા અપશબ્દો સંભળાવ્યા તેઓ કાઈ પ્રતાપ બતાવતા નથી તેના તીધેજ આપણી બરબાદી થાય છે એનો સ્વિકાર કર્યો.

ત્રીજા દહાડે શહેરના અમીરોની સભા ભરી અને સુલેહ કરવા વિષે

વાદવિવાદ ચલાવવા લાગ્યા. એ સભા રાત્રે ૯ વાગે બંધવામાં આવી હતી. તેના પ્રમુખે નીચે પ્રમાણે બાપણું કયું હતું.

“ બાપઓ,

તમને માલુમ છે કે એક મહિનાથી આપણે કેવી મુસીબત અને મુશ્કેલીમાં સપડાયલા છીએ. અમેએ ઘણીવાર તુમાને મુસલમાનો સાથે મુલોહ કરવા માટે અરજ કરી પણ તેણે તે નહિં સ્વિકારતાં લડાઇનેજ મુલોહ પર ઉત્તેજન આપ્યું છે અને લાયક શરૂ જવાનોના પ્રાણ ખોયા. શું હજીપણ આપણને પોતાના હાથે ખરબાદી ખરીદવાની ઝરૂર છે? જ્યારે અમે વારંવાર અઝમાવી ચુક્યા છીએ કે મુસલમાનોની સામે હમેશાં હાર ખમવી પડે છે ત્યારે જો હવે આપણે શહેરના દરવાજા ખંધ કરી બાદ-શાહની મદદની વાટ જોઇએ છીએ તો જૂજ અમીરો સિવાય રંકા કે જેમની પાસે ગુઝરાન કરવા જેટલો ખોરાક નથી કેમ મદદ કરી શકીએ! અને તેમના જીવો કેમ બચાવી શકીએ! જો તેમ કરવા આપણે લાચાર છીએ અને ખચ્ચીત કાંઇ કરી પણ નથી શકતા, તો જોઇ લેશો કે સવાર થયા પહેલાં ગરીબ લોકો આપણી સાથે કેવું વર્તન કરશે! તમારી આંખો સામે ખાતા જંગી અને માંદોમાંદિ લૂટમારનો બાઝાર ગરમ થશે જેથી શત્રુઓની આશાઓમાં વધારો થશે અને તેઓ આપણી ઉપર દહલો કરશે, તો આપણે નહારી શકશું નહિં. શત્રુઓ ફતેહમંદ થશે તો તેમની તક્તવાર અને આપણું ગળું હશે. તેથી આપણી ઝિંદગીનો આધાર શત્રુની દયા ઉપર આવી અટકશે. આ બધું અનુસરી લઇ જો તમને તમારી પર વ્હાલ હોય, અને તમારી અવલાદની સહી સલામતી ચાહતા હો, તો ગફલત કરતા મા. તુમાના બડબડ પર લક્ષ આપતા ના, તે કદી પણ રૂમીઓનો મિત્ર થનાર નથી. તે તો રૂમી રાક્ષસ છે. જે તમને અને તમારી અવલાદને દેશપર ભેટ ચઢાવવા માગે છે. અત્રે તે કમઝોર છે એ માટે આપણી સખત વાતો સાંભળે છે. તેના વચનોપર ભરોસો કરતા નહિં. જ્યારે સરકારી મદદ આવી પહોંચશે ત્યારે તે શહેરવાળાઓને કાંઇ ગણુકારશે નહિં. આ તો માત્ર બચ્ચાઓને થાપ આપવા અને વખત ટાળવાનો કરાર છે જ્યારે તુમાને તાઝા લરકરની મદદ મળશે તો તે શત્રુઓને હરાવે તે પહેલાં શહેરવાળાઓ પર વિજળી પતી પુટશે. આપણા કમઝામાં જે કાંઇ છે તે ખુંચવી લેશે, કેમકે તેની આંખો આપણાથી

બદલાયથી દેખાય છે. મારી સલાહ તો આ છે કે શત્રૂને મિત્ર બનાવો અને જોઈએ તે શરતોપર સુલેહ કરો.”

એક ઘરડો ઇસાઈ—પ્રમુખ અને ગ્રહસ્થો, ખુદાવંદ યસૂના સોગન ખાઈ હું કહું છું કે પવિત્ર બાઈબલમાં લખેલું છે તેની રૂએ જે કવમ તમારી સામે લડે છે તેને તમે કદી હરાવી શકતા નથી. શહેનશાહ જે તેનું બધું બળ ખરચ કરી દે તો પણ સફળતા મેળવી શકશે નહિં કેમકે હઝરત મુહંમદ (સર્વે રસુલોના સરદાર) તે કવમના પયગંબર અને સરદાર છે. ખુદાવંદનો વાયદો સર્વ નખીઓની કિતાબોમાં લખેલ છે કે “તેમનો ધર્મ સર્વ ધર્મો અને તેમની કવમ સર્વે કવમોપર ચઢીઆતી થશે.” સૌ બહાના તજી દે. મુસલમાનોને વશ કરવું અશક્ય છે. “અશક્યની શોધમાં પડવું તે કુદરત સાથે લડવું છે.” આ કવમ ખીજી કવમોને ઝર વશ કરશે. તેથી તે જે કાંઈ પણ માગે તે બધું પૂરું કરે. તો શાંતિ અને સુલેહ તમારા ઘરોમાં ફરી વળશે.

હાઝર રહેલા લોકો—ખુઝુર્ગી આલિમ, તમારા વિચારો અને ઉપદેશો સાથે અમે મળતા છીએ. તમે અમારી આગેવાની લેશો એવી આશા રાખીએ છીએ. કહો, કે સુલેહ કરવા માટે અમારે પહેલા શું કરવું જોઈએ ? કેમકે મુસલમાનોનો સરદાર ધણો જાકડી દેખાય છે. કાલનીજ વાત છે કે રોખીઝીસે સુલેહ કરવા અને જંગને મુલતવી રાખવા માટે પયગામ મોકલાવ્યો હતો જે તેણે માન્ય રાખ્યો નહિં બલકે હલ્લો કરી દીધો.

ખુઝુર્ગી ઇસાઈ—એશક, ખાલિદ બિન વલીદ લશ્કરના સેનાપતિ ધણા કંઠણુ હૈયાના સાબિત થયા છે. પણ જાખીયદ દરવાઝા આગળ જે એક ખુઝુર્ગી નામે અબુ ઉમૈદદ બિન જર્રાહ છે તે વધારે નરમ દિલવાળા તથા સુલેહ પસંદ દેખાય છે. તેથી કવમનું ડેપ્યુટેશન જે એમની તહેનાતમાં જાય તો આશા છે કે મુશકલી ઝર મટવા પામશે.

હાઝર રહેલા—ખુઝુર્ગી, ધાર્મિક પિતા, તમારી સલાહ ધણી દુસ્ત છે. અમને સુલેહ જોઈએ છે. તમેજ અમારા આગેવાન બનો. તમારીજ આગેવાની નીચે અમારું ડેપ્યુટેશન જાય તો કદાચ ખુદાવંદ અમારા કામોમાં ખરકત અને સફળતા આપે. શું તમે અમારી અરઝ સ્વિકારી ઝિંદગી બચાવવાની મહેરબાની કરશો ?

બુઝુર્ગ ખસાઈ-હું કવમની સેવા બજાવવામાં મગરૂરી સમજું છું. તેથી હું તમારા કહેવા પ્રમાણે દરેક કામ કરવા તૈયાર છું. ખુદાવંદ આપણને નેક કામની તવશીક આપો.

હાઝર રહેલા-(ધુટણીએ પડી જઈ હાથ જોડીને) બુઝુર્ગ પાપા, તમારા આ બોલોથી અમે નવી જિંદગી મેળવવા આશાનંત થયા છીએ. અમે તમારી પ્રિતિનો આભાર કંઈ જાહેર માનીએ ! (આમ કહીને બધાં ઝમીન ઉપર સિજદામાં પડી જાય છે.

બુઝુર્ગ ખસાઈ-(દરેકના માથાપર હાથ ફેરવી) બસ, બસ, માથું ઊંચકો. હું આ યોગ્ય નથી. ખુદાની જાત સિજદાને પત્ર છે. પવિત્ર બાઈબલમાં લખેલું છે કે “ માણસ જાતને સિજદો કરવો હરામ છે.”

બધા માણસો પોતપોતાની જગ્યાપર બેસી ગયા. અને ડેપુટેશનના મિશ્નરોની ચુંટણી કરવા લાગ્યા. સર્વ કવમમાંથી ૧૦૦ મુદરચોની ચુંટણી થઈ અને તેનો સરદાર તેજ બુઝુર્ગ પાપા નીમાયા. આખરે આ ડેપુટેશન સુલેહનો વાવટો ફરકાવતો જાળીયહ દરવાજા તરફ ગયો. ચંદ્ર તેજ શ્રીકું પડી ગયું હતું. વાદળી આકાશપર તારા અગઝગી રહ્યા હતા. મરયમના કનીસાની ઘડીયાળે એકનો ટકારો વગાડ્યો.

અબુઉમેદહ બિન જરરાહના હુકમથી મુસલમાનોની એક ટોળી રાત્રે ઓચીતો હુમલો કરવાની તૈયારી કરી રહી હતી જે એનો સરદાર આમિર બિન તુફેલ નીમાયા હતા. એકાએક કમાડ ખુલ્યું એથી એ ટોળી દીંગ થઈ દરવાજા ભણી જોવા લાગી કે જોઈએ હવે શું થાય છે. દરવાજામાંથી કોઈ હુમલો કરવા નીકળે એ બદલ એક મોટો અવાજ બોલાતો સંભળાયો હતો.

“ ઓ ! અરબખિરાદરો, અમને સુલેહશાંતિના રસ્તાપર ચાલવાની રજા આપો.”

આમિરબિન તુફેલ-તમે કોણ છો !

આવાઝ-અમો કવમ તરફથી દરખાસ્ત લઈને આવ્યા છીએ.

આમિર-ઝરા સખર કરો. હું તમારો સંદેશો અમારા સરદારની ખિદમતમાં મોકલાવું છું. દરખાસ્ત મંજૂર થતાં તમારો આદરસ્તકાર કરવામાં આવશે.

હઝરત આમિરે અબુહુરેરહ મારફત આ સંદેશો અબુઉમેદહ બિન-

જરરાહની ખિદમતમાં કહી મોકલાવ્યો. અબુઉમેદદ આ સંદેશાથી ધણુ ખુશ થઇ ગયા. અને ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ તઆલા મુસલમાનોને જંગની મહેનતના બદલામાં આરામ આપવા ધારે છે એમ દેખાય છે. તેઓએ સંદેશાનો જવાબ મોકલાવ્યું કે “કવમના પ્રતિનિધિઓને કહો કે તમને અમારા તરફથી અમાન છે જ્યાંસુધી શહેરમાં તમે પાછા ન ફરો. અબુ હુરેરહ આ જવાબ સાંભળી લઇ તે ડેપુટેશનને કહી સાંભળાવ્યું હતું કે “સુન્નેહ શાંતિ ચાહનારાઓને અમારા તરફથી અમાન છે. વગર ખીક આવી જાઓ.”

આવાઝ-તમે કેાણુ છો ? હઝરત મુહંમદ (સ૦) ના સહાખીઓમાં તમારો દરજ્જો કેવો છે ? કે અમે તમારી વાતપર ભરોસો કરીએ.

અબુહુરેરહ-હું રસુલુલ્લાહ (સ૦)નો સહાખી છું અમે વચન ભંગ કરી શકીએ નહિં. જે અમારામાંનો એક નોકર પણ વચન આપી દે નો તેની જોખમદારી પધી ફોજના માથાપર આવી પડે છે, કેમકે ખુદા પાકે કલામે મજીદમાં કહ્યું છે કે “વચન પાળો કેમકે વચન સંબંધી તમને (આખિરતમાં) સવાલ કરવામાં આવશે.” આ તો ખુદશી વાત છે કે અજાનતાના સમયમાં વચનની જોખમદારીને સારી પેઠે જાણતા હતા, પણ અત્યારે તો અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના રસુલ મારફત અમેને સુધાર્યા છે. તો એમ કેમ ખની શકે કે અમે વચન નહિં પાળીએ ! અને આપેલ વચન તોડવાની હિંમત કરીએ !

દરવાઝો ઉઘાડવામાં આવ્યો. કવમનું ડેપુટેશન બહાર આવ્યું. તેજ ખુઝુર્ગ પાયા સમોજલ નામે તેની આગળ હતો. સંઘળાઓના ગળામાં સલીમ લટકાવેલી હતી. કમરે કાળો રેશમી ચાટકો હતો. અને લાંબા ઝબ્બા પહેરેલા હતા જ્યારે ઇસ્લામી કેપ નઝદીક આવ્યા ત્યારે મુસલમાનોએ એમની સલીમો અને જતોઇઓ જુદી કરી દીધી. હઝરત અબુ ઉમેદદ-ખિન જરરાહ ડેપુટેશનને માન આપવા ઉભા થઇ ગયા. અને હરતે ચહેરે એનો સત્કાર કર્યો. ને સર્વ શરણાગત ઇસાઇઓને તંબુમાં બેસાડ્યા.

અબુઉમેદદ—અમારા નખી (સ૦) એ ફરમાવ્યું છે કે “જ્યારે કોઇ કવમનો સરદાર તમારી પાસે આવે ત્યારે તમે તેને માન આપો.”

સમોજલ-તમારા અબલાકને સાંભળ્યા પ્રમાણેજ અમેએ જોયું. મેં આકાશી પુસ્તકમાં તમારા નખી મહંમદ (સ૦)નો હવાલો વાંચ્યો.

છે કે તેમના અખલાક ઉત્તમ હશે. અને આદતો તારીફ લાયક. એમનાજ નમુના રૂપી તમે છો. એજ સાચા અમે તમારી તહેનાતમાં આવ્યા છીએ. આશા છે કે તમે અમારી દરખાસ્ત મંજૂર કરશો.

કવમની પહેલી અરજ આ છે કે અમારા દેવળોનું રક્ષણ કરવું. ખાસ કરીને કનીસે બહા (હાલમાં જુમા મસ્જિદ) દમિરકા કનીસએ મરયમ, લુલુસ, જનીયા શકાત, સુકનીબલ, અલુઝીયા, કરનારી વગેરે દેવળો પર કબજો કરવામાં આવે નહિં.

અબુઉમેદહુ—મને તમારી દરખાસ્ત મંજૂર છે. એવી શરતે કે ઉપર જણાવેલા દેવળોને રાજદ્વારી બાબતોથી દૂર રાખવામાં આવે.

સમોઇલ બીજી શરત આ છે કે તમા અને હરબીઝી જે શહેરના હાકિમ છે, તેમની સાથે કવમની પણ મિલકત અને જીવ તથા સરસામાનપર હાથ નાખવામાં આવે નહિં. કવમમાંનો જે કોઇ શહેરમાં રહેવા માગે તેને રહેવા દેવો અને જે નીકળવા ચાહે તેને જવા દેવો.

અબુઉમેદહુ—ઇ-શાઅહલાહ એજ પ્રમાણે થશે.

સમોઇલ—જે અમારી શરતો કબુલ હોય તો અમને એક કરારનામું લખી આપવું જોઇએ કે જેથી અમારી કવમ નાસીપાસ થાય નહિં અને તે દેખાડી અમે કોમને દિલાસો આપી શકીએ.

અબુઉમેદહુએ તરતજ એક કરારનામું લખી કાઢ્યું. પણ તેની ઉપર સહી કરી નહિ કે શાહિદી આપી નહિં. કેમકે પહેલા ખતીશાના હુકમથી તેમને સેનાપતિના ઓધાપરથી બર તરફ કરવામાં આવ્યા હતા, અને તેમની જગાપર ખાલિદ બીન વલીદને મુકર્રર કરવામાં આવ્યા હતા. એજ કારણ હતું કે અત્રે તેઓ મુસલમાનોની પોલિટિકલ બાબતોમાં કાંઇ દખલગીરી કરવા ચાહતા ન હતા. કરારનામું ડેપ્યુટેશનને સપુર્દ કરવામાં આવ્યું, અને તે શહેર તરફ પાછું વળ્યું. સવાર થયાં પછી અબુઉમેદહુ પણ સહાબીઓની જમાઅત સાથે કરાર પ્રમાણે શહેરમાં દાખલ થયા હતા.

જાખીયહ દરવાઝા પર તો આ સુલેહ ભરેલું કામ થયું પરંતુ પૂર્વ દરવાઝા તરફ તો ઇસ્લામીઓ અને રૂમીઓ વચ્ચે જંગ મચ્યો હતો. રૂમીઓ પણ પૂરી બહાદુરીથી મુકાબલો કરી રહ્યા હતા એજ જંગમાં ઉમર આસના બાઇ હઝરત ઝિન સઇદ પૂર્ણ પરાક્રમ કરી જન્નતે રવાના

થાય છે. મુસલમાનો એમને તૂમા દરવાજાની પાસે દાટી દે છે. રાતના એ વાગી ગયા હતા કે પૂર્વ દરવાજાની ફરીજમાં એક ગાયકું પાડી એક પાદરી બહાર નીકળે છે. મુસલમાનો તરત તેને કેદ કરી સરદાર પાસે લઇ જાય છે.

ખાલિદ—પાદરી સાહેબ તમે કાણ છો? અને શું, ગરજ રાખો છો?

પાદરી—મારું નામ યુશા મરકસ છે. મેં દાન્યાત્રની ચોપડી “મુકાસસાત” વાંચી છે. તેનાથી મને ખબર પડી છે કે “નખી મુદમ્મદ (સ૦) ના સહાબીઓ શામ (સીરીયા) સર કરશે. અને તેમનો ધર્મ સર્વ ધર્મો પર જીત મેળવશે.”

આજ સમયે હું મારા કુટુંબને કાંઈ ખબર આપ્યા વિના અહીં આવ્યો છું અને અરજ કરું છું કે મારા કુટુંબીઓને રક્ષણ આપો.

ખાલિદ—(યુશાના માથા પર હાથ રાખીને) તને અને તારા કુટુંબીઓને અમાન આપું છું પણ એવી શરતે કે તારા તરફથી કાંઈ દગો નહિં રચાય.

યુશા—તમારા અને મારા વચ્ચે ખુદાવંદ શાહિદ છે. હવે વાર લગાડો મા. મારી સાથે તમારા માણસોને મોકલો કે દરવાજો ખોલવામાં આવે અને તમે અંદર ક્ષેમ કુશળ દાખલ થઈ શકો.

ખાલિદ—(૧૦૦ મુસલમાનોને ચુંટીને) ઓ ખુદાના નામ પર પ્રાણ કુરબાન કરનારા! માલને લુટાળનારા અને ખરચ કરનારા! આ પાદરી સાથે અલ્લાહનું નામ લખતે જાઓ. શહેરમાં દાખલ થતાંજ તકબીરોની અવાજોથી શત્રુઓનાં દિલ કંપાવો. અને દરવાજાની ઝંજીરો કાપી દરવાજો ઉઘાડો.

એક ઘોડે સ્વાર—(આગળ વધીને, સરદાર સાહેબ શું હું પણ આ ચુંટાયેલા જમાઅત સાથે જાઉં? અને ખુદાની રાહમાં મારાથી જે થઇ શકે તે કરી બતાવું?)

ખાલિદ—(ઘોડે સ્વાર તરફ નજર કરી, યુનુસ, તમે પણ જવા માગો છો કે? દમિશ્કને સર કરવામાં શામિલ થવા ચાહો છો કે! જો એમ હોય તો તમે પણ જાઓ ખુદા સહાય કરશે. યુનુસ આજાર

માનીને ઘોડો બાંધી દે છે અને જમાઅત સાથે ફૂચ કરી જાય છે. યુશા મુખ્મદિદોની જમાઅતને સાથે લઇ પોતે જો રસ્તેથી આવ્યો હતો તે રસ્તેથી તેમને શહેરની અંદર વધ જાય છે એ રાત માટે જમાદિયુલ આખિર સ. હી. ૧૩ ની ૧૧ મી તારીખની રાત હતી કે જેમાં પહેલા અલીકા હઝરત અબુઅકર સિદ્દીક (૨૦) મઝીનહમાં આ ફાતી દુન્યાથી જન્મતે સંચરે છે એજ રાત્રે દમિસ્ક પર ફતેહ મેળવવાની કેશિશ થાય છે. રાતના ત્રણ વાગે મુસલમાનો હયાઆરોથી સજ્જ થઇ યુશાના મકાનમાંથી યાહોમ બહાર નીકળે છે. શહેરની વસ્તી તો ઉંચ લઇ રહી છે પણ કેટલાક ચોકીદારો ફસીલપર શત્રુઓની તપાસ કરતા દેખાય છે ત્રણ ટકોરા વાગતાંજ કઅય ખિન ઝમરાએ પૂર્વ દરવાઝાનું તાળું તોડ્યું અને તકબીર છુત્તંદ આવાઝે કહીને દરવાઝો ઉઘાડી દીધો. ખાલિદ ખિન વલીદ સર્વ લશ્કર સાથે તકબીરનો જવાબ તકબીરમાંજ આપીને દરવાઝામાં દાખલ થયા, રૂમી સિપાઇઓ ગભરાઇ ગયા, કે આ શોરઅકોર શાનું ? મુસલમાનો કિલ્લામાં દાખલ થયાની હકીકતથી માહિતગાર થતાં તેઓ નાસ ભાગમાં પડ્યા. ખાલિદ ખિન વલીદ અને તેમના સાથીઓ બરાબર તત્તવાર ચમકાવી રૂમીઓને કતલ કરવામાં રોકાઇ ગયા હતા. અને સરદારોને કંદ કરી રહ્યા હતા. ખાલિદ ખિન વલીદ પોતાના સાથીઓ સાથે આગળ વધતાં વધતાં જ્યારે કનીસએ મરયમ સુધી જઇ પહોંચ્યા ત્યારે સામથી અબુ ઉબેદદને લશ્કર સાથે સહી સલામત આવતાં જોઇ તેઓ દાંગ થઇ ગયા. કેમકે તેઓ કોઇને કતલ કરતા ન હતા કે કોઇને પકડતા નહતા અને પાદરીઓ તથા ઇસાઇઓ ॥ એક જમાઅત તેઓની સાથે સાથે ચાલતી હતી.

અબુઉબેદદએ ખાલિદ ખિન વલીદને જોયા તો તે ઘણા ગુસ્સામાં બરાયલા હતા અને તેમના ચહેરાપર નારાજી તથા નિર્દયતાના ચિન્હો દેખાતા હતા.

અબુ ઉબેદદ-અમીરે લશ્કર ! આ હું શું જોઇ રહ્યો છું ? મેં તો દમિસ્કને સુલેહથી સર કયું છે. અલ્લાહ તઆલાએ મુસલમાનોને જંગથી બચાવી લીધા છે.

ખાલિદ-(ગુસ્સામાં) સુલેહ શી વસ્તુ છે ? ખુદ એ ઝાલિમો પર રહમ ન કરે. અમેએ તલવારથી એ શહેર ફતેહ કયું છે ! હવે એ

અદલાહના શત્રુઓનો કોઈ સહાયક નથી રહ્યો. એઓની સાથે સુલેહ કેમ કરીએ ?

અય્યુ ઉમેદદુ-ઓ અમીર ખુદાથી ડરો. ખુદાના સોગન ખાઈને હું કહું છું કે મેં કવમ સાથે સુલેહ કરી છે. હવે કંઈ ખીજું થઈ શકતું નથી.

ખાલિદ-તમેએ સુલેહ કરી એની કાંઈ દલીલ !

અય્યુ ઉમેદદુ-મારું લેખિત કરારનામું ઇસાઈ જમાઅતના આગેવાન પાસે છે.

ખાલિદ-તે વિષે હું કાંઈ જાણતો નથી. મારી સલાહ વગર તમેએ સુલેહ કેમ કરી ?

હું તમારો સરદાર બનાવવામાં આવ્યો છું માટે હું તમારા કોલ-કરારને માન્ય રાખતો નથી અને ત્યાંસુધી તલવાર મ્યાનમાં કરીશ નહિં, જ્યાં સુધી શત્રુઓનું ઘાણુ ના કાઢું !

અય્યુ ઉમેદદુ-ખુદાની કસમ. મને ખબર નહીં હતી કે તમે મારી વિરોધતા કરશો. નહિ તો આમ કોલ કરાર કરતે નહિં. અને તમને ખુદાનો વારસો પણ આપતે નહિં. આ બધું છતાં હવે મારું વચન તોડી શકાય નહિં; મેં પોતાના જોખમે ફોમને શરણુ આપ્યું છે. એથી દમિ-શકના રહેવાસીઓ ખુદાની પનાહમાં આવી ગયા છે. મારી મસલતનું સચોટપણું મારા સાથીઓ સાબિત કરી શકશે. અમારું કામ દગાખાજી નથી. ઓ સરદાર ! અદલાહ તમારી ઉપર રહમ કરે. મુસલમાનો તમને રસૂલુલ્લાહની કસમ છે. તમારા હાથો તે ખુનરેજ કરવાથી ખેંચી લો. આગળ વધતાં અટકો. જ્યાં સુધી મારી અને ખાલિદની વચ્ચે નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી સખર કરો.

અય્યુ ઉમેદદુનો આ આવાઝ સાંભળી મુઝહિદો ખુનરેજ કરતા થોભ્યાં. અને સઘળા સરદારો અય્યુ ઉમેદદુ તથા ખાલિદની આસપાસ ફરી વળ્યા અને મુઝહિદો પોતપોતાની જગ્યાપર ઉભા રહી ગયા.

બંને હરજામી સરદારો વચ્ચે કનીસએ યહયામાં મસલતની એક

મજલિસ ભરવામાં આવી હતી. મચ્ચાઝ બિન જખલ અને યઝીદ બિન અખી સુફયાએ ઉભા રહીને નીચે પ્રમાણે કહ્યું:-

“ મુસલમાનો, આજ ઠીક છે કે આપણે બધા અબુ ઉબેદહની તાબેદારી કરીએ. તેઓની સુલેહને સુલેહ સ્વિકારીએ. રૂમીઓને કંતલ નહિં કરીએ કેમકે અમારે માટે એમાંજ બહતરી છે. યાદ રાખો, આપણને સીરિયાના દેશમાં ત્રણે આઘે જવું છે. જે આપણા તરફથી લેશમાન પણ દગાખાઝી ઝાઢિર થશે તો કોઇ શહેર સુલેહથી જીતી શકાશે નહિં. હીરકત્ત અનતા કયદમાં મવજૂદ છે. જે આપણા વચન ભંગની ખજર તેના કાને પહોંચશે તો તે કામને જીતી જીતી રીતે ઉશકેરી આપણા વિરુદ્ધ ઉભા કરી દેશે. વખત અનુસર વાત આજ છે કે આપણે બધા લોકોને આપણી સુલેહમાં ભેગવી લઇએ. કોઇને કોઇ પ્રકારની ઇજા નહિં પહોંચાડીએ. અત્યાર સુધી ખાલિદે બલવારના પ્રતાપે જે જીત્યું છે તે તેના કબજામાં રહે અને અબુ ઉબેદહ એ સુલેહથી જે મેળવ્યું છે તે તેમના તાખા હેઠળ રાખવામાં આવે. અને એક પત્ર ખલીફા સાહબપર લખી આ નાપસંદગીના કજીઆનો ફડકો કરનાર જવાબ મંગાવી તે મૂજબ અમલ કરીએ.

(હઝરત ઉમર ખિલાફતની ગાદીપર બિરાજતા હોવાથી એમના નામે એક કાગળ લખી બધી હકીકત જણાવી દેવામાં આવી હતી, અને જવાબ માગવામાં આવ્યો હતો. હઝરત ઉમર (ર.) એ કાગળનો જવાબ તુરત લખી મોકલ્યો હતો તેમાં ખાલિદ બિન વલીદને સેનાપતિના એાદાપરથી ખરતરફ કરી હઝરત અબુ ઉબેદહને તેમની જગાપર નીમવાનો ફરમાન કર્યો હતો. અને દમિશક સુલેહથી ફતેહ થયું છે એમ પોતાનો મત દર્શાવ્યો હતો. એજ પત્રમાં વચન પૂરો કરવા પર કાયમ રહેવાનો ખાસ ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો હતો.)

ખાલિદ-ઓ ઇસ્લામના હિતેચ્છુઓ ! તમારો મત માન્ય રાખી

હું દમિરકવાસીઓને અમાન દઉં છું. પણ તમા અને હરખીઝીસ અમાન થી વેગળા છે.

અય્યુ ઉમેદદહ-ઓ અમીર ! અફસોસ એ જા'ને સરદારો પણ મારી જોખમદારીમાં આવી ગયા છે. જો મારા બદલ તમારી જોખમદારીમાં એ જા'ને હોત તો શું તેને ધકકો પહોંચાડત ! હું આપથી વિનંતિ કરું છું કે તમે મારી જોખમદારીને હલકી ના ગણો. તૂમા અને હરખીઝીસ શહેરમાંજ હતા અને સુલેહ આખા શહેર માટે કરવામાં આવી છે. હા, જો એ જા'ને શહેરથી બહાર હોત તો કોઈ જોખમદારી ન હોત. અને ન એ બેડે સુલેહમાં દાખલ થાત.

ખાલિદ-ખુદાની કસમ. જો તમારી જોખમદારી વચમાં ન હોત તો હું આ જા'ને શત્રુઓને જે ખુદા અને ઇન્સાનીયતના દુશ્મનો છે કદી છવતા મૂકતે નહિં. હું એ જા'નેને ચેતવણી આપું છું કે તેઓએ શહેરમાંથી નીકળી જવું. અને મરઝીમાં આવે ત્યાં ચાલ્યા જવું.

અય્યુ ઉમેદદહ-બેશક, મેં પણ એવીજ શરતપર સુલેહ કરી છે.

તુમા અને હરખીઝીસ-(જે કદી તરફે ત્યાંજ ઉભેલા છે).

“ઓ અમારા મહેરબાન, શાંતિ અને સુલેહ પાથરનાર અરબ ખિરાદર અય્યુ ઉમેદદહ ! જો તમારો સાથી ખાલિદ ખિન વલીદ અમારી સાથે દગો રચી અમને દેશ નીકાલની શિક્ષા કરતા હોય તો યાદ રાખવું જોઈએ કે અમે અને શહેરવાળા સઘળા સુલેહમાં બરાબર છીએ. ત્યારે અમાને કેમ લાચાર કરી કાઢવાની કોશિશ કરવામાં આવે છે ? શું એનો અર્થ આ નથી કે જ્યારે અમે શહેરથી બહાર નીકળતાંજ અમે તમારી જોખમદારીમાંથી નીકળી જશું.

અમે અમારા માર્યા ગયેલા લોકોના ખુનના બદલાની માગણી નથી કરતા. માત્ર એટલીજ અરજ કરીએ છીએ કે અમને અહીં આથી નીકળી જવા માટે પુરતો વખત મળવો જોઈએ અને અમારા સાથે કોઈ પ્રકારનો દગો નહિં રચવામાં આવે.

ખાસિદ-ખાત્રી રાખો. અમે કાંઈ દગો કરીશું નહિં તમે અમારી જોખમદારીમાં એજ પ્રમાણે છો જેવી રીતે કે અણુ ઉમેદદારી જોખમદારીમાં દત્તા. તમે જેમ ચાહો તેમ જઈ શકો છો. જય સુધી દમિરકના ઇલાકામાં રહેશે ત્યાંસુધી અમારી જોખમદારી અને અમારી હકુમતથી નીકળી બીજી હકુમતમાં જશે તો અમારી જોખમદારી યાકી રહેશે નહિં.

તમા અને હુરખીઝીસ-અમને એમ કરવા માટે ત્રણ દહાડાનો વખત મળવો જોઈએ. એ અરસામાં અમારી પુઠ પકડવી નહિ. આ મુદ્દત વિત્યા કેડે અમે તમારી જોખમદારીમાંથી બહાર થઈ જશું તે બાદ જે કાંઈ અમને પકડે અમે તેના ગુલામ. તેની મરજીમાં આવે તેમ અમારી સાથે વર્તે. એ માણસને એના અખિતયાર રહેશે.

ખાસિદ-હું તમારી આ દરખાસ્ત પણ મંજૂર કરું છું. પણ એવી શરતે કે પોતાની સાથે ખોરાકી સિવાય કંઈ નહિં લઈ જવું.

અણુ ઉમેદ-સુબહાન અલલાહ-તમારી આ શરતથી તો વચન લાગ થાય છે.

ખાસિદ-કેમ ?

અણુ ઉમેદદાર-મેં કરારનામું લખી આપ્યું છે કે જે કાંઈ અહીંથી જવા માગે તે પોતાનું સર્વસ્વ સાથે લઈ જઈ શકે છે. તેના સરસામાનમાંથી કુટી બદામની કીંમતની ચીઝ પણ અટકાવવામાં આવશે નહિં. એઓ સરસામાન સાથે જાય તો આપણો વચ્ચે પગાયલો કહેવાય.

ખાસિદ-વાર, તેઓને સર્વસ્વ તો લઈ જવા દઈશ પરંતુ હથીઆરો સાથે લઈ જવા દઈશ નહિં.

હુરખીઝીસ-ઓ અરબના સરદાર, તમારી મહેરબાનીઓ માટે અંતઃકરણથી આભારી છીએ. પણ આ વિચારવા જેવું છે કે મુસાફરીમાં હથીઆર વિના નીકળીએ તો રસ્તામાં કેવી કેવી આફતોના મુકાબલો કરવો પડે એની શું ખબર ! ત્યારે જે હથીઆરખંધ હોયછું તો પોતાનું રક્ષણ કરી શકશું નહિં તો અમે તમારા કાળુમાં છીએ. જે જોઈએ તે કરો.

અમુ ઉમેદહુ-મારું કહેવું તો આ છે કે દરેક માણસને એકેક હથીઆર લઈ જવાની રજા આપવી જેમકે જે કોઈ તલવાર લે તો આણ અને ધનુષ ન લે અને જે નેત્રો રાખે તો છરી વગેરે હથીઆરો ન લે.

તમા-અમને આ શરત કમ્યુત છે. અમારા પૈકી દરેક જણ એકેક હથીઆર લેશે. કરારનામું લખી આપો કેમકે ખાલિદ ખિન વલીહથી અમને ખીક લાગે છે.

અમુ ઉમેદહુ-(ગુરુસામાં) ચુપ રહે. અમે અરબ છીએ અમે દેવો રચવાનું કામ જાણતા નથી. જુદું બોલવું અમારામાં હરામ છે. ખાલિદ ખિન વલીહનો વચ્ચે સાચો અને મઝબુત વાચદો છે. ધરતી કંપી શકે છે પણ એમનો વાચદો ફરી શકશે નહિ. તેઓ જે કાંઈ કહે છે, સત્ય છે, કેમકે તેઓ સત્યવાદી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

અહીં આ તો આ મામલાઓનો ફક્તો થઈ રહ્યો હતો પણ ખીજા બાજુએ યૂનુસ તેની વહાલી મરયમની શોધ કરી રહ્યો હતો તે પહેલાં કનીસાના દરવાજામાં થઈ છદરીસના ઘરમાં શોધખોળ કરી પરંતુ તેનો કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. ખીજે કોઈ પણ ત્યાં દેખાયો નહિ. મુહલ્લાવાળા થી પૂછપરછ કરી તો એટલું મઅલુમ પડ્યું કે મરયમ ખણીની જુદાઈમાં દેવળની દાસી બની ગઈ છે, અને કનીસએ મરયમમાં રહે છે. કનક તેણીએ સંસાર ત્યાગ કર્યો છે. તેના માત પિતા તો આજે ઇસ્લામીઆની ચઢાઈની ખબર સાંભળી સવારથી ક્યાંએ નાસી ગયા છે. યૂનુસ કનીસા તરફ ગયો. દેવળમાં જઈ પુછ્યું તો એક સ્ત્રી તરફ ઇશારા કરી એમ કહેવામાં આવ્યું કે એજ મરયમ છે. તેણીએ પાદરીએ માફક વધ ધારણ કર્યો હતો, અને ઘણી ચુપકીદી પકડી એક ખુણામાં શોકાતુર બેસી રહેલી હતી. યુનુસે તેના ચહેરા બહુ નજર કરી તો તે મરયમ છે. એમ ઓળખી લીધું. પરંતુ મરયમે યૂનુસને ઓળખ્યો નહિ કેમકે અત્યારે યૂનુસ અરબી પોષાક પહેરેલો મુસ્લિમ લડવૈયો દેખાતો હતો. મરયમે તેને જ ત્રણવાર જોયો અને પછી ચોતાના કામમાં શોકાઈ ગઈ.

યુનુસ—ઠાલી તું મને થોડા દહાડામાંજ વિસરી ગઈ જા કે હું હમણા સુધી તારી શોધ કરનારો છું. હે રૂપવંતી તને સંસાર ત્યાગ કરી પાદરી થવા કોણે કહ્યું?

મરયમ—હું નથી સમજી શકતી કે તમે કોણ છો! અને તમને મારાથી શી ગરજ! યુનુસ અહીં ક્યાં? તેનો અરખોના હાથે માર્યો ગયો હશે. શું તમે યુનુસની આત્મા છો કે હું સ્વપ્નો જોઈ રહી છું! ખુદાના વાસ્તે તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. મારો ઠાલો યુનુસ દુનીયામાં આવી શકતો નથી. કદાચ મારા વીરો મને દગો દેતા હોય! દૂર દૂર હવે મને સંસારથી કાંઈ સંબંધ નથી.

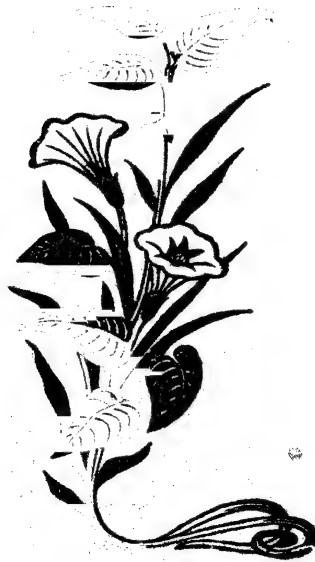
યુનુસ—ઠાલી મરયમ આ તું શું કહી રહી છે. હું પોતે યુનુસ છું. અરખોએ મને માર્યો નથી. હું જીવતો છું. તમારી સામે ઉભો છું. શું હવે પણ નથી ઝોળખી શકતી! હું તને આવી જિંદગી ગુઝારવા દઈશ નહીં. તું હવે મારી છે. આ સાંભળીને ખુશ થશે કે મેં આતિશ ધર્મનો ત્યાગ કર્યો છે. અને સાચો ધર્મ સ્વિકાર્યો છે. મને ખાતરી છે કે તું પણ મારી પુકે ચાલશે.

મરયમ—અહાહા, શું તમે તેજ યુનુસ! મારા પ્યારા યુનુસ જેની જુદાઈમાં મહેં મારા આત્માને બાળી નાંખ્યો છે પણ આહ હું આજે તમારાથી છુટો છોડો કરું છું કેમકે તમે મારા લાયક નથી રહ્યા અને ન હું તમારા યોગ્ય રહી છું. તમેએ જીવની બીકથી આપદાદાને ધર્મ છોડી દીધો. આહ આ કીયામતના દિવસે ખુદાવંદ યસુને જવાબ શું આપશો?

યુનુસ—ઠાલી આ તારું તઅરસુબ છે જે તને મારાથી જુદો કરી રહ્યો છે. ખુદાની કસમ મેં પ્રાણની બીકથી નવા ધર્મનો સ્વિકાર કર્યો નથી બલકે સારી રીતે પારખીને ઇસ્લામ મેળવ્યો છે. કેમકે આ સાચો દીન છે. જો તું મારી સાથે ચાલે તો હું તારા બધા વહેમો દલીલોથી દૂર કરીશ. અને તને સીધો માર્ગ દેખાડવાની કોશિશ કરીશ.

મરયમ—નહિં નહિં તમે બેવશ છો જોણે પોતાના આપીકા
ધર્મથી વશ નહિં કરી તે મારી સાથે શું વશ કરશે. ખુદાવંદે યહુની
કસમ ! હવે હું તમારી થઇ શકતી નથી અને તમે મને મેળવી શકતા
પણ નથી.

મરયમ આ પ્રમાણે કહી ત્યાંથી ચાલતી થઇ. યુનુસ સ્તબ્ધ થઇ
જાનો માનો ઉભો રહ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું

તુમા અને હરખીસનું દેશનિકાલ.

નિકલના ખુલ્લે આદમકા સુન્તે આયથે લેકિન,
અહોત જે આખર હોકર તેરે કુચેસે હુમ નિકલે.

તુમા અને હરખીસ જે આજથી જે દહાડા પહેલાં દમિશક અને તેના આસપાસના ગામેના સ્વતંત્ર અધિકારી હતા, આજે તે એક ઘણી બેઆખર થઇ જમાઅત અને દેશથી વિદાય થઇ રહ્યા છે. એઓની આ હાલતનું જેટલું અવલોકન કરીને જેવામાં આવે, રાજ્ય, અને સત્તા પર ગર્વ કરનારા લોકો માટે પાઠ લેવા જોગ છે. એજ પડતીની અવસ્થાને રખખુલ આલમીને પોતાના કલામમાં નીચે પ્રમાણે ચીતર્યું છે.

“કહો, યા અહલાદ ! (બધા) દેશોના સ્વામી ! તું જેને ચાહે છે (તેને) દેશ આપે છે. અને જેનાથી ચાહે છે (તેનાથી) દેશ છીનવી લે છે. જેને ચાહે છે આખર આપે છે અને જેને ચાહે છે બે આખર કરે છે, તારાજ હાથમાં બલાઇ છે; તુંજ સર્વ શક્તિમાન છે.”

રૂમ જેવું સંગીન રાજ્યનું અરબ જેવી જંગલી નિર્જાળ કવ-મના હાથે પાયમાલ થવું એ કેવું આશ્ચર્યકારક બતાવે છે ? જો એને પોલિટિકલ ચમત્કાર કહીએ તો કાંઇ ખોટું કહેવાય નહિં. સ. હી. ૧૩ ની પહેલા કોણુ ધારી શકતો હતો કે સીરિયાનું દેશ અરબોની નાની ટોળીના ઘોડાઓથી પાયમાલ થશે ? હરકલ જેવા શૂરા બાદશાહ અને તેના શૂરા સિપાઇઓ અને નિડર ઉમરાવોને કદી એ દહાડો જેવાનું નસીબ થશે, કે દારૂણ યુદ્ધમાં સેંકડો મરતકો ખુનમાં ખરડાયલા નજરે પડશે અને શહે-રના દોલતમંદો કે ઉમરાવોને ગાંસડી પોટલી સાથે શહેરથી રૂખસદ થવું પડશે ? તે પછી માત્ર શત્રુની રહેમદિલીના કારણેજ ! શું એવી ઉથલપાથલ ચમત્કારી રંગ લીધા વગર થઇ શકે છે ? દુનિયાના લોકોએ વિચાર કરવો. જોઇએ કે દુનિયાના કોઇ રાજ્યની ઉથલપાથલ પ્રજાસત્તાક રાજ્ય અથવા અમુક સખખ વગર કદી ઝાહિર થઇ શકતી નથી.

પાદશાહોનું પદબળ થવું, સક્ષતનતનું નાશ પામવું, વગેરેના સખ્યો અંદર અંદરજ કામ કરે છે, સત્તાનું ધરેણું જ્યારે ગર્વ આશ્ચર્ય માત્ર રહી જાય છે અને પ્રજાના હકોપર ત્રાપ મારવામાં આવે છે તેની માગણીઓની કાંઈ દરકર કરવામાં આવતી નથી. ત્યારે પ્રજાના દિલોમાં હેતુ ખારના બદલે સત્તા વિરૂધ્ધ ગુસ્સો અને દિલગીરી ઉઠાવી પડે છે, તે એક ક્ષણમાં ભડકી ઉઠે એવો પદાર્થ હોવાથી જ્યાં સત્તા નજીબી થવા લાગે છે કે તે તરત ભડકા સાથે ફાટી નીકળે છે અને સત્તાને ઉડાવી મુકે છે જો સત્તાની વિરૂધ્ધ લાગણી ધરાવનારાઓને દેશની અંદર લુટમાર કરવાને દાવ મળતો નથી તો પરરાજ્યની મદદના આધારે સત્તાના મહેલને તોડી પાડવામાં ફળીજીત થવાના રસ્તાની શોધમાં રહે છે.

રૂમની સત્તાની ઝુલમગીરી અને મગરૂરી ભરેલી પોલિસીએ ધણું કરીને સિવાય જીજ્ઞાસા માણસો કે જેઓ સત્તાની જીડી તારીફ કરનારા હતા અને તેઓના ગુજરાનનું આધાર સત્તાના લખાણ કરવા પર હતું. એ સિવાય બાકીની બધી પ્રજા સત્તાથી રિસાયલી અને ગુસ્સે થઈ ગઈ હતી. માત્ર ધર્મની લાગણી કે જે સત્તા અને પ્રજા વચ્ચે એક હતી, અને તેજ કંઠણ વખતમાં રીતની રૂએ પ્રજા અને સત્તામાં વિરૂધ્ધતાજ હતી. અરબો, જે એક નવી કેળવણી અને નવા સુધારા-તથા નૈતિક ધરેણાથી શૃંગારાય-લા હતા ફુનીઆના પરદાપર ઝાહિર થયા. તેઓ પોતાની ખુશ રીત ભાત અને સારી ચાલ ચલણ તથા બહાદુરીના લીધે જ્યાં જતા હતા લોકો તેમને આવકાર આપતા હતા. શત્રુઓ તેમને “બલે પધારો” કહી વધાવી લેતા હતા, અને તેમને પોતાના મિત્રો બનાવી લેતા હતા. ફુનીઆના ખજાના અરબોના પગેને ચુંબન લેતા હતા. પરંતુ તેઓ તો પરહેઝગારી અને પ્રમાણિકપણા પર દૃઢ મનથી સાબિત રહી જાઈજ અને ના જાઈજ પર ફત્વો આપતા દેખાતા હતા. અરબ જેટલી નાની કામ સાથે નમ્ર હવું તેટલીજ ભારે ક્વમ પર તે બળવાન હવું. ઇસ્લામ અને ક્રિશ્ચિઅન વચ્ચેના શરઆતના બનાવો એકને માટે મગરૂરી ભરેલા અને બીજાને માટે વિલાપ કરાવનારા થયા.

આજે કાંઈ તુમા અને હરબીસના દિલથી અસ્થિતિ વિષે પૂછે જ્યારે કે તેઓ દહાડાના ૧૦ વાગે હીરકલતા અનામત ખજાનામાંથી રેશમી ઝરીના ૩૦૦ મણ ભારના લુગડા અને રોકડ તથા માલ શહેરની

બહાર એક રેશમી તંબુની અંદર લાવી મુકી શકયા, અને ખીજ રમીઓ પણ લાખે રૂપીઆનું સર્વસ્વ પોતાના ઘરો બહાર લઇ આવ્યા. અને બધા કીમતી માલ સાથે દેશની બહાર જવા લાગ્યા. એ લોકોને ખાલિદ બિન વલીદે નીચે મુજબ શબ્દોમાં વિદાય કર્યા હતા.

“ઓ અલ્લાહ આ માલ અમેને બખ્શિશ કર. તેને મુસલમાનો માટે ગનીમત કર.”

પછી તે બધા પોતાના દેશને છેલ્લો સલામ કરી ત્યાંથી વિદાય થયા હતા. અને સાથેજ સુલતાનને પણ આખરી સલામ કયું હતું. તેઓ એક રાત અને દીવસ મુસાફરી કરી થાકી ગયા અને એક ડગલો પણ આગળ ભરી શક્યા નહિ. તેથી એક લીલીછમ જગ્યા પર વિસામો લેવા બધાઓએ તુમા અને હરબીસને દરખાસ્ત કરી.

તુમા—હા, મારી પણ એજ મરઝી છે કેમકે તમે ૨૪ કલાક સુધી મુસાફરી કર્યાંથી થાકી ગયા છો. પણ મને ખીક છે કે દુશ્મનો તમારી પુકમાં ન હોય. ખનતા સુધી અમેને ત્રણ દિવસમાં અંતારીયહ સુધી પહોંચવું જોઈએ કે દુશ્મનોની પુકમાંથી આપણે સહીસલામત બચી નીકળીએ.

બધા માણસો—સરદાર ! તમારી દુર અંદેશવાળી સલાહ મનન કરવા જોગ છે કેમકે તમે અમારી બલાઇમાં છો. પરંતુ અમારા નાની વયના બચ્ચા અને નાતવાન મરદો તથા નાજળી સ્ત્રીઓ વધારે ભુખમરા સફળ કરવાની તાકત રાખતા નથી. અમને ખીક છે કે અમારી કોશિશ અમારા પ્રાણુ ન લે.

તુમા—જે તમે હિંમત હારી ગયા છો તો ભલે આજે અહીંજ ઉતારો કરીએ અને સાંજે અહીંથી કુચ કરીએ.

તુમાના આ હુકમથી બધા સાથવાળાઓ તેજ લીલાછમ મુકામપર વિસામો લેવા ઉતાર્યા, એક નહેરના કીનારે પોતાનો સામાન મુક્યો અને તંબુઓ ઉભા કરી ખાવા માટે ભોજન તૈયાર કરવા માંડ્યું. તુમા અને હરબીસના તંબુઓ રેશમી હતા તે ઘણી ઉંચી જગ્યાપર ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા.

સવારના આઠ વાગી ગયા છે. તડકામાં રેતીની ટેકરીઓ દુરથી ઉંચી ઉંચી નજરે પડે છે, આ મુકામથી શહેર અંતઃક્રીયક મંજિલ બે મંજિલ દુર હતું. તુમાનો ધરાદો છે કે આ બે મંજિલો સાંજ થયા પછી પુરી કરવામાં આવે જે સહેલ અને દમિશક જનારા કાફલા ધણું કરીને અહીં આજ ઉતારો કરે છે. આજે એક ટોળી લાઝકયહ તરફથી આવતી નજરે પડે છે. તુમા દુરથી ઉડતી ધુળ પર દૃષ્ટિ કરી કહે છે કે તપાસ કરો સામે કોણ આવી રહ્યું છે! તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે તે ટોળી કોઇ વેપારી નહીં પરંતુ એક લશકર છે, જે સફીર ખનાવવાના કામ પર કયાંએ જઇ રહ્યું છે. એ લશકર નઝીક આવ્યું એટલે તેણે તુમા સાથે મુલાકાત લેવાનું ઇચ્છ્યું તુમાએ તરત મુલાકાત આપી હતી. તુમાની રજા મેળવ્યા પછી એક જુવાન માણસ તેની પાસે આવ્યો હતો જેની કમરે તલ્વાર, પીઠપર ઢાલ, અને માથાપર ખખ્ખર હતું તેણે ફેણ સલામ આપ્યા પછી એક સીલખંધ પત્ર તુમાના હાથમાં આપ્યું હતું. તેણે તેમને ખોલીને જોયું તો એક પાદશાહી ફરમાન હતું જેને તેણે વાંચ્યું અને ફરવીસને પણ વાંચી સંભળાવ્યું હતું જેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

હરકલ તરફથી ફરમાન.

અમોને તમારો પત્ર મળ્યો. અરબોનો ઘેરો કામની કમઝોરી અને ફાજની નામરદાઇથી માહીતગાર થયો. તમોને જોઇએ કે હિકમતથી કામ લઇ સુલેહ કરવાના ધરાદાથી દુર રાખો. જો બની શકે તો જંગને મુલતવી રાખવાની દરખાસ્ત કરો. અમે બહુ જલદી તમારી મદદે મોટી સેના મોકલીએ છીએ. ગભરાઇને દુશ્મનનો કબજો થવા દેતા નહીં.

તુમા-આપણો એમાં શો વાંક છે ? આપણે છેલ્લાં વર્ષ સુધી દુશ્મનનો મુકાબલો કર્યો હતો. અને કવમને સમજાવી હતી. મોનો કસૂર ! આટલું જ શું બોલ્યું છે કે આપણે અહિં આ સુધી સલામત આવી પહોંચ્યા. પણ કવમજ દુશ્મન કરે અને દુશ્મનને ધરમાં ખોદાવે તો.

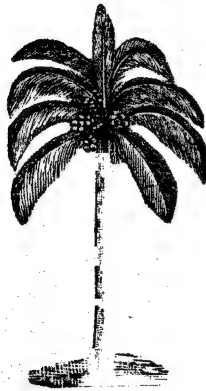
હરખીસ-પણ ખરું પણ જોખમદારી તો આપણી હતી ના ? કવમની કમઝોરી અને દગાખોરીની કોણ તપાસ કરે છે ?

તુમા—વાર, હવે કહો કે પાદશાહના ફરમાનનો શું જવાબ આપવામાં આવે? એવી રીતે લખવું જોઈએ કે પાદશાહ ગુસ્સે ન થાય અને આપણે પણ ગુસ્સાના ભોગ થઈએ નહીં.

હરખીસ—મારી સલાહ તો એ છે કે જે કાંઈ બન્યું છે તે બધું અક્ષરે અક્ષર લખી મોકલવામાં આવે.

તુમા—જે થવાનું હતું તે થયું. તમેજ લખો, કે અમેાએ લાઝક યહમાં ઉતારો કર્યો છે. જ્યાં સુધી તમારો વધુ હુકમ ન મળે ત્યાં સુધી અમે અહીંયાંજ પડ્યા રહીશું. અંતાકીયહ તરફ વધીશું નહિ.

આ ઉપરથી હરખીસે શાહી ફરમાનના જવાબમાં જંગ તો પુરેપુરો હાલ, અને સુલેહની તથા દેશનિકાલની ખુલાસાવાર વિગત લખી સફીર ના હાથમાં તે પત્ર આપી તેને રવાનહ કર્યો. પછી સાંજે બધો અસખાખ બાંધી આગળ વધ્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

પુઠં પકડવાની કાશિશ.

નિગાહે તલખસે છીનંગે કહાં તક
કયામતમે લી હમ ઉન્હે દેખ લેંગે.

યુતુસ-પોતાની ંહાલીને ગુમાવીને મરયમના દેવળમાંથી પાગલ
ખની બાહર નીકલ્યો. શહેરની ગલીઓ અને મોહલાઓમાં તેની ઘણી
શોધ કરી પણ કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ ત્યારે તેણે નિશ્ચય કર્યો કે તેણી
તુમા અને હરખીસ સાથે અંતાકીયહમાં ગઈ હશે, તે રાણીને અંતાકીયહ
ભણી કુચ કરવાને આજે ચોથો દહાડો છે. ખાલિદ ખિન વલીદે એવો
ઠરાવ કર્યો હતો કે મુદત વિતી જવા બાદ દીનના શત્રુઓ તુમા અને
હરખીસની પુઠં પકડીશ. તેઓ જે માલ સાથે લઈ ગયા છે તે મુસલ-
માનો માટે કબજામાં લઈશ, ખાલિદ ખિન વલીદના ઠરાવની ખબર
યુતુસને પણ મળી ચુકી હતી,

આવા વિચારથી કે રખેને અંતાકીયહમાં જઈ તો મારી ંહાલીના
પણ દર્શન થાય. તે માટે ખાલિદ ખિન વલીદ પાસે દોરી ગયો. તેઓ
અને એવા ઉંડા વિચારમાંજ પડેલા હતા કે દુશ્મનોની પુઠં પકડવી
યોગ્ય છે કે નહિ? સામેથી યુતુસને આવતાં જોઈ ખાલિદ ખિન વલીદ
હસવા લાગ્યા અને યુતુસને પુકારીને કહ્યું કે આજે ત્રણ દહાડા પછી
તમે અહીંઆ ક્યાં? મેં તો ધાયું હતું કે તમેએ એવશાઈ કરી અને
પોતાની ંહાલી સાથે મળી જઈ વિખુટા પડી ગયા.

યુતુસ—માનવંત સરદાર! કદી એમ ખની સકે! કોઈ સીધો
માર્ગ મેળવ્યા પછી ગુમરાહીમાં પડે? મારી ચેરહાઝરીતું કારણ મારી
ંહાલી સ્ત્રીની શોધ સિવાય ખીજું કાંઈ નહતું જેને મેં મરયમના
દેવળમાં પાદરીના પેશાકમાં જોઈ હતી અને જ્યારે મેં તેની સાથે
વાતચીત કરવા ઇચ્છ્યું ત્યારે તેણીએ એમ જણાવ્યું કે હું મુસલમાન
થઈ ગયો છું મને તુરુજકારી કાઢ્યો હતો અને મને ત્યાં છોડીને તુમા

સાથે પરવારી ગઇ. મને એવું મઝાલુમ થયું છે કે તમે તુમા વજેરની પુઠ પકડવાનો કંઈ ધરાદો રાખો છો તો હું દરખાસ્ત કરું છું કે મને પણ સાથે લઇ જાઓ. કદાચ મારી ંહાલી મને ફરી મળી આવે અને ખુદા મારી મુશ્કેલ આસાન કરે.

ખાલિદ બિન વલીદ-એશક, મેં તેમની પુઠ પકડવાનો ઠરાવ કર્યો હતો. પરંતુ તમે જાણો છો કે તેઓને અહીંથી રવાના થયાને ચાર દહાડા થઇ ચુક્યા છે. વળી તેઓએ ધારતીના લીધે ખચ્ચીત બનતી ઝડપે કુચ કરી હશે. તેથી આપણે તેઓને પકડીએ એ અશક્ય છે.

યુનુસ-જો રસ્તાના છેટાના સળએ તમે હિંમત હારતા હો તો હું તમને નજદીકના રસ્તે લઇ જઇશ. જેથી તમે ઝરૂર તેમને પકડશો. એવી અમે ખાતરી છે.

ખાલિદ બિન વલીદ-યુ ખચ્ચીત તમે કહ્યા પ્રમાણે અમને લઇ જવાની જોખમદારી તમારા માથે લો છો !

યુનુસ-ઇ-શાઅલ્લાહ તઆલા હું મારા કવલને પૂરો કરીશ. પરંતુ આપ લહમ કોમનો પોષાક અને ખાદીમો નસરાનીઓનો ધારણ કરો અને રસ્તાનું ખરચ પાણી પણ પૂરતું લો જેથી આપણે કાંઈ શોસવું પડે નહિ અને કોઇને આપણી ઉપર વહેમ પણ આવે નહિ અને આપણને ઓળખી સકે નહિ.

ખાલિદ બિન વલીદ ચાર હઝાર રવારો સાથે લીધા. અને અબુઉએદ્દ બિન જરરાહને સીરિયાની હકુમતનો ચાર્જ સોંપી દઇ ત્યાંથી રવાના થયા, યુનુસ ભોમીઆ તરીકે આગળ આદ્યો અને ધરલામી લશ્કરે તેની પાછળ ચાલવા માંડ્યું. રસ્તામાં નમાઝ પઢવા સિવાય કોઈ સ્થળે થોભ્યા નહિ. એક સ્થળે રૂમીઓના પગલા દેખી યુનુસ ગભરાયો. યુનુસને ગભરાવેલો જોઈ ખાલિદ બિન વલીદ પૂછ્યું.

યુનુસ, હું તને ફિકરમંદ જોઈ છું સાચું કહેજો તારી શી હાલત છે ? અમે તે કવમ સુધી પહોંચ્યું કે નહિ ?

યુનુસે કહ્યું કે ઇ-શાઅલ્લાહ અમે જરૂર ફળીભૂત થઇશું. ઓ સરદાર ખુદાથી સહાય માંગો. આપણે સીધો રસ્તો છોડી આ ભયાનક રસ્તો લીધો છે. નિશ્ચય આપણો હેતુ પાર પડશે.

પહાડોની ખીણોમાંથી થઇ ઇસ્લામી લશ્કર પરાદીઆમાં જ એવા મુકામ પર પહોંચી ગયું જ્યાં રૂમીઓએ મુકામ કર્યો ત્યાં ચિન્હો દેખાતા હતા. હવે યુનુસે કહ્યું કે હું અલ્લાહનો આભાર માનું છું કે આપણે આપણી મતલબ સુધી પહોંચી ગયા છીએ. માત્ર થોડી તકલીફ ઉકાવવી પાડી છે.

ખાસિદ બિન વલીદે સ્વારો તરફ લલકારીને કહ્યું બહાદુરો ! હિંમત ના હારો અલ્લાહનું નામ લઈ ઝરા હજી ચાલો તેજ ભુખ્યાનો પેટ ભરનાર, કમઝોરને તાકત બક્ષનાર છે.

સ્વારો—સરદાર, લાંબી મુસાફરીના લીધે અમે થાકી ચૂરે ચૂર થઈ ગયા છીએ. થોડાઓ પણ આગળ વધવાને અશક્ત છે. પણ આપના હુકમને અમે તાબે છીએ.

ખાસિદ બિન વલીદે હિંમત ધરવા માટે ફરી ઉપદેશ કર્યો અને પાકી રહેલી જુજ મુસાફરી પૂરી કરવા માટે દિલાસો આપનારા શબ્દો ઉચ્ચાર્યાં તેથી સ્વારો હિંમત ધરી આગળ વધ્યા.

શહેર જમણા સુધી આવી પહોંચ્યા ત્યાં પાસેની એક ઝુંપડીવાળા રૂમી પાસે જઇને યુનુસે રૂમી લાપામાં પુછ્યું કે ભાઈ અહીં કોઈ જમાઅત આવી હતી કે ને અંતાકીયહ જનાર હતી !

ગામડીઓ—તમે કોણ છો ? અને તે જમાઅત વિષે પુછ પરછ કેમ કરોછો !

યુનુસ—હું પણ તે જમાઅત પૈકી એક છું. પણ રસ્તામાં વિખુટો પડી ગયો છું. મહેરબાની કરીને કહેશો કે તે જમાઅત ક્યા રસ્તે અહીંથી ગઇ છે.

ગામડીઓ—ભાઇ તુમા અને હરખીસ પોતાના સાથીઓ સાથે જમણા શહેરની પાસે લાઝકીયહ સુધી આવ્યા હતા અને કાલ સાંજ સુધી ત્યાંજ ઉતારો કર્યો હતો. પરંતુ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે પાદશાહે તેઓને અંતાકીયહમાં દાખલ થવા મનાઈ કરી છે. અને ત્યાં નહિં ઉતરતાં કોન્સ્ટન્ટીનોપલ ખાતે જવા માટે હુકમ કર્યો છે. કેમકે અંતાકીયહમાં એક મોટું લશ્કર તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યું છે.

ત્યારે જો તેઓ અંતાકીયહમાં ઉતરે અને ત્યાંની પ્રજા સામે અર-
ખોની બહાદુરીના વખાણ કરે તો લશ્કર હિમત હારી ન જાય એ માટે
પાદશાહે દુર અંદેશી વાપરી તેઓને અંતાકીયહમાં ઉતરવાની મનાઇ
કરી છે. આ લશ્કર એક બે દિવસમાં હથિયારોથી સજ્જ થઇ સીરીયા પર
ચઢાઇ કરવાના ઇરાદે કૂચ કરી જશે તુમા અને હરખીસ તો
કોન્સ્ટન્ટીનોપલ તરફ ગયા છે.

યુનુસ આ હકીકત જાણી લઇ લશ્કરમાં પાછો આવ્યો અને ઉદાસી
માં રાત ત્યાંજ ગુઝારી સવાર થતાં સર્વે મુસલમાનોએ નમાઝ પઢી
અને આગળ વધવા માટે ખાલિદ બિન વલીદે મનસૂબો કર્યો. એટલામાં
યુનુસ ગમગીની હાલતમાં સામે આવ્યો.

ખાલિદ-યુનુસ તારો ચહેરો કેમ ઉતરેલો છે ?

યુનુસ-ખુદાની કસમ મેં આપને અને લશ્કરને આટલી મુસીબત
અને એવો શ્રમ ઉઠાવવા નકામી સલાહ આપી. સરદાર, મેં ઘણી
કોશિશ કરી છતાં શત્રુઓ હાથમાંથી છટકી ગયા.

ખાલિદ-તમે કેમ માન્યું કે શત્રુઓ ખચીને નીકળી ગયા.

યુનુસ-મને ખાતરી હતી કે આપણે તેઓને સુરીયામાં પકડી લઇશું.
પરંતુ તેઓ અહીંઆંથી પણ નીકળી ગયા. કેમકે મેં એક ગામડીઆંથી
બધી હકીકત મેળવી છે. તે કવમ પાદશાહના હુકમથી કોન્સ્ટન્ટીનોપલમાં
ગઇ છે. હવે આપણી અને તેઓની વચ્ચે એક પર્વત આકું આવી
ગયું છે. જો આપણે અહીંઆ વધુવાર થોભીશું તો મોટી મુસીબતમાં
આવી પડશું. કેમકે પાદશાહ તુરતમાં એક મોટી સેના આપણી ઉપર
હુમલો કરવા માટે મોકલનાર છે જો કવમનેજ પકડવી હોય તો તારીફ
પર્વતના વચલા રસ્તા પકડો નહિ જો રસ્તે આવ્યા તોજ રસ્તે પાછા વળો.

આ જવાબ સાંભળી ખાલિદ બિન વલીદના ચહેરાનો રંગ કેડી
ગયો. સ્વારોમાંથી એકે એટલે ઝરાંરે સરદારની આવી હાલત જોઇ પ્રશ્ન
કર્યો કે યુનુસ શું મને કહેશે કે તમારા કહેવામાં અર્થ શો છે ?

ખાલિદ-ભાઇ ખુદાની કસમ, મને મરવા અથવા કતલ થવાની કાંઇ
ધાસ્તી નથી. પરંતુ ખીક એની છે કે કિયામતમાં જ્યારે એ સ્વારના
શ્રમ વિષે મારાથી સવાલ થશે ત્યારે હું જવાબ શું આપીશ ? દમિરક

જીતાયાં પહેલાં મને એક સ્વપ્નું આવ્યું હતું જેથી હું એવી આશા રાખું છું કે ખુદા તેની તાખીર:સારીજ લાવે.

ઝરાર-તમને જે સ્વપ્નું આવ્યું હોય તે અમને કહેા ખુદા ચાહશે તો એર થશે. આપણુ સહ માટે સલામતી છે.

ખાલિદ-મેં સ્વપનામાં એયું હતું કે પોતાના સાથીઓ સાથે એક લીલોતરી જગામાં છું. એટલામાં એકાએક જગા ગધેડાઓ ટાળા બંધ અમારી તરફ ધસ્યા. અમેએ એઓને પકડવા ઇચ્છ્યું પરંતુ તેઓ લાતોથી અમેને મારવા લાગ્યા હતા. આખરે મેં કેટલાક ગધેડાઓને શિકાર કર્યો હતો. અને બીજા બધા પહાડોમાં નાસી ગયા હતા. શિકાર કરેલા ગધેડાઓના કબાબ કરવામાં અમે રોકાઇ ગયા એટલામાં તે નાસી છુટેલા ગધેડા પાછા આવ્યા. અને અમે સૌએ મળી એઓની કતલ ચલાવી હતી. ત્યાર પછી મેં પોતાના દેશ તરફ જવા ઇરાદો કર્યો પણ મારા ઘોડાએ મને નીચે તોડી પાડ્યો અને મારી પાધડી માથાપરથી હવામાં ઉડી ગઇ. મેં પાધડીને પકડવાની કોશિશ કરી પરંતુ તે હાથમાં આવી નહિ. આ પછી હું જંગી ઉઠ્યો હતો.

અબ્દુલરહેમાન-હું ધારું છું કે તે ગધેડા રૂમીઓજ હોવા જોઇએ. જેઓની તપાસમાં તમે છો. એનાજ લાંબે એટલો શ્રમ ઉઠાવવો પડ્યો છે. તમારા ઘોડાનું પડવું એ ચઢતીથી પડતી તરફ જવું છે. પાધડીનું ગુમ થવું એથી કાંઈ આશ્ચર્ય આવનારી દેખાય છે.

ખાલિદ-હું અલ્લાહથી વિનંતી કરું છું કે જો આ સ્વપ્નું સાચું છે અને તેની તાખીર હક છે તો અમારા દુન્યવી કામેમાં તે જલદીથી અદિર થાય. હું અલ્લાહથી મન્દ આહું છું. તેની સહાયતા પર કામેના રૂબીજૂત થવાની આશા રાખું છું. મુસલમાન સ્વારો! હું મારી જાતનો માત્ર ધણી છું. જેને હું ખુદાની રાહમાં અર્પણ કરવા માટે હમેશાં તૈયાર છું. શું તમે પણ મારી સાથે ખુદાની પ્રસન્નતા મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરશો? એ આપણે શત્રુઓ સાથે લડતાં જીત મેળવી એ તો તેમનો માલ તેમનું ધનામ છે નહિ તો તમારા અને અમારાં માટે મુલાકાતનું સ્થાન બિહિશત છે.

સ્વારો—તમારા નિશ્ચય મૂજબ બધે કરો. અમે તમારી તાબેદારી કરવા હમેશા તૈયાર છીએ. અલ્લાહ આપણો મદદગાર છે.

ખાલિદ—યુનુસ, તું તું નિશ્ચયપણે કહે છે કે અમે હજી પણ નાસેલી કામને પકડી લઇશું ? જો એમ હોય તો ચાલો પુઠ પકડીએ.

યુનુસ—મને ખુદા પાકની ઝાતનો ભરોસો છે કે તે કવમની પુઠ પકડવામાં ખચ્ચીત ફતેહમંદ થશું. પરંતુ ડર એ છે કે જો હમીએને એની ખાતમી મળી ગઇ કે અમે તેઓના દેશમાં છીએ તો તે આપણને ઘેરી લેશે ત્યારે તેમના હાથથી બચવું મહા મુશ્કેલ થઇ પડશે.

ખાલિદ—(શુરાતનપણાના અવાજમાં યુનુસ તું કાઠ વાતની ધારતી ના રાખ. અલ્લાહ પર ભરોસો રાખ. તે સર્વશક્તિમાન છે વગર બીકે આગળ વધ.

આ ઉપરથી યુનુસ આગળ વધ્યો. ઇસ્લામી લશ્કર પણ હિમ્મત ધરી લાંબી મુસાફરી કરવા ટટાર થઇ ગયું.

યુનુસ—પગલાની નિશાનીઓ પર ધ્યાન રાખી તારીક પર્વતની ખીણ તરફ લશ્કર સાથે આગળ વધ્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દરબારે હરકલનો દેખાવ.

વોહ શમ્ભુ ઉજ્જલા જીરને ક્રિયા ચાલીસ બરસ તક ગારોં મે
ધક રોઝ ચમકને વાલીથી ધસે દુ-યા કે દરબારોં મે

અંતાકીયહ શહેર એશીઆધ રોમના પ્રાચીન શહેરોમાંનું એક
જુ' તે દુનિયામાં સૌથી સંગીન રાજ્યમાં ગણાતા રાજ્યની રાજધાની
હતું. જો કે રોમની સત્તા તેના પાડોશની મુલતનત ધરાન સામે ઉતરતાં
મેસોપોટેમીઆમાં હારી જઇ થોડી કમજોર થઇ ગઇ હતી પરંતુ તેને
હજી સાત વરસ નહિં ગુઝ્યાં હતા કે તે પોતાના કદા શત્રુ રાજ્યને
ભવિષ્ય વાણી “ગુલેબતુર ઇમ”ની આયત મુજબ સખત દાર આપીને
ઉન્નતિની ટોચે પહોંચી ગઇ હતી. સત્તનતના બળને જાજતી તેની રાજ-
ધાની જોટલી સુદર હોય એ થોડી છે. હિંદુસ્તાન અને મિસરની પેદાશો
અને પ્રાચીન કારીગરીની ચીજોનું બજાર અંતાકીયહમાંજ ભરાતું હતું.
અને ત્યાંથી આખા યુરોપનાં દેશોમાં માલ જતું હતું. તે વખતના
અંતાકીયહને હાલ જો નહીં જઇ જોશું તો એક હસવા જેવી વાત
લેખાશે. કેમકે ત્યાંની વસ્તી હવે ઘણી જૂજ રહી ગઇ છે; અને બધી
ધમારોના ખંડેરો થઇ ગયા છે. અને ત્યાં કોઇ સુખાકારી ખાતું નથી
કે આલીશાં મહેલો નથી. પ્રજાના ગુઝરાન માટે કોઈ ધંધો રોઝગાર
રહ્યો નથી. પરંતુ અમારી ઇતિહાસિક વાર્તાના સમયમાં તો હજાર ગર્વ
કરવા લાયક શહેર હતું. ત્યાંની આલીશાન ઉંચી ધમારો ગગન સાથે
વાતો કરતી જણાય છે.

અરબોની ક્ષતેહની ખબરોએ આ આલીશાં ધમારો અને મહેલોમાં
ગભરાટ ફેલાવી દીધો છે. ખાસ કરીને તુમા અને હરબીસના દેશનિકાલના
સમાચારથી પ્રજા તો શું પણ પાદશાહ પણ ઘણી ચિંતાતુર હાલતમાં
જણાય છે. ઉમરાવો અને પ્રધાનો અરબોની બહાદુરીની વાતો સાંભળી
ઘણા લાલ પીળા થઇ રહ્યા છે. લોકો તુમા તથા હરબીસના ખાચલાપણા

પર થુથુ કરી રહ્યા છે. પાદશાહે ઇંસાઇ ધર્મતું રક્ષણ કરવા માટે લોકોમાં જીરસો પેદા કરવાથે પોતાના તાબા હેઠળના દેશોના ગવર્નરો પર દબાણ કયું અને જલદીથી લોકોને રાજ્યના માણસો અને પૈસા ટક મદદ કરવા માટે તૈયાર કરવા હુકમ બાહર પાડ્યો છે. તેથી દૂરદૂરના દેશોથી વોલન્ટીયરો ઘણી સંખ્યામાં આવી રહ્યા છે. ફોજ કેંપ ઘણા વિશાળ બાંધવામાં આવ્યો છે, લાખો તંબુઓ તાણવામાં આવ્યા છે. અત્યારે અંતાકીયહની વસ્તીમાં લાખોનો વધારો થયો છે. વસ્તીમાં વધારો થવાથી ખાવા પીવાની ચીજો મોંઘી થઇ ગઇ છે. આ મોંઘવારીના લીધે વસ્તી વધારે મુશીબતમાં આવી પડી છે. સરકાર પોતાને જોઇતી ખોરાકી સંગ્રહ કરવા માટે કાયદાથી કામ લે છે. તેથી પ્રજા રાજ્ય સામે ગુસ્સે થઇ ગઇ છે. ગરીબ વર્ગમાં ઉશ્કેરણી પેદા થઇ ગઇ છે. પરંતુ સન્તા પીશના હુકમ સામે શું વળી સકે !

સં હિં ૧૩ ના માહે રજબની ત્રીજી તારીખે અંતાકીયહમાં દરબારે આમનો જલસો કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી કિલ્લાની અંદર દરબારે આમ કરવા માટે જે સ્થાન મુકર્રર કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યાં દહાડે ખાસ તઈયારી થયલી જોવામાં આવે છે. એમાં ૧૦૦૦ વાંસા નો તંબુ તાણેલો જોવામાં આવે છે. અમૂલ્ય ગાલીયાનો ફરશ થયેલો છે. વચમાં એક મિન્ગર ઉભો કરવામાં આવ્યો છે. જે સોનાના પતરાથી જડીત થયેલો છે. તેની ઉપર ઝરીના કામનો રેશમી ગબેફ ચઢાવવામાં આવેલો છે, મિન્ગરની બંને બાજુ રેશમી કોચો ખાસ પ્રધાનો માટે શણગારાયેલો છે. કોમના પ્રતિનિધિયો ટોળે ટોળા આવી રહ્યા છે અને લાકડાની ખુરસીઓ પર બેસી રહ્યા છે. પ્રધાનો પણ રેશમી કોચો પર આવી આવીને બિરાજે છે, દશ વાગ્યા સુધી દરબાર ચિકાર ભરાઇ ન્તય છે. વઝીર અને ફોજના સરદારો મિન્ગરની ડાબી બાજુ અને પાદશાહી ખાનદાનના ઉમરાવો જમણી બાજુ પર બેઠા. થોડા અરસામાં પાદશાહની સ્વારી આવી. વઝીરોએ પાદશાહનો સારો આદરસ્તકાર કર્યો અને બીજા બધાઓએ શાહી દરજ્જાને છાજતો માન તેને આપ્યો.

હરકલ દરબારમાંથી પસાર થઇ મિન્ગર ઉપર બિરાજ્યો. મિન્ગર ઉપર બિરાજતાંની સાથેજ ખાસ દરબારને આવીને અરઝ કાઢી કે એ માણસો કાંઇ ઝરી સંદેશ લઇને આવેલા છે. પાદશાહે એ બંનેને હાઝર

કરવા કહ્યું. તે બંને જણાએ સામે આપી પાદશાહને નમસ્કાર કર્યો. એ બેઉમાંના એકનું નામ તીજતીસ હતું જે લાઝકચહથી સરકારી ફરમાન સાથે આવ્યો હતો. તે ફરમાન વાળો પત્ર મહોર બંધ પાદશાહના હાથમાં આપવામાં આવ્યું. પાદશાહે તેને દેશ ખાતાના પ્રધાનના હાથમાં આપી વાંચવા માટે કહ્યું. પ્રધાને પત્ર ખોલ્યું તો તે તુમા તરફથી આવેલું માલુમ પડ્યું હતું, જેમાં તેણે પાદશાહના ફરમાન મુજબ કોન્ટ્રેન્ટીનોપલ ખાતે ચાલ્યા જવાનું વચન આપ્યું હતું.

હરકલ-(તીજતીસને) શું તમારી સામેજ તુમા લાઝકચહથી ફૂચ કરી ગયો હતો ?

તીજતીસ-(ઝમીનને ચુંબન આપી) હા, પુજ્યમાન, તેને લુકામના તળાવ પાસે છોડીને આવ્યો છું.

હરકલ-તમોએ અરબો સંબંધી કાંઈ સાંભળ્યું છે ?

તીજતીસ-જહાંપનાહ કાંઈ નહિં.

હરકલ-તમોએ હરબીસ અને તુમાના સાથીઓના હાલ બરાબર જોયો કે તેઓને અંતાકીયહમાં આવવા માટે કોઈ દબાણ તો નહિં કરતો હતો ?

તીજતીસ-હમણા સુધી લોકોને ફરમાને શાહીથી વાકિફગાર કરવામાં આવ્યા નહિં. ફૌજ ઓશીસરોએ વાંધો પણ ઉઠાવ્યો હતો પરંતુ તુમાએ યુક્તિથી બધાને સમજાવી લીધા.

હરકલ-અરબોની પુઠ પકડવા સંબંધી કોઈ પ્રકારની ખીક તો કવમને ન હતી ?

તીજતીસ-જ્યાં સુધી લાઝકચહ સુધી આવ્યા ન હતા. કોમને પુઠ પકડવાની ખીક હતી અને હવે તો કોઈ ખીક નથી.

હરકલ-કાંઈ ફિકરની વાત નથી. અરબો અમારા ડરથીજ આગળ વધ્યા નહિં હશે. વાઈ આરામ હયો. બીજો માણસ જે એક સરકારી જાસસ હતો, તેણે કાંઈ છુપા સમાચાર કાનમાં કહ્યા.

હરકલ-(જાસસથી) તું આ ખરી વાત છે કે અરબોના ખલીફાનો કાળ થયો ?

નસસ-એમાં કાંઈ શક નથી. મારી સામે હિંમતનો કાસદ દમિશ્કમાં ખલીફા અબુઅકર સિદ્દીકની વફાત અને હજરત ઉમર બિન ખિતાબ (૨૦) ના ખિલાફતની ખબર લાગ્યો હતો.

હરકલ-(ગભરાઇને) ઠીક ત્યારે તમે પણ આરામ કરો. જરા વાર ચુપ રહી પાદશાહે ખુલાંદ અવાજે કહ્યું “અહરયો, તમેએ કાંઈ સાંભળ્યું. હિંમતના પહેલા ખલીફા અબુઅકર (૨૦) દેવકોક પામ્યા છે. અને હવે એવો માણસ ખલીફા તરીકે ચુંટાયો છે, જેના માટે પવિત્ર પુસ્તકમાં લખવામાં આવ્યું છે કે ‘તેનો રંગ ઘડે’ જો, આંખો કાળી, કદ લાંબો, પવિત્ર મનુષ્ય જે નૂદ (અં) ની માફક હશે” ખુદાના સોગંદ ખામને કહું છું કે તે મારો દેશ જીતી લેશે. મારો તખ્ત જીનવી લેશે.

લોકો ડરો. વખત આવે તે પહેલાં વિચાર કરો. જ્યારે વખત આવી પહોંચશે તો ધણો કંટાળ વખત આવશે, આપણી વસ્તીએ ઉજ્જડ થઈ જશે, અમારા પાદરીઓ માર્યા જશે. નાકુસનો આવાજ સંભળાશે નહિ. દેવળો ટુટી પડશે. કેમકે તે મનુષ્ય ખુનખાર લડાઈ લડતાર રૂમીઓ અને ઇરાનીઓનું કાસળ કાઢનાર સામેત થશે તેના સાથીઓ ધર્મિષ્ઠ છે. જે લોકો તેઓના મત વિરૂધ્ધ ચાલશે તેમની સાથે તેઓ ખરાબ રીતે વર્તશે. હું ખુદાથી આશા રાખું છું કે તે આપણી મદદ કરશે. પણ એવી શરતે કે ખરાબના સાથી અને ખોટાના દુશ્મન થાઓ. કુલ્લમી રીત રિવાજો તજ દો. ઇસા (અં)ની આસાઓને માથે ચઢાવો. ઝિના કારીથી ખાઝ આવો.

બસ એજ કૃત્યોથી તાકત ઘટે છે. સત્તા નાશ પામે છે. જે તમે આ કામોથી પાછળ નહીં હટો તો દુશ્મન તમારી ઉપર જીત મેળવશે. તમે એવા દુઃખમાં સપડાશો કે તે કામના ટાળવાથી ટળનાર નથી. પાદશાહે કહ્યું કે હું ખાત્રીથી કહું છું કે અરબોનો ધર્મ સાચો ધર્મ છે. ધીજ બધા ધર્મો એની સામે નમી જશે. એ ધર્મના માનનારા હંમેશા સારા કામો કરનારા રહેશે, જ્યાં સુધી તેઓ પોને પોતાના ધર્મના હુકમોને તોડશે નહિ કોઈ ખગવાન સત્તા તેઓને મટાડી સકશે નહિ. જ્યારે તેઓ ધર્મને બદલી નાખશે તો દુન્યા તેઓના માટે કેદખાનું થઈ જશે. બસ તમે તેમના ધર્મનો સ્વિકાર કરો કાં સુલેહ કરો અને જાજીઓ વેરો આપો.”

પ્રધાનો અને અમીરોએ જ્યારે હરકલના મહેાથી આવા સુખનો સાંભળ્યા ત્યારે ગુસ્સે થઇ જઇ પાદશાહ પર હુમલો કરવા માટે આગળ ધસ્યા. પરંતુ હરકલે લોકોના મિઝાજને હાથથી જવા ન દેવા માટે તરત યુકિત વાપરી પોતાના બોલો બીજા રંગમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યા.

હરકલ-ઓ મગરર લોકો, ધર્મ પર જન કુરખાન કરનારા ! આ બાપણથી મારો હેતુ એવો નહિ હતો જે તમે સમજ્યા. બહુ ધર્મ પ્રત્યે તમારી લાગણી કટલી છે એની હું તોલ કરવા ચાહતો હતો. અને તેની પરિક્ષા લેવાની હતી. કેમકે ખસરા, હુરાન, સહુરા, વગયરહની લડાઇઓમાં જે હાર ખમવી પડી હતી તેનો વિચાર કરી મેં ધાર્યું હતું કે કદાચ કવમની લાગણી નરમ પડી ગઇ છે. અને લડવાની હિંમત ઓછી થઇ ગઇ છે. પણ નહિ, તમારી લાગણી મજબૂત છે. ધર્મ માટે જીવ ગુમાવવાનો શવક ધરાવો છો. શાખાશ ઘટે છે તમારી ઉપર કે તમે આપણા વડીલોની જેમ પરાક્રમી છો.

લડાઇ ખાતાનો પ્રધાન-ઠાલા પાદશાહ, તમે કાંઈ બીક રાખતા નહિ, માત્ર તમારા હુકમની વાર છે. આ ટાંકણે એક લાખ કરતાં વધુ લડવાયા હાલમાંજ કેંપમાં મવજૂદ છે. જે તમારો હુકમ હોય તો હમણાજ બહાદુર સેનાને લઇ મયદાનમાં ઉતરે.

હરકલ-તે વખત ધણો નઝદીક છે જ્યારે હું મારા પુત્રો (સિપાઇઓ)ને રણ સંગ્રામમાં જવાનો હુકમ કરીશ. મેં ધાર્યું છે કે પહેલાં મુસલમાનોના ખલીફા હઝરત ઉમર (૨૦) ને કતલ કરી નાખું. આ કામ હું તલીકા માઝનને કે જે હસાઇ અરખ છે સોંપવાનો વિચાર રાખું છું. તેને મદીનહમાં મોકલી તેના હાથે ખલીફાને મારી નાંખાવીશ. તે ખલીફાને એવા છુપી રીતે મારી નાંખશે કે કાઇને ખબર પણ થશે નહિ.

પ્રધાન-આપની જે મરજી હોય તે અમને કયુલ છે. દરબાર બરખાસ્ત થયો. પાદશાહ અમીર ઉમરાવો અને સલાહકારો સાથે શાહી મહેલમાં પહોંચ્યો. અહીં આ તલીકા માઝનને બોલાવવામાં આવ્યો. તેને મોટા ધનામની લાલચ દેખાડી મદીનહ શરીફ તરફ મોકલવામાં આવ્યો, કે તે કાંઇ પણ રીતે હઝરત ઉમરને કતલ કરે. પણ ખુદાની મહેરબાની બુઓ. તે કટોટો થતું તલીકા માઝન મદીનહ શરીફમાં પહોંચ્યા કેડે હઝરત ઉમરનો સ્વભાવ જોઇ અને ધર્મનો આશિક થઇ પડી પોતેજ ધરલામનો રિકાર કર્યો. હરકલને આ વાતની ખબર પહોંચ્યા પછી ધણો અફસોસ થયો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

જબલે બારીકની એક રાત.

રાતના અંધારામાં જબલે બારીક જેવી ઉંચી ટેકરીની ટોચે ખીહામણા દેખાવથી છવાઇ રહી છે. મનુષ્યની જેવી નઝર જે ઘોડામાં આવી દોરડાને સાંપ બનાવી દે છે, જ્યારે આ બયાનક ટોચે પર પડે છે તો તેમને દેવો વધારે ભયભીત થઇ જાય છે. ટેકરીની હારોની બંને બાજુ પર લીલોતરી જણાય છે તેની પશ્ચિમે એક મેદાન છે જે રૂમના દરીઆ સુધી જઇ પહોંચે છે. અને પુર્વે મરળુદ્દીબાજ મેદાન આવેલું છે જે જીહુન પર્વત સાથે જમને પુરું થાય છે.

૧૧ મીનો ચાંદ પૂરા તેજ સાથે ચળકી રહ્યો હતો કે એકાએક પુર્વમાંથી એક મોટા વાદળે દેખાવ દીધો. અને થોડી વારમાં તે પથરાઇ જઇ ટેકરીઓની ટોચે સાથે અથડાયો વીજળી કાટકા સાથે ઝમીન પર તુટી પડવા લાગી. વાદળો ગર્જવા લાગ્યા પર્વતની પાસે ચાર હઝાર ઘોડે સ્વારોની ફોજ જેણે સાંજેજ ત્યાં આવીને ઉતારો કર્યો છે. ઘણી નીરૂપધાર સ્થિતિમાં આવી પડી છે. મુસળધાર વરસાદ વરસી રહ્યો છે. આ ખીચારા મુસાફરોને એટલો પણ આસરો નથી કે રાત્રે વિસામો લીએ. ઘણી તપાસ કર્યા બાદ ફોજે પહાડની ગુફામાં આરામ લીધો.

વરસાદથી કાંઇ બચાવ કર્યો. પણ ઘોડાઓ માટે વરસાદમાંજ ઝાડો તળે ઉભા રહ્યા સિવાય ખીજી કોઈ છાંયાવાળી જગ્યા મળી નહિં.

ખુદા ખુદા કરીને સવાર થઇ. સાથેજ વરસાદ પણ બંધ થયો. વાદળો હઠી ગયા. મળરફે, સાફ ગગન, ભીંજાયેલી લીલોતરી, લીલા લીલા ઝાડો, ભૂરા રંગની ટોચો, કુદરતી ઘોષોમાંથી પાણીનું પડવું આ સર્વે દેખાવો એવા તો આનંદકારી માલુમ પડે છે કે ગમે તેવો ગમગીન માણસ પણ આનંદી થઇ જાય છે.

રાત્રે મુખીબતમાં સપડાયલા મુસાફરો ગુફામાંથી બહાર નીકળ્યા. ચાર માણસો ઘોષોમાંથી વહેતા પાણીથી વજુ કરી પહાડની સપાટ ઝમીન પર

ઉભા રહ્યા. એકે ભુલંદ આવડે બાંગ બોલી. પછી બધાઓએ જમાઅત કરી સવારની નમાઝ પઢી. નમાઝ અદા કર્યા પછી બધા વિખરાઈ જઈ ઝિક્રે ધલાહીમાં મશગૂલ થયા. એજ લશ્કરના સરદાર ખાલિદ બિન વાલિદ પણ વઝીફથી ફારિગ થઈ એક સ્થાને બેઠેલા હતા કે યુનુસ ખિદમતમાં હાજર થઈ કહેવા લાગ્યો.

યુનુસ—આપ થોડી વાર અહીંઆ થોભો. મેં રાત્રે રૂમીઓને શોરખકાર કરતાં સાંભળ્યું છે. વરસાદના લીધે તેઓ આ પર્વતની કોઈ બાજુએજ ઉતરેલા હોય એમ જણાય છે. ધણું કરીને તેઓએ અહીંઆંજ ક્યાંક ઉતારો કર્યો હશે. મને રજા દો તો હું તપાસ કરી ખરી હકીકત લાવું.

ખાલિદ બિન વલીદ—(એવી બીકથી કે યુનુસ કંઈ દગો ન કરે, યુનુસની સાથે મકરત નામના એક અરબને પણ સાથે રવાના કરીધો, અને કહ્યું કે જાઓ તમે બેઉ સાચી ખબર લઈ આવો.

મકરત—મને ખુદાની શરમાંબદી અને આપની તાબેદારી ખુશીથી મંજૂર છે.

મકરત અને યુનુસ બંને પર્વત ઉપર ચઢ્યા. અને છેક ઉંચી ટોચ ઉપર જઈને બીજી બાજુ નીચે જોયું તો તે પર્વતની નીચેના મયદાનમાં રૂમીઓનું લશ્કર નજરે પડ્યું. જેમાંના કેટલાક સીપાઈઓ ભીંજેલા કપડા તડકામાં નાખતા હતા અને કેટલાક થાકેલા હોવાથી ઊંઘી ગયા હતા. મકરત આ હાલ જોઈને તરત પહાડપરથી ઉતરી ખાલિદ બિન વલીદ પાસે દોડી ગયો અને યુનુસ પાછળથી દોડી આવ્યો.

મકરતને એકલો આવતો જોઈ ખાલિદ બિન વલીદે સામેથી તેની પાસે આવી સવાલ કર્યો મકરત બોલ શું હાલ છે ?

મકરત—હાલ ઠીક છે. અલ્લાહ સૌ સાફ કરશે. રૂમીઓ પર્વતની પાછળ છે. વિખરાઈ જઈને ભીંજેલા કપડા સુકવી રહ્યા છે.

ખાલિદ—(ખુશી થઈને) અલ્લાહ તમને ખુશી દેખાડે.

આટલામાંજ યુનુસ પણ આવી ગયો. ખાલિદ બિન વલીદે એનાથી પણ પુછ્યું, કહે શું સમાચાર લાગ્યા ?

યુનુસ—સરદાર ખુશી થાઓ. રૂમીઓએ ધાર્યું હતું, કે મુસલમાન અંતાકીયહનો રસ્તો છોડીને તેઓની પુઠ પકડશે નહિ. પરંતુ ખુદાએ આપણને સફળતા આપી. તેની સા'ય હશે તો શત્રુઓ આપણા હાથે માર્યા જશે. આપ સ્વારોને આ ઝરૂર કહી દો કે જે માણસ મારી બેરી સુધી પહોંચે તે તેનું રક્ષણ કરે અને મારા હવાલે કરે.

ખાલિદ—અલ્લાહ બરકત આપનાર છે. તારી અમાનતના વચનમાં કોઇ વિશ્વાસઘાત કરશે નહિ.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મરયમે આપઘાત કર્યો.

કશ મકશે હુસ્ને ઇશક હદસે ઝિયાદહ જબ હુઇ
જાન હઝી' ચેહ બન ગઈ જાન હુઇ ફિદાએ ઇશક.

તુમા અને તેના સાથીઓ મરગુદીઆઝની લીલોતરીવાળી જગ્યા પર જ્યારથી આવ્યા છે, ઝરા પણ વિસામો મળ્યો નથી. કેમકે આખી અતિ વૃષ્ટિ અને તૂફાની હવાનો મુકાબલો કરવો પડ્યો હતો. અને સવાર થતાં જ ભીંજેલા સર સામાનને તડકામાં સુકવવાની કોશિશ કરી હતી. કમઝોર મરદો અને અવરતો તથા નાના બચ્ચાઓ તંબુમાં થાક ઉતારવા માટે સુતેલા હતા. તુમા અને હરખીસના રેશમી તંબુઓ લશ્કરની વચ્ચેમાં તાણેલા જણાય છે. જેમની ઉપર સલીખી વાવટા ઉડી રહ્યા છે.

તુમા તંબુમાંથી બહાર નીકળીને સાથીઓની ખુરી હાલત જોઈ રહ્યો છે. હરખીસ પણ તેની ડાખી બાજુ પર ચાલી રહ્યો છે. ફાજના એક સરદારે એ બંનેને સલામ કરી. તુમાએ તેને કહ્યું એલીસ, રાત તે ઘણી તકલીફમાં ગુઝારી !

એલીસ—હા સાહેબ, રાત્રે તો ઠીક કરોટી થઈ હતી. ખુદાવંદ યસ પોતાનો કોપ આ અરખો પર ઉતારે, કે જેઓએ હઝારો અલ્લાહના બંદાઓને વેરાન કર્યા.

તુમા—બહાદુર, ગભરાવાની કાંઈ વાત નથી. ખુદાવંદ યસ તેના ખાદિમોની જ મદદ ઝર કરશે. આ તો માત્ર આપણા ઇમાનની કમઝોરી છે કે દરવાઝે દરવાઝે ભટકીએ છીએ. તમે જોશો કે ઝાલિમ અરખોથી અમારા પાદશાહ ઝર બદલો લેશે.

એલીસ—કદાચ, પણ અમે તો બરબાદ થયા. ભવિષ્યમાં જે ફુગ્યા આબાદ થાય તો તેથી અમને શો ફાયદો ?

તુમા—બસ, બસ, એજ તો ઇમાનની કમઝોરી છે. અને સ્વાર્થ પાણી ની નિશાની છે. હું તમારાથી કહું છું કે શહેનશાહ એક અપરહસ્ત લશ્કરને યરમુક રવાના કરી રહ્યો છે. એજ તે લશ્કર હશે જે હિજાઝનું નાશ કરશે.

એલીસ-અંતાકીયદથી બાહરો બાહર આપણા લોકોને કોન્સ્ટન્ટીનોપલ ખાતે મોકલવાનો આ હેતુ ન હોય કે આપણે ક્યાંક અરબ ફોજની લડાઈના અહેવાલ નવી ફોજમાં ખ્યાન કરી દઈએ !

તુમા-(ધીમે સાહે) વારૂં, શહેનશાહના મનમાં જે કાંઈ આવ્યું હોય તે ઠીકજ છે. આપણને તેની ઉપર નુકસાનની કરવાની કાંઈ ઝરૂર નથી.

એલીસ-આવી રીતે ફોજને અંધારામાં રાખી કંટાળાની આશા રાખવી ફાકટ છે આ ફોજ તો શું થઈ, અંશુર થઈ, જેનું રમાં પીટાળીને રક્ષણ કરવામાં આવે છે કે ક્યાંક હવા ન લાગી જાય.

તુમા-એલીસ, તમે બહુ ફાંટાખાઝ થયલા મઅલુમ પડો છો. પાદશાહની મરજીનો અહેવાલ કોણ જાણી સકે ? જે કાંઈ તમે ધારો છો તેમ ન હોય એ ખતવા જોગ છે. કદાચ પાદશાહે આપણી લડાઈની ખિદમતોની કદર શનાસી કરતાં આપણને કોન્સ્ટન્ટીનોપલમાં જઈ થોડા દહાડા સુધી આરામ લેવા દેવાનો વિચાર કર્યો હોય !

હરબીસ-એશક, એમજ હોવું જોઈએ. સાહેબ હું તો ઘણા દહાડાથી એજ ઈચ્છા રાખતો હતો કે કોઈ પણ પ્રસંગે હું કોન્સ્ટન્ટીનોપલ જઈ અને ત્યાંના બાગો તથા અંબા સુરીઆ ચર્ચ નિહાળું. ખાસ કરીને જ્યારથી મરયમ આપણી સાથે આવી છે ત્યારથી મેં દૈનિક નિશ્ચય કર્યો હતો કે કોઈ પણ રીતે હું પવિત્ર મરયમને અંબાસુરીઆ ચર્ચમાં પહોંચાડીશ પણ ખુદાવંદ યસૂએ એજથીજ એવો સામાન પયદા કરી દીધો અને આપણને પાંધરા કોન્સ્ટન્ટીનોપલ મોકલી દે.

તુમા-મરયમ કોણ ?

હરબીસ-તમને તેનો અહેવાલ મઅલુમ નથી ? તે તમારી મિસિઝની ખિદમતમાં રહે છે. દર્મશકથી આપણી સાથે રવાના થઈ છે.

તુમા-હા, હા, હું સમજ્યો. તે ખુબસુરત બાળા. મેં ઘણી વાર એને ધર્મની ચર્ચા કરતાં સાંભળ્યું છે. પરંતુ કદી તેની તપાસ કરી નથી.

હરબીસ-તેનું ટુંક વૃતાંત આ છે કે તેનું લગ્ન મુસલમાનોએ ઘેરો નાખ્યો તેના થોડા દહાડા પહેલાં જેસલમના એક ખુબસુરત ડૉચા ખાનદાનના છોકરા યુનુસ નામના જવાન સાથે થયું હતું. ઘેરાના સમયમાં મરયમના પિતાથી યુનુસે રૂબરૂની દરખાસ્ત કરી હતી. તેને દુરઅંદેશીથી કામ લઈ તે વખતે રજા આપી નહિ. તથી એ ખાને જાના માના રાતના વખતે ત્યાંથી નીકળી પડ્યા. રસ્તામાં યુનુસ અરબોના હાથમાં સપાડાય ગયો અને મરયમ એકલી પાછી વળી. અને બાપના ઘેર ન જતા

દેવળમાં જઈ ધણીની જીદાઇના ગમમાં પાદરી બની ગઇ. દમિરકની કટક ના રોઝ યુતુસે મરયમને સાથે લેઇ જવાને કેશિશ કરી પરંતુ તે મુસલમાન થઇ ગયો એ કારણુ તેણીએ તેની સાથે જવા ના પાડી અને અમરી સાથે બેળાઇ ગઈ.

તુમા-આ ધણીજ દિલ પીગળાવનારી વાત છે. હું તે દીનદાર છોકરીની ઝર મદદ કરીશ.

હરખીસ-સાહેબ, એના કરતાં વધુ પુન્યનું કામ ખીજું કયું હોઇ સકે!

તુમા અને હરખીસ વાતો કરતાં કરતાં તેઓના તંબુઓ તરફ વળ્યા. એલીસ પોતાના કામમાં લાગી ગયો. અત્રે ૧૧ વાગી ગયા હતા રૂમીઓ નિડરપણે આઝાદીથી આરામ કરી રહ્યા હતા, કે એકાએક પર્વતની એક બાજુની ખીણમાંથી ઘોડેસ્વારો જેઓ અરબો જેવા હતા આવતા નઝરે પડ્યા. એઓની તકખીરોની આવાઝ સાંભળી, તથા આંદ તારાના વાવટા જોઈને રૂમીઓ ગભરાટમાં પડ્યા. સઘળાઓ ચીસો પાડવા લાગી ગયા. એઓનું શોરબકાર સાંભળી તુમા અને હરખીસ તંબુઓમાંથી બહાર નીકળી હુશીઆરીથી વિખરાયલા સિપાઇઓને એકઠા કર્યા અને સૌ હથીઆરબંધ પણ થઇ ગયા. સર્વસિપાઇઓ પોતાનો સામાન એક જગ્યા પર કરી લગાઇ માટે તૈયાર થઇ ગયા. તુમાએ સિપાઇઓનો જીરસો વધારવા માટે નીચે મૂજબ બાંધણુ કયું.

“ઓ રૂમી ચરા, ખુશી થાઓ. ખુદાવંદ મસીહે આ એક નાની ટાળીને તમારી પાસે મોકલી છે તેને લુટી લો. દરેકને મારી નાંખો, કે કવમના દિલો ઠંડા થાય બસ હવે વાર ન લગાડો, પવિત્ર સલીખથી મદદ માંઓ. તેજ કવમને કતેહમંદ કરનાર છે, જે હમણા તમે ઝરા જીલ કરશો તો શત્રુ હાથમાંથી છટકી જશે. અને તમે પશ્ચાત્તાપ કરતા રહેશો.”

ખીજી બાજુ હરખીસે પોતાના તાબાના સિપાઇઓને લલકારી કહ્યું. “ઓ બતારકાની જમાઅતવાળા, જલદી કરો. તમારા જીવ, માલ અને સત્તાને જે દગાબોર કવમ ધારતીમાં નાંખી દીધા છે તો એમ ન બને કે તેના ઝુજ માણસો જે તમારો માલ લુટવાની લાલચમાં અહીંઆ આવી પહોંચ્યા છે, સહીસલામત નીકળી જાય. અને તમારા પુનની તરસી તલવારો લહુ પીવાના શવકમાં સૂકી રહી જાય. હવે શું છે. આગળ ચાહોમ વધો. દગાબાજ અરબોનો શિકાર કરો, કેમકે તેઓનું પુત તમારા માટે “ઇસુ મસીહીએ હલાલ કયું છે.”

તુમા અને હરખીસના બાપણેથી રૂમી સિપામણે સિંદ્ર જેવા કુર થઇ જઈ એ બંને સરદારોની સરદારી હેઠળ એ ટોળીઓમાં વહેંચાઈ ગયા. અને મુસલમાનો સાથે જંગ કરવા તૈયાર થઇ ગયા.

રૂમીઓએ ધાર્મિક મુસલમાનો ઝુજ હોવાથી તેઓને ઘેરી લેવા. ખાલિદ બિન વલીદના તાબાના ૧૦૦૦ મુસલમાનોને હરખીસ અને તુમાએ ઘેરી લેવાની કોશિશ કરી. પણ થોડી મિનિટોના ફેરથી એક બીજી લશ્કર જે અબ્દુલ રહેમાન અબૂબકર સિદ્દીકની સરદારી હેઠળ હતું, દક્ષિણ બાજુથી આવતું નજરે પડ્યું. જેણે રૂમીઓના મનસુખાને ઉંઘા વાળી દીધો. દશ પંદર મિનિટ નહિં યુઝરી કે એ સેના ઝરાર બિન અઝવર અને રાફે બિન અમરા તાશીના તાબા હેઠળ રઝમના મયદાનમાંથી આવી પહોંચી. રૂમીઓ ધરલાખીઓની ફોજ પાસે આવતાં જોઇ હિંમત હારી ગયા. અને લડવા કરતાં નાસી છુટવાને પસંદ કર્યું. પરંતુ તુમા ખાલિદ બિન વલીદના મારથી ઝખમી થઇ ઝમીન પર પડ્યો. અને અબ્દુલ રહેમાને એનું માથું કાપી લીધું. હરખીસ થોડા સિપામણોને લઇ જીવ બચાવવાથી પર્વત પર ચઢી ગયો. ખાલિદ બિન વલીદે તેની પુઠ પકડી અને એઓની પાછળ અબ્દુલ રહેમાન પણ ગયા. એ બંને બહદુરોએ પર્વતની ટોચ સુધી એમની પુઠ પકડી ને આખરે હરખીસ તથા તેના વીસ સાથીઓને કતલ કરી નાખ્યા. રૂમીઓના બંને સરદારો માર્યા ગયા. અને લશ્કરમાં જોશભેર કતલનું કામ ચાલ્યું.

આપણી વાર્તાનો હીરો યુનુસ પોતાની પ્યારી મહાયુગાની શોધમાં અહિંતહિં ફરી રહ્યો હતો કે એક બાજુથી કેટલીક હથીઆરબધ રૂમી ઓઓની ટોળી નાસતી મઅલુમ પડી યુનુસ તે ટોળી તરફ ધસ્યો. અને મરયમને જોળખી લઇ તેને પકડવાની કોશિશ કરી પરંતુ મરયમ મારવા અને મરવા માટે તૈયાર થઇ ગઇ. તેણી બ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી સામે આવી ઉભી. આશિક અને મઅથ્થક બંનેમાં લડાઇ આરંભી. તલવાર અને ખાલાના હુમલા શરૂ થયા. યુનુસ મરયમને નુકસાન નહિં પહોંચે એવી રીતે હુમલા કરતો હતો. માત્ર તેણી બી જાય એવી રીતે તેણે ટોંગી લડાઈ શરૂ કરી અને મરયમ તો યુનુસની શત્રુ સમાન થઇ પડી હતી. તેણી જે વાર કરતી હતી તે યુનુસને કતલ કરવાના ધરા-દાથીજ, કેટલીક વાર સુધી એ બંનેમાં બાબાબાથી થઇ રહી. રાફે બિન અમીરહ તાઇએ આ લડાઇ દૂરથી જોઈ અને યુનુસની મદદ કરવા માટે ત્યાં દોડી આવ્યો. આઠ દશ ઓઓએ તેની ઉપર દૂરથી પથરાનો મારો

ચલાવ્યો. એક ખુબસુરત જવાન સ્ત્રીએ એક બારે પથર એવો તાકીને ફેંક્યો કે તે ઘોડાના માથાપર લાગ્યો અને ઘોડો તરત નકામો થઇ પડ્યો. તે પાવદળ તે સ્ત્રીપર હુમલો કરવા માટે તત્વાર ખેંચીને ગયા પણ તેણીએ આશરો માગ્યો. જેથી તેણે તત્વાર મ્યાનમાં કરી લઇ તેણીને કાંધપણ ઇન્ન પહોંચાડ્યા વગર પોતાના કાળજીમાં લઇ લીધી. યુનુસે પણ મરયમ પર કાળજો મેળવ્યો. તેણીને હઠ તણ દેવા તેણે ધણુએ સમજાવ્યું પણ તેણીએ કાંધ માન્યું નહિં. તેથી યુનુસે કહ્યું. “ધ્યારી મરયમ તું કેવા કઠણ હૃદયની અને ખેવશ સામેત થઇ છે હું તારી આરજીમાં અહિંઆ સુધી પહોંચ્યો અને તું મારાથી કંટાળે છે? નસાઈ કર શું એજ મોહજતની શરત છે. શું તે મોહજતવાળો દિલ તારા ખોળામાં નથી જે મારા ધ્યારથી ભરપુર હતો? તું ખરું માનજે કે મારા હાથથી તેને કાંધ બચાવી સકનાર નથી. હું તારાથી અરઝ કરું છું તું મારી થા અને દુન્યામાં જીવ, સંસાર ત્યાગના ખેદદા વિચારને મનમાંથી દૂર કર. આ તારો શરઆતનો જુસ્સો છે. બવિષ્યમાં તને ખજર પડશે કે સ્ત્રી પોતાના સ્વભાવિક જુસ્સાને દયાવવામાં અશક્ત છે. દેવળની ચાર ભીંતોની અંદર તારાથી એવા ભયંકર પાપો ઝાહેર થશે કે જેનો વિચાર કરવો પણ બયાનક છે. તે વખતે તને તારી પવિત્ર ઝિન્દગીની છબી નઝર આવશે જ્યારે કે તારાજ હાથેથી ડાઘવાળી થઇ જશે. તુંજ માત્ર પાપી નહિં થશે બલકે ઘણા પાવત્ર પાદરીઓની આજરને તારા હાથે કલંક લાગશે.”

મરયમ—હું ખુદાવંદે યસના સોગંદથી કહું છું કે તારી દરખાસ્તને હું મંજૂર રાખીશ નહિં. બલકે તું જોઇએ તેટલા ફાંસાં માર નાઈ છેવટ સાઈ નીવડે કે નરસું. પરંતુ યુનુસ હું તારી થઈ જીવતી રહી શકતી નથી. હું મારો જીવ યસુ મસીહને ભેટ કરી ચુકી છું. જો તને મારી સાથે ધ્યાર છે તો હું તેનોજ આસરો લઇ અપીલ કરું છું કે મને છોડી દે. હું કોન્સ્ટન્ટીનોપલ બાણી કુચ કરી જઈ.

યુનુસ—જો તું મને ચાહતી નહિં હોય તો મારાથી એ પણ થઇ શકતું નથી કે હાથમાં આવેલો મતજગ તણ દઉં. આ તારી છોકરવાદી અને નકામું ધર્માંધ છે કે તું મને જો દીન સમજે છે. હું આજે પણ મસીહ—ઇસાની પયગંબરીનો માનનારો છું માત્ર તફાવત આટલોજ છે કે હું નયુવ્યતનો સમાપ્ત કરનાર ફારકલીત પર જેનો વચ્છો પવિત્ર

પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો છે ઇમાન લાવ્યો છું. અને મસીહને રખ તથા અલ્લાહની પેઠે કે જે તમારા વિદવાનોએ પોતાને પુજવા માટે સિદ્ધાંત લખાવ કર્યો છે એને સ્વિકારવાથી ઇન્કાર કરું છું. બસ એજ સિદ્ધાંત ઇસાઇઓને મુશરિક બતાવી રહ્યો છે. એનેજ લીધે તેઓ મસીહની સાચી તબલીમ મુજબ ચાલતા નથી. કેમકે પોલુસે કહ્યું છે કે “શરીઅત ઇન્સાન માટે લખત સમાન છે. તે તેની ઉપર ચાલીને કદી મોક્ષ મેળવી સકતો નથી.” પણ ફારકલીત એટલે મુહમ્મદ રસુલુલ્લાહ (સં ૫૦ વ૦) ની હિદાયત છે કે “શરીઅત મુજબ વર્તવાથીજ માણસ મોક્ષ મેળવી સકે છે.”

મરયમ-યુનુસ, ખુદા વાસ્તે અને તે ધર્મ માટે કે જેનો તમે સ્વિકાર કર્યો છે હવે મને સ્વતંત્ર કરો. હું તમારી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરતી નથી. આ કામ વિદ્વાનો અને પંડિતોનું છે યાદ રાખો કે તમે એક સ્ત્રીપર તેની મરજી વિરુદ્ધ કામ મેળવી સકતા નથી. જે તમે તમારા ઇરાદાથી ટળશે નહિં તો એક ખંજર કમરમાંથી કાઢીને હું છાતીમાં ભોંકીને આપઘાત કરીશ.

યુનુસ-(ખંજરને તેણીના હાથથી ખુંચી લેવાની કોશિશ કરતો) અરે, રેરે, આ શું કરે છે ? જે તને મારા પ્યારની કાંઈ કદર નથી તો પોતાના ઠ્ઠાલા જીવપર દયા કર. જીવ ખુદાની એક બખ્શિશ છે. જે એકવાર જતાં પાછી હાથમાં આવતી નથી.

મરયમ-(પોતાની છાતીમાં ખંજર ભોંકતો) હવે હું મારા આ અમુલ્ય જીવને કોઈ બેનફા નવ મુસ્લિમ રૂમીની કેદથી સ્વતંત્ર થવા ખાતર ગુમાવતું એ મોટું ઇનામ સમજી છું યુનુસ મારો ખુન તારી ગરદનપર રહેશે. ખુદાવંદ યસુના દરબારમાં તારો ગળો અને મારો હાથ હશે. યાદ રાખ, માત્ર તેજ મને જિંદગીથી અલાગણી કરી છે.

મરયમની જાહેર આ ઘોર પૂરો થયો કે છાતીમાં ખંજરે કામ પુર્ણ કર્યું. અને તે રૂપની દેવી ઝમીનપર પડીને પોતાના લહુમાં પોતાનીજ મેજે નહાઈ અને જીવ ખોળીઆમાંથી ઉડી ગયું.

યુનુસે પોતાની ઠ્ઠાલીની લાશને પોતાની ગોદમાં લીધી. વહેતો લહુ બંધ કરવાની ધણીએ તળવીજ કરી પણ સફળતા મળી નહિં. લાચાર થઈ ડરકાં ભરતો માથું પકડી રહી ગયો. રાફે બિન અમીરહ તાઈ ખીજી

જીઓને ફેદ કરી યુનુસ પાસે આવ્યો. અને આ બનાવ જોઇ યુનુસને દિલાસો આપતાં કહ્યું, બાઇ યુનુસ, સંજર કર. મારી તરફ જો. અલ્લાહએ તને સારો બદલો આપ્યો છે.

યુનુસ—માયું ઉંચકીને તે શું ?

રાફે—જો આ જીઓમાં જે રેશમી લુગડાં અને સાચા મોતીઓ, તથા સોનાના કાંકણ પહેરેલી ઉભી છે. જેનો ચહેરો ચાંદમીના ચંદ્ર જેવો તેજસ્વી છે તેને મેં તારા નિકાહમાં ખુશીથી બખ્શિશ કરી.

યુનુસે રડતાં આંખો સાથે તેની તરફ જોયું અને તેનાથી તેનો હેવાલ પુછ્યો તો તે તુમાની બેરી અને હરકલની દીકરી હતી.

યુનુસ—રાફે કદાચ તમે એને ઝોળખતા નહિ હો, તે હરકલ પાદ-શાહની દીકરી છે. હું તેને લેવાનો હકાર નથી, કેમકે હરકલ તેની માગણી કરશે. અને મુસલમાનોને તેની બદલ ધણી દોલત આપે એમાં કાંઇ નવાઇ નથી.

રાફે—કાંઇ પણ થાય, એ તો તારીજ થઇ ચુકી છે. એના બદલામાં જે કાંઇ મળવા પામશે તેનો ધણી પણ તુંજ ગણાશે.

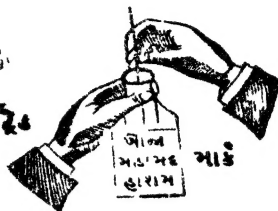
યુનુસ તુમાની બેરીને પોતાના કબજામાં લઇને મરયમના કફનદફનની ક્રિયા કરી, એ ક્રિયા પૂરી કર્યા પછી યુનુસ લસ્કરે ઇસ્લામ સાથે દમિસ્ક તરફ રવાના થયો. રસ્તામાં હરકલના એ પ્રતિનિધિયો મળ્યા. અને તુમાની બેરીની માગણી કરી. તે બદલ મોટી બખ્શિશ આપવાની મરજી દેખાડી. પણ યુનુસે એક પાઇ પણ લીધા વગર તેણીને તેઓના હવાલે કરી દીધી. મરયમની ગમગીનીમાં તેણે પોતાનો જીવ ઇસ્લામ માટે કુરબાન કરવા ઠરાવ કર્યો. જંગે યરમુકમાં જીવપર આવી લડી શહીદ થયો.

મરયમના મરણ પછી તે દુન્યાના મોજશોખથી અલગ થઇ ગયો હતો. મુસલમાનોએ ધણી કોશિશ કરી કે તે મરયમનું ગમ બૂલી જઇ આનંદી ઝિન્દગી યુઝારે પરંતુ તેને તે રૂચતું આવ્યું ન હતું.

રાફે બિન અમીર તાઇ યુનુસ પર ધણી મહેરબાન હતા. શહીદ થવા બાદ તેઓએ યુનુસને સ્વપ્નામાં જોયો કે તે ધણેજ રાઝી ખુશી છે. અને કહે છે કે અલ્લાહ તઆલાએ તેના કામોના બદલામાં એવો ઇનામ દીધો છે જેની તેને દુન્યામાં આશાએ હતી નહિ,

સમાપ્ત.

આંખની સંભાલ તથા દરદો
માટે વપરાતા.

લોક પ્રસીદ્ધ સાચા મોતીના સુરમાઓ.

આજે ગણે તથા જન પાસે થયા પતતા બાબત છે. અને જો કોઈ માન્ય પાત્રવશા સુરમાઓ વાપરે છે. તેઓ બીજા નકલી પાત્રોના સુરમાઓને નહીં પણ હાથ લગાડતા નવા પાત્ર કેટલાક અભિપ્રાય લોક બજારે ઠેકાણે ક્રમાદ કરેને, તે સુરમા વાપરી પોતાની આંખને નુકસાન પહોંચાડે છે. તેથી બહાર પ્રગળે શેતવણી આપવામાં આવે છે, કે મારા બનેલા સુરમાઓ કદત બે ઠેક છે વેચવા ગમેલા છે.

ઠકાણું—કુંગની અગર, માગ રહેવાતા મકાનમાં જ્યાં નીચે મારા નામનું પાટીયું મારેલું છે ત્યાં.

બીજું ઠેકાણું—શેઠ મુળજી જોશીની કાપડ અળ-રમાં બાહરે રમતા ઉપર.

જોબ હાસમ મનજી પદમશીની દુકાને,

જોબ મહામદ હાસમ

બનાવવાલા.

